

GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**SAİT ŞİMŞEK'İN HAYAT KAYNAĞI KUR'AN TEFSİRİ ADLI ESERİNDE
AİLE HAYATIYLA İLGİLİ AYETLERE YAPILAN YORUMLARIN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FİLİZ AKAYDIN ARSLAN

AĞUSTOS-2019

GÜMÜŞHANE

GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**SAİT ŞİMŞEK'İN HAYAT KAYNAĞI KUR'AN TEFSİRİ ADLI ESERİNDE AİLE
HAYATIYLA İLGİLİ AYETLERE YAPILAN YORUMLARIN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Filiz AKAYDIN ARSLAN

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mustafa KAYHAN

AĞUSTOS-2019

GÜMÜŞHANE

KABUL ve ONAY

Doç. Dr. Mustafa KAYHAN danışmanlığında Filiz AKAYDIN ARSLAN tarafından hazırlanan “Sait Şimşek’in Hayat Kaynağı Kur’an Tefsiri Adlı Eserinde Aile Hayatıyla İlgili Ayetlere Yapılan Yorumların Değerlendirilmesi” isimli bu çalışma, 29/08/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Mustafa KAHYAN (Danışman)

Doç. Dr. Abdurrahman ALTUNTAŞ (Başkan / Üye)

Dr. Öğrt. Gör. Mustafa TUNCER (Üye)

ONAY

Bu tez tarihinde Enstitü Yönetim Kurulunca kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ekrem CENGİZ

Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlamış olduğum “Sait Şimşek’in Hayat Kaynağı Kur’an Tefsiri Adlı Eserinde Aile Hayatıyla İlgili Ayetlere Yapılan Yorumların Değerlendirilmesi” isimli bu çalışmanın, tamamen kendi çalışmam olduğunu, her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve alıntı yaptığım tüm çalışmaların kaynakçada yer aldığını taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

X	Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
	Tezim sadece Gümüşhane Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
	Tezimin 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

29/08/2019

Filiz AKAYDIN ARSLAN

ÖNSÖZ

Âlemlerin Rabbi olan Allah, insanlara yönelik sunduğu ilahî mesajları Kur'an'da bildirmiştir. Bu ilahî mesajlar, her dönem ve devirdeki insanların dünya ve ahiret saadetine reçetesi olmuştur. Bundan dolayıdır ki her müfessir, çağının ve içinde yaşadığı toplumun ihtiyaçlarını ve sorunlarını dikkate almış ve bu anlayışla ayetleri yorumlamaya çalışmıştır. Müfessirler, tefsirlerini Kur'an'ın ihtiva ettiği yüksek hakikatlere, ulvî ve derin manalara birer ayna yapıp ilahî mesajın sunduğu reçeteyi insanlara açıklamaya çalışmıştır. Bu nedenle günümüze kadar Kur'an'ın yüksek hakikatlerine ışık tutacak birçok tefsir yazılmıştır. Bu meyanda pek çok tefsir yazılmaya da devam edecektir. Bu tefsirler aslında hem bir ihtiyaç hem de bir gerekliliktir.

Cumhuriyet dönemi müfessirlerden olan M. Sait Şimşek, Kur'an'ın bir hayat ve hidayet kaynağı olduğu gerçeğinden hareket ederek tefsirini kaleme almıştır. İlahi mesajların asıl gayesi, kişiye kendi yaratılış gayesini ve yaratana tanıtmaaktır. İnsan için dünyada en büyük problem, kendini ve rabbini tanımaaktır. Dolayısıyla insan, bu problemini çözdüğü oranda kemale doğru bir adım atmış olacaktır. Yaratılış amacından uzaklaşan insanoğlu, doğal olarak maddi ve manevi hastalıkların pençesine de düşmüş olur. Bu manada vahyin en önemli hedefi, manevi yıkımlara karşı dirençli bireyler oluşturma ve erdemli toplumların inşasını oluşturmaaktır. Bunun sonucu olarak dünya ve ahiret saadetine temin etmeaktır. Zira bütün ilahi kitapların temel hedefi, bozulmuş ve rayından çıkmış fertleri ve toplumları ıslah etmeaktır. Bu anlamda, Kur'an tefsirinin insanları ve toplumları ıslah etmek doğrultusunda olması gerekir. Müfessir Şimşek de kendi tefsirinin bu özellikte olduğunu ifade etmiştir. O, bu hususta Kur'an tefsiri yapılırken ilahi mesajın temel hedef ve maksatlarının ıskalanmaması gerektiğini dile getirmiştir. Bugün elimizde bulunan bu tefsir bu yönüyle takdire şayan bir eserdir. Zira bu tefsir günümüzün problem ve ihtiyaçlarını ele almadaki usulü, yöntemi, tartışmalı konulara yaklaşımı ve mücmel konulara getirdiği izahlarla temayüz etmiştir.

Müfessir Şimşek, Kur'an ayetlerini indirildikleri tarihsel bağlamdan koparmamış ve çağımızın problemlerine çözüm getirmek için üstün bir çaba sarf etmiştir. Bu çalışmamda Şimşek'in "Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri" isimli eserinde aile hayatıyla ilgili ayetlere yaptığı yorumlarını ortaya koymaya gayret ettik. Aile, insanın huzura kavuşması ve temiz bir neslin yetişmesi için vazgeçilmez bir unsur olarak görülmüştür. Kur'an'da evlenme, boşanma, aile içi hak ve sorumluluklar gibi konular detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Çünkü Kur'an'ın oluşturmaya çalıştığı erdemli toplumun yapı taşı ailedir ve bu manada İslâm'da aile kurumuna büyük önem verilmiştir.

Çalışmanın giriş kısmında araştırmanın konusu hakkında bilgilere temas edilmiştir. Yine burada araştırmanın önemi ve amacına değinilerek son olarak araştırmanın kaynakları hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmanın birinci bölümde tefsir yazıcılığı açısından M. Sait Şimşek'in hayatı ve eserleri incelenmiştir. Ayrıca müfessirin "Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri" adlı eserinin genel özellikleri araştırılmıştır. Tezin ikinci bölümünde ise evlilik ve aile hakkında genel bilgi verilmiştir. Bu bakımdan üç büyük dinde aileyle ilgili kimi hususlar incelenmiştir. Bu üç din aynı zamanda ilahi kaynaklı dinler olup, kimisi zamanla tahrif edilmiştir. İslâm'ın indiği Arap toplumlarında aile mefhumunu kısmen irdeledikten sonra, İslâm'a büyük hizmetleri olan Türklerin aile yapısından da söz edilmiştir. Son bölümde İslâm göre evlilikteki durumlar ve evlilikle birlikte doğan bazı münasebetler üzerinde durulmuştur. Tez yazım sürecinde yardımlarını benden esirgemeyen kıymetli büyüğüm, danışman hocam Doç. Dr. Mustafa KAYHAN Bey'e ve tezime yaptıkları katkılardan dolayı jüri üyelerim sayın Abdurrahman ALTUNTAŞ ve Mustafa TUNÇER hocalarıma şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca bu süreçte maddi manevi desteğini sürekli üzerimde hissettiğim değerli eşim Bedreddin ARSLAN'a ve kayınpederim Adem ARSLAN'a teşekkürü borç bilirim.

Gümüşhane 2019

Filiz AKAYDIN ARSLAN

ÖZET

[AKAYDIN ARSLAN, Filiz]. Sait Şimşek'in Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri Adlı Eserinde Aile Hayatıyla İlgili Ayetlere Yapılan Yorumların Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019, (XI+138).

Kur'an insanlığa hidayet rehberi kılınmıştır. Kur'an'ın mesajını daha iyi anlamak amacıyla geçmişten günümüze birçok tefsir çalışmaları yapılmıştır. Bu bağlamda son dönemde tefsir alanında çalışma yapan önemli şahsiyetlerden biri de M. Sait Şimşek'tir. Müfessirin söz konusu alanla ilgili birikimlerini ve fikirlerini fiiliyata döktüğü 'Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri' adlı eseri hem bu açıdan hem de çağdaş dönemde yazılan bir tefsir olması açısından öneme haizdir. Bu doğrultuda Şimşek'in söz konusu tefsirinde aile hayatına ilişkin ayetlere yapılan tefsirlerin değerlendirmesi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Tefsir, Toplum, Aile, Şimşek.

ABSTRACT

[AKAYDIN ARSLAN, Filiz]. Sait Şimşek's Life Source The Evaluation of the Comments on the Paraphrases Related to Family Life in his book titled The Qur'an Tafsiri, Master Thesis, 2019, (XI+138).

The Qur'an has been made a guide to humanity. In order to better understand the message of the Qur'an, many commentaries have been made from the past to the present. In this context, one of the most important figures working in the field of exegesis in the last period. Dr. M. Sait Simsek. His work The Source of Life, The Quranic Exegesis, in which he depicts his knowledge and ideas about the area in question, is of importance both in this respect and as a commentary written in the contemporary period. In this context, the evaluation of the commentaries on the verses of family life in the commentary of Şimşek was tried to be put forward.

Keywords: Qur'an, Tafsir, Society, Family, Şimşek.

İÇİNDEKİLER

DIŞ KAPAK

İÇ KAPAK

KABUL ve ONAY	II
BİLDİRİM	III
ÖNSÖZ.....	IV
ÖZET.....	VI
ABSTRACT	VII
İÇİNDEKİLER	VIII
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XI
GİRİŞ	1
I. ARAŞTIRMANIN KONUSU	1
II. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI.....	1
III. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	2

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TEFSİR YAZICILIĞI AÇISINDAN M. SAİT ŞİMŞEK	4-20
1. 1. Müfessirin Hayatı.....	4
1. 2. Müfessirin Eserleri	5
1. 2. 1. Günümüz Tefsir Problemleri.....	5
1. 2. 2. Kur'an'ın Ana Konuları	5
1. 2. 3. Kur'an'ın Anlaşılmasında İki Mesele	6
1. 2. 4. Yaratılış Olayı	6
1. 2. 5. Fatiha Suresi ve Türkçe Namaz	7
1. 2. 6. Kur'an Kıssalarına Giriş	8
1. 3. Müfessirin Makaleleri	8

1. 3. 1. Kur'an'da Nesh Meselesi	8
1. 3. 2. Keramet	9
1. 3. 3. Şeytan Ayetlerine Dayanak Teşkil Eden Garanik Rivayetin Tarih Değeri .	10
1. 4. Müellifin Tebliğ ve Bildirileri	11
1. 4. 1. İlmi Tefsir Üzerine	11
1. 4. 2. Kur'an'da Nesh Problemi	12
1. 4. 3. Hz. İbrahim'in Tevhit Mücadelesi	12
1. 4. 4. Kıraatlerin Kaynağı Problemi	14
1. 4. 5. İlahiyat Fakültelerinde Tefsir Dersi: Problemler ve Öneriler	14
1. 4. 6. Kur'an'da Kurban ve Çeşitleri	15
1. 4. 7. Yaygın Halk Kültürünün Tefsir üzerindeki Etkileri	16
1. 5. Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri	17
1. 5. 1. Hayat Kaynağı Kur'an Tefsirinin Kaynakları	18

İKİNCİ BÖLÜM

2. “HAYAT KAYNAĞI” ADLI TEFSİRDE AİLE HUKUKUYLA İLGİLİ AYETLERE YAPILAN TEFSİRLER..... 20-134

2. 1. Aile Hakkında Genel Bilgi	20
2. 2. Büyük Dinlerde Aile	22
2. 2. 1. Yahudilikte Aile	22
2. 2. 2. Hristiyanlıkta Aile	24
2. 2. 3. İslâm'da Aile	25
2. 3. Bazı Toplumlarda Aile	27
2. 3. 1. Romalılarda Aile	27
2. 3. 2. Araplarda Aile	28
2. 3. 3. Türklerde Aile	30
2. 4. İslâm'da Evlilikle İlgili Hususlar	31
2. 4. 1. Evliliğin Gerekliği ve Evlilikte Denklik Meselesi	31
2. 4. 2. Nikâh ve Mehir	44

2. 4. 3. Eşlerin Birbirlerine Karşı Görevleri.....	53
2. 4. 4. Evliliğin Meyvesi Çocuk.....	71
2. 4. 4. 1. Ebeveynin Çocuklara Karşı Görevleri	82
2. 4. 4. 2. Çocukların Anne Babaya Karşı Görevleri	88
2. 4. 4. 3. Kardeşlik, Süt Kardeşliği, Evlat Edinme	100
2. 5. Evlilikle Doğan İlişkiler.....	103
2. 5. 1. Akraba Hakları	104
2. 5. 2. Miras, Mirasın Şartları ve Mirasçılar	111
2. 5. 3 Vasiyet ve Vâris Durumları	119
2. 6. Boşanma [Talak]	122
2. 6. 1. Ric'î Boşama.....	128
2. 6. 2. Bâin Boşama	130
2. 7. Nafaka	131
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	134
KAYNAKÇA	136
ÖZGEÇMİŞ.....	138

KISALTMALAR LİSTESİ

as.:	Aleyhisselam
Bkz.:	Bakınız
bsk.:	Baskı
c.:	Cilt
Çev.:	Çeviren
DİA:	Diyanet İslâm Ansiklopedisi
Ens.:	Enstitü
Fak.:	Fakültesi
Hız.:	Hazreti
ö.:	Ölümü
S.:	Sayı
s.:	Sayfa
ss.:	Sayfa aralığı
sav:	Sallallahu aleyhi ve sellem
TDV:	Türkiye Diyanet Vakfı
Üni.:	Üniversite
vb.:	Ve benzerleri
Yay.:	Yayınevi, Yayınlar

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Aile, tarihten bu yana bütün dinlerde ve medeniyetlerde sosyal bir birim olmanın yanı sıra toplumların yapı taşı olmuştur. Toplumsal hayatın birliğini, bütünlüğünü sağlaması ve bireyin yaşamını düzenlemesi açısından aileye büyük önem verilmiştir. Aile mefhumu ortadan kalktığında ne sağlıklı bir toplum yapısından ne de temiz bir neslin devamından söz edilebilmiştir. Dolayısıyla aile yapısı ne kadar sağlam ve bireyler ne kadar sağlıklı ortamda yetişirlerse, toplum da o denli sağlam ve düzen içerisinde olur. Aile, insan neslinin devamı için gerekli olmakla beraber dünya saadeti için de başta gelen unsurlar arasında yer almıştır. Bu çalışmada Sait Şimşek'in 'Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri' adlı eserinde aile hayatına ilişkin ayetlere yaptığı yorumlar değerlendirilmeye çalışılmıştır. Şimşek'in hayatı ve eserleri araştırılarak makale ve bildirileri hakkında bilgi verilmiştir. Müfessirin söz konusu eserinde aile ile ilgili ayetlere yaptığı yorumlara geçmeden önce aile kurumunun tarihi seyri hakkında bilgi verilmiştir. Bu bağlamda İslâm'da, Hristiyanlıkta ve Yahudilikte aile anlayışına, Türklerde, Araplarda ve Romalılarda aile yapılarına değinilmiştir.

Tefsir yazıcılığı açısından Şimşek'in tefsir ve Kur'an anlayışına da temas edilmiştir. Bu hususta Şimşek, Kur'an'ın bütün zaman ve mekânlara hitap eden kutsal bir kitap olduğunu ifade etmiştir. Ona göre bu kutsal kitap, insanların ve insanlığın bütün problemlerine çözüm sunabilecek özelliktedir. Çünkü bu Kitap, Allah tarafından insanlığı hidayete taşımak için inzal edilmiştir.

II. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI

Şüphesiz bir müfessiri tanımanın en önemli yolu onun eserinden geçer. Bu çalışmada eserden müessire giderek müfessiri tanıma fırsatı yakalanmaya çalışılmıştır. M. Sait Şimşek'in bütün bilgi ve birikimlerini yazıya döktüğü eseri "Hayat Kaynağı Kur'an

Tefsirini” esas almakla beraber, onun “Günümüz Tefsir Problemleri” adlı eseri başta olmak üzere diğer eserlerine de müracaat edilmiştir. Bunların yanında müfessirin tebliğ ve bildirilerine de temas edilmiştir. Yine hocayla ilgili bir çalışma yapan Ali Karataş’ın “Mehmet Sait Şimşek’in Hayat Kaynağı Kur’an Tefsiri Üzerine Bir İnceleme” adlı çalışmasından yararlanılmıştır.

Bu çalışmada öncelikle söz konusu tefsir baştan sona taranmıştır. Tefsirde aile hayatına dair ayetlerin tespiti yapılmış ve açıklamalı notlar alınmıştır. Bu bağlamda aile hayatına yönelik daha önce hazırlanmış ve kabul edilmiş bazı tezlerden de yararlanılmıştır. M. Sait Şimşek’in tefsiri baştan sona birkaç defa dikkatli bir şekilde okunmuştur. Müellifin aile hayatına ilişkin ayetlere yaptığı değerlendirmelerine işaret eden örnekler tespit edilmiştir. Bu tespitler ilgili başlıklarda değerlendirilmiştir. Çalışmamızla ilgili Şimşek’in tefsirinde yer alan izahlar esas alınmış, bu izahlar bazen aynen bazen de kendi cümlelerimizle zikredilmiştir. Bu değerlendirmelerde müellifin aileyle ilgili diğer eserleri de dikkate alınmıştır.

III. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

M. Sait Şimşek’in Hayat Kaynağı Kur’an Tefsiri adlı tefsir eseri yeni bir anlayışla yazıldığından günümüz açısından büyük bir öneme haizdir. Yine Şimşek’in bu tefsiri, Kur’an’ın külli ve umumi anlamlarını içinde bulduğumuz yüzyıldaki insanlar için daha anlaşılır kılması ve aktüel bir çalışma olması hasebiyle önemli görülmüştür. Kur’an-ı Hâkim’in ayetleri geçmişten günümüze kadar yüzlerce müfessir tarafından tefsir ve yoruma tabi tutulmuştur. Kur’an, bugün bile ayetleri yeniden açıklanan kutsal kitap olma özelliğini sürdürmüştür. Bu bakımdan Kur’an’ın tefsirinin, âlimler tarafından her dönemde yapılması bir gereklilik arz etmiştir. Zira ayetlerin tefsirine yönelik çalışmaların her biri bugün büyük bir değere sahiptir. Özellikle tefsirin yapıldığı dönemin tanınması açısından oldukça fazla bir öneme sahiptir.

İslâm dünyasının karşı karşıya kaldığı problemlerin bir bölümünü Kur’an ayetlerinin doğru bir şekilde yorumlanmamasından kaynaklanmıştır. Zira Kur’an’ın evrensel değerlerinin tespit edilebilmesi ve yaşadığımız çağın problemlerine çözümler sunabilmesi büyük oranda Kur’an ayetlerinin doğru anlaşılmasıyla mümkün olmuştur.

Kur'an ayetlerinin doğru ve isabetli bir şekilde anlaşılabilmesini sağlamak müfessirin önemli bir görevi sayılmıştır. Bu çalışmada, hem yüzyılın insanlığının karşılaştığı sorunları görmesi hem de Kur'an'ın o sorunları bir hidayet kitabı özelliğiyle açıklaması nedeniyle M. Sait Şimşek'in tefsirinde özellikle aile hayatıyla ilgili ayetlere yaptığı yorumlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Kur'an'da aile ile ilgili hususlar açık ve ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Dünya ve ahiret saadetini yakalama adına atılan önemli bir adım olan evlilik ve aile kurma konusunda Kur'an bize rehberlik etmiştir. Bu bağlamda çağdaş bir müfessir olan Şimşek'in söz konusu eserinde bireyin yaşamına ve toplumun yapısına büyük ölçüde etki eden evlilik ve aile hayatıyla ilgili meselelere yaptığı yorumlar ortaya koyularak faydalı olunmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TEFSİR YAZICILIĞI AÇISINDAN M. SAİT ŞİMŞEK

1. 1. Müfessirin Hayatı

Cumhuriyet dönemi tefsir ekolünü iki bölümde değerlendirmek gerekir. İlk dönemde Osmanlı Devleti'nden bâkiye kalan ulemayla sürdürülen tefsir geleneğidir. İkinci dönemde ise daha çok Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra doğan ve cumhuriyet kurumlarından yetişen hocaların teşkil ettiği gruptur. Sait Şimşek de bu dönemde doğmuş ve yıllarca derslerini verdiği Kur'an hakkında beş ciltlik bir tefsir yazmıştır.

M. Sait Şimşek 12 Nisan 1951 tarihinde Mardin'in merkeze bağlı Kumlu köyünde doğmuştur. Köyde başladığı ilkokul eğitimini Şanlıurfa'nın Ceylanpınar ilçesinde bitirmiştir. Ardından kaydolduğu Diyarbakır İmam Hatip Lisesi'nden mezun olmuştur. Lisans eğitimini 1973 yılında Erzurum Yüksek İslâm Enstitüsünde tamamlamıştır. Enstitüde öğrenci iken 1970 yılında Erzurum'un Tekman ilçesinde vaizliğe başlamış ve vaizlik görevini 1975 yılına kadar devam ettirmiştir. 1976 yılında Gemlik İmam Hatip Lisesi'ne meslek dersi öğretmeni olarak atanmıştır. 1977 yılında Konya Yüksek İslâm enstitüsüne Arap Dili ve Edebiyatı ana bilim dalında araştırma görevlisi olarak vazifesine başlamıştır. 1980 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde tefsirden doktora programına kaydolmuştur. 1984 yılında "el-Cahız ve Eserlerindeki Kur'an ve Tefsirine Ait Görüşleri" başlıklı tezi ile Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde tefsir doktoru unvanını almıştır. 1987 yılında aynı bilim dalında doçent, 1994 yılında da profesör olmuştur. Halen Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde ders vermekte ve bilimsel çalışmalarını sürdürmektedir. Telif, tercüme ve biyografik eserleri, beş ciltlik tefsir

alışması ve bazı çevirileri vardır. Ayrıca birçok sempozyum bildirisi olan hocanın, çeşitli dergilerde de pek çok makalesi yayınlanmıştır¹.

1. 2. Müfessirin Eserleri

Sait Şimşek'in teze konu olan tefsiri dışında yayınlanmış eserleri vardır. Esasen telif eserlerinde işlediği Kur'an'ın değişik konularına tefsirinde de kısmen yer vermiştir. Bunların bir kısmı akademik manada önem arz etmektedir. Diğerleri ise tefsir alanının çeşitli meselelerine odaklanmıştır.

1. 2. 1. Günümüz Tefsir Problemleri

Müellif, Kur'an'ın anlaşılmamasına yönelik farklı ekolleri tanıtmak, kimi sapmaları ortaya koymak ve sağlıklı bir anlayışa ulaşmak amacıyla bu eseri kaleme almıştır. Sosyal hayatla ilgili konuları içermesi sebebiyle müellifin en önemli eseri 'Günümüz Tefsir Problemleri' adlı eseridir. Bu kitap, 2001 yılında Konya'da yayınlanmıştır. Eserin birinci bölümünde Kur'an'ın temel özellikleri hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölümünde günümüz tefsir ekolleri ana hatlarıyla tanıtılmış, son bölümünde ise tarihten günümüze tartışma konusu olmuş bazı konular ele alınmıştır. Bu konular arasında Kur'an'ın tarihselliği, Kur'an'da kadın, Kur'an'da nesh, Kur'an tefsirinde sünnetin yeri, Kur'an kıssaları, ruh g, huruf-u mukatta, garanik hadisesi, insanın halifeliği ve Kur'an'da inanç ve ifade hürriyeti gibi hususlar incelenmiştir².

1. 2. 2. Kur'an'ın Ana Konuları

Müellif bu eserde Kur'an'ın temel konularını ele almıştır. Eserinde bazı konularda pratik bilgiler vermesi yönüyle bu eser daha çok konulu tefsir özelliği taşımaktadır. Giriş kısmından sonra, Kur'an'da inanç esasları, itikatla ilgili kavramlar ve akide grupları hakkında bilgilere yer verilmiştir. İkinci bölümünde ibadetlerle ilgili bazı hususlar işlenmiştir. nc bölümünde ise Kur'an'da toplumsal yapı başlığı altında birçok konu işlenmiştir. Kur'an'ın Ana Konuları adlı kitap İstanbul'da yayınlanmıştır³.

¹ M. Sait Şimşek, **Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri**, Beyan Yay., İstanbul, 2012, c. I, s.1.

² M. Sait Şimşek, **Günümüz Tefsir Problemleri**, Kitap Dünyası Yay. 10. bsk., Konya, 2011, s. 276

³ M. Sait Şimşek, **Kur'an'ın Ana Konuları**, Beyan Yay., 3.bsk., İstanbul, 2005.

1. 2. 3. Kur'an'ın Anlaşılmasında İki Mesele

Tefsir usulünde en önemli konular arasında sayılan nesh ve müteşabih meselesi, müellifin dikkatini çekmiştir. Nihayet konuyu bir telifle tamamlamıştır. Bu eser, tefsir yazıcılığı alanında dikkate değer bulunmuştur. Şimşek, bu eserinde Kur'an'ın anlaşılmasında büyük önem arz eden ve Müslümanlar arasında büyük problemlere mesnet olan nesh ve müteşabih konularını ele almıştır. Bu iki konuyu ele alırken önyargılardan ve mezhebi taassuplardan uzak kalmaya çalışmıştır. Bunu birçok defa eserinde dile getirmiştir. Yazar bu eserinde nesh ve müteşabih ile ilgili seleften gelen rivayetleri zikretmiştir. Ardından muhkem ve müteşabih kelimelerini lügat ve terim anlamaları açısından tahlil etmiştir. O, muhkem ve müteşabih konusunda dil bilimci Rağıb İsfehani'nin (ö.h.400) konu ile ilgili görüşlerini aktarmıştır. Şimşek, müteşabih ayetlerin hikmeti ile ilgili açıklamalar yapmış, selef ve kalam ulemasının müteşabih ve te'vil konusuyla ilgili yaklaşımlarını zikretmiştir. Bunların ardından da kendi görüşünü zikretmiştir. Yazar eserinde nesh meselesinin tarihçesi ve konu ile ilgili müstakil eser yazan müellifler hakkında okuyucuya bilgi vermiştir. Nesh taraftarlarının delillerini zikreden müellif, bu delillerin etraflıca tartışmasını yaptıktan sonra sonuç bölümüyle konuyu kapatmıştır. Eserin son bölümünde ise, Kur'an'ın geçmiş şeriatları nesh etmediğini ileri sürenlerin iddialarını tek tek ele almış ve konuya dair örnekler vermiştir. İncil ve Tevrat'ın tahrifi konusuna da değinen müfessir, onlara uymanın hükmünü ele alarak değerlendirmelerde bulunmuştur⁴.

1. 2. 4. Yaratılış Olayı

Kur'an'ın değindiği en önemli konularından biri yaratılış olayıdır. Müellif, bu konuya dair özel bir eser yazmıştır. Yazar, bu eserde yaratılış olayına, Kur'an'ın insana ve evrene bakışına temas etmiştir. Yani bir bakıma bu eserde Kur'an'ın hayata bakışı anlatılmıştır. Kur'an tertibinde ilk kıssa, Âdem'in yaratılması ve secde edilmesi kıssası olmuştur. Aynı şekilde Tevrat'ın Tekvin kısmında da anlatılan ilk hikâye tekvin yani yaratılış olayı olmuştur. Bu açıdan yaratılış olayını detaylarıyla anlatan bu eser, kadının yaratılışıyla ilgili bazı hususları da içinde barındırmaktadır.

⁴ M. Sait Şimşek, **Kur'an'ın Anlaşılmasında İki Mesele**, Ekin Yay., 4. bsk., İstanbul, 2004.

Bu eser, aynı şekilde tefsir yazıcılığı açısından önemli bir konuyu gündeme taşımıştır. Şimşek, bu çalışmada Kur'an'da anlatılan kıssaları esas alarak bazı sonuçlara varmaya çalıştığını ifade etmiştir. Müellif, bu eserde Kur'an'a ve Tevrat'a göre insanın yaradılışı ile alakalı birtakım konular işlemiştir. Ayrıca kitapta insanın niçin yaratıldığı, insanda akıl, insan ve kader gibi konulara da yer verilmiştir. Eser, 1998 yılında İstanbul'da yayınlanmıştır⁵.

1. 2. 5. Fatiha Suresi ve Türkçe Namaz

Arapça dışındaki dillerde okunan Kur'an ile namaz meselesi eskiden beri ulema arasında tartışılmıştır. Ülkemizde de Türkçe namaz konusu tartışılmış ve bilginler bu konuda eserler vermiştir. Yazar Sait Şimşek de bunlar arasına katılmıştır. Bu bakımdan tefsir yazıcılığında Fatiha suresi ve Türkçe namaz adlı eser yazılmıştır. Bu, yazarın güncel konulara kayıtsız kalmadığını göstermiştir. Müellifin bu eseri yazmasındaki asıl amacı, bilinçli bir şekilde namaz kılınmasına yardımcı olmaktır. Bu bağlamda o, her rekâta okunan Fatiha suresini halkın rahatlıkla anlayabileceği bir dille tefsir etmeye özen göstermiştir. Müfessir Fatiha suresinde dalaletle uğrayan Yahudi ve Hristiyan gruplardan bahsetmekle beraber, Müslümanların sapma ihtimallerine de dikkat çekmiştir⁶.

Müslümanların sapmaları ile ilgili olarak Allah ile kul arasına aracılardan girmesini örnek olarak vermiştir. Ayrıca dine bir ucundan yaklaşarak ayetlerin birbirleriyle savaştırılması konusunu tartışmıştır. Yazar, cehalet nedeni ile Müslümanlar arasında doğan tefrika ve ihtilafların öne çıkartılmasını eleştirmiş, Müslümanların, tahkik yerine taklitçiliği benimsemelerini reddetmiştir.

Şimşek, Türkçe namaz kılınıp kılınamayacağını ele almış ve iddia sahiplerinin delillerini tek tek incelemiştir. Son olarak Müellif Kur'an meallerini ve tercüme farklılıklarını ele almıştır. Bu manada İslâm'ın anlaşılmasında asr-ı saadet dönemine dönülmesi gerektiğini savunanların görüşlerinin Protestanlıkla bir ilgisinin olup olmadığını irdlemiştir. Eser 1998 yılında İstanbul'da yayınlanmıştır.

⁵ M. Sait Şimşek, **Yaratılış Olayı**, Beyan Yay., İstanbul, 1998.

⁶ M. Sait Şimşek, **Fatiha Suresi ve Türkçe Namaz**, Beyan Yay., İstanbul, 1998.

1. 2. 6. Kur'an Kıssalarına Giriş

Yazar bu kitabını dört bölümden oluşturmuştur. Birinci bölümde Kur'an kıssalarının kaynağı üzerinde durmuştur. Bazı sorularla konuyu açmıştır. Mesela, Kur'an kıssaları vahiy eseri midir? Hz. Muhammed onları Kitab-ı Mukaddes'ten mi almıştır? Kur'an kıssalarıyla Kitab-ı Mukaddes kıssaları arasında belirgin bir fark var mıdır? Bu kıssalar Hz. Muhammed'in hayalinin mahsulü müdür? Kıssalardaki olaylar, gerçekten vuku bulmuş mudur? Sorularına cevap vermiştir.

İkinci bölümünde kıssaların gaye ve hedefleri işlenmiştir. Kur'an'da kıssaların tekrarı meselesine değinmiştir. Üçüncü bölümde ise İsrailiyyat konusunu ele alan Şimşek, İsrailiyyatın tanımını ve tarihçesini irdlemiştir. Son bölümde ise Hz. Âdem kıssasını ele almıştır. Konuyu, Kur'an'da Hz. Âdem, ardından da Tevrat'a göre Hz. Âdem başlıkları altında incelemiştir. Hz. Âdem hakkında Kur'an'da anlatılanlarla Tevrat'ta anlatılanların bir mukayesesini yapmıştır. Müellifin bu eseri, 2017 yılında İstanbul'da yayınlanmıştır⁷.

1. 3. Müfessirin Makaleleri

1. 3. 1. Kur'an'da Nesh Meselesi

Şimşek, nesh olayına farklı bir yaklaşım sergilemiştir. Bu yaklaşımını yazdığı makalede ifade etmeye çalışmıştır. Bu makaleyi esas alarak daha sonra yazdığı bir kitaba makaleyi eklemiştir. Kur'an'da nesh meselesi adlı makale 1986 yılında Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi'nin ikinci sayısının 235-248 sayfalarında yayınlanmıştır. Şimşek, bu makalede, gerçekte Kur'an'da nesh var mıdır? Neshe kail olanların buna dair ileri sürdükleri delillerin neshe delaletleri kesin midir? Sorularına yanıt aramıştır. Makalesinde öncelikle Kur'an'ın eşsiz bir mucize olduğuna ve her çağda birtakım irdellemelere maruz kaldığına vurgu yapmıştır. Daha sonra Kur'an'da hiçbir çelişki bulunmadığını ifade eden ayete yer vermiş devamında ise neshin lügat ve ıstılah manalarına değinmiştir. Makalesinde nesh taraftarlarının bütün delillerini sıralamış ve bunları teker teker açıklamıştır⁸. Kur'an'da nesh olmadığına ilişkin görüşünü belirttiği sonuç kısmıyla makalesini bitirmiştir.

⁷ M. Sait Şimşek, **Kur'an Kıssalarına Giriş**, Kitap Dünyası Yay., İstanbul, 2017.

⁸ M. Sait Şimşek, "Kur'an'da Nesh Meselesi", **Selçuk Üni. İlahiyat Fak. Dergisi**, Konya, 1986, S. 2., ss. 235-248.

Müfessirin makalesinin genelinden ve sonuç kısmından yola çıkarak Kur'an da nesh var mıdır yok mudur konusundaki görüşlerini belirtecek olursak şunları söylemek mümkündür: Şimşek makalesinde daha konuya başlamadan Nisâ suresi 82. ayetine değinerek Kur'an'da hiçbir çelişki bulunmadığını ve neshin de olmadığını belirtmiştir. Nesh taraftarlarının delil olarak ileri sürdükleri ayetlerle önceki şeraitlerin nesh edildiğini ifade etmiş, yani Kur'an'ın, geçmiş şeraitleri neshettiğini belirtmiştir. Bu bağlamda ayetlerde ve herhangi bir hadiste 'şu ayet, şu ayeti neshetmiştir' şeklinde neshe dair bir ifade olmadığını ortaya koymuştur. Makalenin sonuç bölümünde, nâsih-mensuh diye nitelenen ayetlerin her birinin kendi şartları içerisinde yürürlükte olduğunu ve Kur'an bünyesinde neshin mevcudiyetine dair icma olmadığını ifade etmiştir. Aynı zamanda nesh taraftarlarının ittifak ederek şu ayet mensuktur dedikleri bir ayet bulunmadığını söylemiştir. Yine nesh taraftarlarının kendileri, ayetlerin içtihatla mensuh sayılamayacağını söylemişler fakat 'şu ayet, şu ayeti neshetmiştir' şeklinde sahih bir rivayet bulunmadığından, mensuh sayılan ayetlerin içtihatla mensuh sayıldıklarının açık olduğunu ortaya koymuştur⁹.

1. 3. 2. Keramet

Şimşek hoca bu makalesini, 1990 yılında Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi'nin üçüncü sayısının 105-116 sayfalarında yayınlamıştır. Makalenin başında kerametın tanımında ifade edilen harikuladeliğin mümkün olup olmadığına değinmiştir. Kur'an ayetlerine baktığımız zaman harikuladeliğin mümkün olduğunun anlaşıldığını fakat bu tür olayların tamamen Allah'ın izniyle ve O'nun sevgili kullarına bir ikramı şeklinde vuku bulduğunu ifade etmiştir.

Kerametın Kur'an delileri çerçevesinde Âli İmran Suresinin 37. ayetini incelemiş, ayetin harikuladelikten bahsettiğini ve salih kimselerin eli üzere harikuladeliğin cereyan etmesinin mümkün olduğunu belirtmiştir. Ancak müellif, herhangi bir sahabeden bu neviden bir kerameti olmadığını örnek vermiş, velayetin bu tür olağanüstü bir hadiselerle belirlenemeyeceğini söylemiştir. Yazar bu bilgilerden sonra keramet ve gaybı bilme meselesini ele almıştır¹⁰. Gaybın bilinmemesi konusunda âlimlerin görüşlerini aktarmıştır.

⁹ Şimşek, "Kur'an'da Nesh Meselesi", s. 13.

¹⁰ M. Sait Şimşek, "Keramet", **Selçuk Üni. İlahiyat Fak. Dergisi**, Konya, 1990, S. 3, ss. 105-116.

Zemahşerî ve Razî'nin bu konudaki görüşlerini değerlendirmiş ve bu çerçevede kerametın sınırlarını, gaybı bilmeye kadar götürmenin, nasların desteklemediği hatta reddettiği bir tavır olduğunu ifade etmiştir. Keramet ile mucize arasındaki farklara da değinmiş, mucizenin peygamberliğin ispatlarından olduğu için açığa vurmak gerektiğini, keramette ise asıl olanın gizlemek olduğunu belirtmiştir. Bunun yanında mucize, peygamberlik iddiasıyla birlikte gelirken keramette böyle bir durumun söz konusu olmadığını belirtmiştir. Bu bağlamda peygamberin mucizesine kesin inanmak gerekirken, keramette böyle bir gerekliliğin olmadığına da değinerek, makalesini sonuç kısmıyla neticelendirmiştir¹¹.

1. 3. 3. Şeytan Ayetlerine Dayanak Teşkil Eden Garanik Rivayetinin Tarihi Değeri

Müfessir, dinde iki temel unsura büyük önem verildiğini belirtmiştir. Bunlardan birinin peygamberlik olgusu olduğunu ifade etmiştir. Her dinin, emir ve yasaklarını bildiren bir peygamberi olduğuna dikkat çekmiş, peygamberin kendisiyle ilgili herhangi bir şüphenin o dinin aslını ilgilendirdiğini vurgulamıştır. Bir diğer unsurun ise Allah tarafından, tebliğ edilmesi için peygambere gönderilen kitap olduğunu söylemiş, peygamberin tebliğ ettiği mesajlarda herhangi bir gerçeğe aykırılık durumunun o dini temelden sarsıntıya uğratacağını ifade etmiştir. Dolayısıyla müsteşriklerin buldukları ilk fırsatta garanik kıssasını gündeme taşımalarının da nedeninin bu olduğunu beyan etmiştir¹².

Şimşek, bu konudaki rivayetleri kabul etmemekle beraber bazı Müslümanlar tarafından kabul görmesini de üzüntüyle karşılamıştır. Kıssanın ne sened ne de rivayet açısından kabul edilecek bir yönünün olmadığını belirtmiştir. Kıssanın din açısından delil kabul edilmeyecek mürsel rivayetlerle rivayet edildiğine dikkat çekmiş ve müsned bir senetle rivayet edilse bile kısas Kur'an'la çeliştiği için bir değerinin olmayacağını belirtmiştir. Müfessir söz konusu kıssanın, Peygamberin (sav) Kur'an'dan olmayan ve müşriklerin putlarını öven ifadeleri, şeytanın kandırmasıyla Allah keliması olarak insanlara

¹¹ Şimşek, "Keramet", s. 13.

¹² Sait Şimşek, "Şeytan Ayetlerine Dayanak Teşkil Eden Garanik Rivayetinin Tarihi Değeri", Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri, c. V, ss. 53-125.

tebliğ ettiğini anlattığını belirtmiştir. Oysa Peygamberin, vahiyleri kendisinden bir şey katmadan tebliğ ettiğini ve bunun zorunlu bir nitelik olduğunu vurgulamıştır¹³.

1. 4. Müellifin Tebliğ ve Bildirileri

Müellif akademik hayatı boyunca bazı konularda özellikle de tefsir alanında bazı tebliğler ve bildiriler sunmuştur. Bu tebliğ ve bildirileri, kronolojik olarak ele almak gerekmiştir. Böylece müfessirin ilgilendiği konuları toplu ve kronolojik olarak görme imkânı sağlanmış olacaktır. Ayrıca tefsir yazıcılığı bağlamında ilerleyen zamanlarda yazdıkları bir arada görülmüş olacaktır.

1. 4. 1. İlmi Tefsir Üzerine

Müellif Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Türkiye Diyanet Vakfı'nın 1989 yılında 20-30 Haziran tarihleri arasında Samsun'da 'Günümüz Din Bilimleri Araştırmaları ve Problemleri' adıyla düzenlenen sempozyumda bir tebliğ sunmuştur. Tebliğde, ilmi tefsirin kısaca bir tanımına değindikten sonra Kur'an'ın ana konularından yola çıkarak neden ilmi tefsire eğilim olduğuna değinmiştir. Amacından sapmadan ve ölçüsü dâhilinde kalındığı takdirde Kur'an'ın ilahi bir kitap olduğu konusunda ilmi tefsir çalışmalarının katkısı bulunduğunu ifade etmiştir. İlmi tefsir alanında çalışma yapanların düştükleri hatalara dikkat çekmiştir. Bu bağlamda ilk olarak Kur'an-ı Kerim'in, müspet ilimler dâhil bütün ilimleri ihtiva ettiği gibi yanlışlara değinmiştir. Devamında ise Kur'an'ın kimi ayetlerinin, ancak müspet ilimlerin inkişafından sonra anlaşılabilirliğini düşüncelerine temas etmiştir. Bu çerçevede ilmi tefsir alanına ilgi duyanların iddialarını ve iddialarına delil olarak sundukları ayet ve haberleri değerlendirmiştir.

İlmi tefsire düşkünlükleriyle bilinen Gazali ve Zerkeşi'nin görüşlerine de yer vermiş ve onların bir ayetin birden fazla anlam ifade ettiği şeklindeki görüşlerini bir talihsizlik olarak nitelendirmiştir. Yine ilmi tefsire düşkün olanların pek çoğunun ileri sürdüğü Kur'an'ın bazı ayetlerinin ancak müspet ilim alanındaki günümüz keşifleri sayesinde anlaşılabilirliği iddialarını da aşırı ve tutarsız bir iddia olduğunu ifade etmiş, bunu ifade edenlerin haksızlık yaptığını söylemiştir. Bu nevi tefsirlere aşırı düşkünlüğün sebebi olarak

¹³ Şimşek, "Garanik Rivayeti", s. 124.

İslâm âleminin müspet ilimlerden geri kalmışlığını farklı açılardan telafi etme kargaşalığından kaynaklandığını ifade etmiştir. Şimşek, haddizatında Kur'an'ın bu tür çabalara ihtiyaç duymadığını, bir din kitabından beklenenin, dünyevî ilimler dâhil her ilmi ihtiva etmesi olmadığını vurgulamıştır. Din kitabının, dinî ilimleri açık seçik ortaya koyması ve insanların yararına olan müspet ilmin teşvikçisi olması gerektiğini ve bu hususların Kur'an'da fazlasıyla yer aldığını dile getirmiştir¹⁴.

1. 4. 2. Kur'an'da Nesh Problemi

Müellif 03-05 Şubat 1995 yılında Ankara'da düzenlenen I. Kur'an Haftası ve Kur'an Sempozyumu'nda Kur'an'da nesh problemi adıyla bir tebliğ sunmuştur. Yazar bu tebliğinde nesh taraftarlarının ileri sürdükleri akli ve nakli delilleri değerlendirmiştir. Müfessirin bu konu hakkındaki görüşlerini Kur'an'da nesh meselesi başlıklı makalesinin incelemesinde belirtmiştir¹⁵.

1. 4. 3. Hz. İbrahim'in Tevhit Mücadelesi

Çalışma alanı tefsir olan Şimşek Hoca, Kur'an'la ilgili konularda yazmayı çok arzulamıştır. Bu bağlamda Hz. İbrahim'in tevhidi delillendirmesini ve tecrübe yoluyla buna ulaşmasını dikkate almıştır. Bu manada tevhit mücadelesini anlatan ayetlere odaklanmıştır. Bu konu, onun tefsir yazıcılığı bağlamında önem arz etmektedir.

Şimşek, 17-18 Ekim 1997 yılında Şanlıurfa'da düzenlenen I. Hz. İbrahim Sempozyumu'nda Hz. İbrahim'in tevhit mücadelesi adıyla bir tebliğ sunmuştur. Müfessir bu tebliğde Hz. İbrahim'in tevhit mücadelesine ilişkin, Kur'an'da anlatılanlar çerçevesinde kalmış ve birtakım değerlendirmelerde bulunmuştur. Şimşek, tevhidin ve onun karşısı olan şirkin tanımlarını yaparak Kur'an'da anlatılan kıssaların önemine işaret etmiştir. Tarihteki şahsiyetler ile günümüzdeki şahsiyetlerin benzerliğine dikkat çekmiş ve Kur'an'da anlatılan kıssaların sonundaki 'bunda akıl sahipleri için alınacak ibretler vardır' ifadesinin de geçmişte olan tevhit ve şirk mücadelesinin sonraki dönemlerde de var olacağının bir göstergesi olduğunu belirtmiştir.

¹⁴ Şimşek, "İlmi Tefsir Üzerine" **Ondokuz Mayıs Üni. İlahiyat Fak. ve Türkiye Diyanet Vakfı**, Günümüz Din Bilimleri Araştırmaları ve Problemleri Sempozyumu, Samsun, 1989, ss. 1-8.

¹⁵ Şimşek, "Kur'an'da Nesh Problemi", I. Kur'an Haftası ve Kur'an Sempozyumu, 1995, Ankara, ss. 1-13.

Şimşek, tebliğinde Hz. İbrahim'in tevhit mücadelesine dair Kur'an-ı Kerim'de anlatılanlarla yetineceğini ve ayrıca tebliğinin orada anlattıkları çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Müfessir, Hz. İbrahim'in tevhit meselesini Râzî'nin görüşüne değinerek konunun Kur'an'da dört sahne şeklinde anlatıldığını ifade etmiştir. Birinci sahnede Hz. İbrahim'in tevhit konusunda babasıyla olan tartışması, ikinci sahnede kavmiyle olan tartışması, üçüncü sahnede babası ve kavmiyle iyice kızıışan durum, dördüncü sahnede ise o dönemin kralıyla olan tartışması işlenmiştir¹⁶.

Şimşek tebliğinin sonuç bölümünde Kur'an'da kıssalara yer verilmesinin en önemli nedeni olarak sonraki dönemde yaşayacak olanların kıssalardan ders çıkarıp ibret alması olarak belirtmiştir. Tarihten bu yana tevhit inancına sahip olanların bakış açısı ile şirk yolunda gidenlerin bakış açılarının değişmediği ve değişmeyeceği vurgusunu yapmıştır. Müfessir, Hz. İbrahim'in Kur'an'da anlatılan tevhit mücadelesinde, tevhit taraftarlarının işlerini uhulet ve suhuletle halletmeye çalıştıklarını, daima barıştan yana olduklarını vurgulamıştır. Şirk ehlinin ise işlerinde şiddet, kaba kuvvet ve hileye başvurdıklarını belirtmiştir. Hz. İbrahim'in bu mücadelesinde fiili eylem olarak sadece putları kırma girişiminde bulunduğunu, herhangi bir canlıya zarar verme durumu olmadığını ifade etmiştir. Buna rağmen, savunduğu tevhit inancından dolayı babasının onu taşlamakla tehdit ettiğini, ailesinden kovduğunu, kavminin ise onu ateşe attığını belirtmiştir. Hz. İbrahim'in bu tutumuna karşı müşriklerin onu kaba kuvvetle karşıladıklarını ve gelenekçi bir tutumla karşısında durduklarını söylemiştir. Bu karşı çıkmaların sebebinin değişecek olan düzende eski konumlarını koruyamama endişesi olduğunu belirtmiştir. Hz. İbrahim'in, kavminin kendisini ateşe atmasından sonra başka diyarlara göç ettiğini ve tevhit mücadelesini her şeyin üstünde tuttuğuna dikkat çekmiştir. Öte yandan tevhit mücadelesinin evrensel bir mücadele olduğunu ve bu mücadelede, içinde bulunulan ortamın kültürel yapısına ve anlayışına uygun olan dilin seçilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır¹⁷.

¹⁶ Şimşek, "Hz. İbrahim'in Tevhit Mücadelesi" **Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı Yayınları**, No: 29, 1. Hz. İbrahim Sempozyumu, Şanlıurfa, 1997, s. 9.

¹⁷ Şimşek, "Hz. İbrahim'in Tevhit Mücadelesi" s. 11.

1. 4. 4. Kıraatlerin Kaynağı Problemi

Müfessir, tefsir usulünün önemli konularından biri olan, kıraatlerin kaynağı meselesine de eğilmiştir. Kıraatler konusu İslâm tarihinde önemli bir mevzudur. Bu konuda yazmak, tefsir yazıcılığı bağlamında dikkate alınması gereken bir durumdur.

Müfessir 13-14 Ekim 2001 yılında İstanbul'da düzenlenen Kur'an ve Tefsir Araştırmaları-IV (Kıraat İlmi ve Problemleri) isimli tartışmalı ilmi toplantıda kıraatlerin kaynağı problemi adlı bir tebliğ sunmuştur. Şimşek bu tebliğde, Kur'an ilimleri içerisinde tartışmalı konulardan biri olan kıratların kaynağı meselesini, mütevatir olduğu söylenen yedi kıraati göz önünde bulundurarak ayrıntılı bir şekilde işlemiştir. Kur'an-ı Kerim hem lafız hem mana olarak indirilmiştir. Bunun yanında Kur'an'ın yazı yoluyla olduğu kadar şifahi yolla da nesillere aktarıldığını vurgulamıştır. Sonuç olarak kıraat farklılıklarının anlam yönünden çelişki oluşturmamakla birlikte anlamı değişik açılardan pekiştirdiğini ve zenginlik kattığını ifade etmiştir. Şimşek, kıraatler konusunda âlimlerin çoğunluğunun öne sürdüğü, senedin sahih olması, Arap dilinin kurallarına uygun olması ve Mushaf'ın hattıyla uyumlu olması şartlarının tutarlılık bakımından büyük önem arz ettiğini belirterek tebliğini sonlandırmıştır¹⁸.

1. 4. 5. İlahiyat Fakültelerinde Tefsir Dersi: Problemler ve Öneriler

Bugün sayıları yüzü geçen ilahiyat fakülteleri, İslâmi bilimler ve din bilimleri fakültelerinde okutulan dersler, geçmişe dayanan derslerdir. Hoca bu dersler üzerinde kafa yormuş ve nasıl daha iyi verilebileceğini irdelemiştir. Bu konu aynı zamanda hocanın tefsir yazıcılığı bağlamında değerlendirilmiştir.

Müfessir, 11-12 Haziran 2005 tarihleri arasında Van'da düzenlenen Tefsir Eğitim ve Öğretiminin Problemleri Sempozyumu'nda ilahiyat fakültelerinde tefsir dersi: problem ve öneriler başlığıyla bir tebliğ sunmuştur. Bu tebliğinin girişinde, eğitim öğretimin İslâm tarihindeki seyri hakkında kısa bilgiler vermiştir. Bu çerçevede her devirde karşılaşılan eğitim-öğretim işine toplumu ve devleti yönetenlerin el uzatmasını ve işin uzmanına

¹⁸ Şimşek, "Kıraatlerin Kaynağı Problemi", Kur'an ve Tefsir Araştırmaları-IV (Kıraat İlmi ve Problemleri), İstanbul, 2001, s. 15.

birakılmamasını ‘eğitim-öğretim işi eğitimciler ve ilim adamlarına bırakılmayacak kadar ciddi bir iştir’ diyerek ince bir dille eleştirmiştir.

Genel anlamda ilahiyat eğitimine kısaca değindikten sonra, ilahiyat eğitiminde tefsir dersine ilişkin tespit ettiği problemleri sıralamış ve bunların çözümleri için öneriler sunmuştur. Bu problemlerin başında ilahiyat fakültelerinde tefsir derslerini dönemlik ve ders saatinin az olmasına değinmiş, bu durumda öğrencinin ana hatlarıyla Kur’an muhtevasını öğrenmesinin mümkün olmayacağını belirtmiştir. Çözümü için ders kredilerinin yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bir diğer problem olarak hocaların iletişimsizliğine değinmiştir. Bunun için bir web sayfası kurarak ve bu sayfaya yüksek lisans ve doktora çalışmakta olan konuların eklenerek, iletişimin daha kolay ve faydalı hale gelebileceği şeklinde bir çözüm önerisinde bulunmuştur. Yine öğrencinin Kur’an muhtevasından haberdar olması için kurslar açılarak, ödevler verilerek ve diğer derslerin hocalarıyla koordineli çalışarak bu konuda kafa yorulması gerektiğini belirterek tebliğini sonlandırmıştır¹⁹. Şimşek bu tebliğini eşinin rahatsızlığı nedeniyle kendisi sunamamıştır. Onun yerine Abdullah Emin Çimen tarafından sunulmuştur.

1. 4. 6. Kur’an’da Kurban ve Çeşitleri

Kurban, bütün dinlerin ilgilendiği hususlar arasında görülmüştür. Bu bağlamda Kur’an’da kurban emrine değinilmiştir. Yazar, Kur’an’ın ana konularından biri olan kurban ve kurban çeşitlerini bir tebliğ vasıtasıyla ele almıştır. Bu açıdan konu hem hocanın tefsir yazıcılığı bağlamında hem de Kur’an açısından oldukça değerli bulunmuştur.

Şimşek bu tebliğini Diyanet İşleri Başkanlığı ve Bayrampaşa Belediyesi’nin 8-9 Aralık 2007 tarihleri arasında İstanbul’da ortaklaşa düzenledikleri uluslararası Tefsir Eğitim ve Öğretiminin Problemleri Sempozyumunda sunmuştur. Konusu itibariyle kurban, farklı açılardan ele alınmaya müsait olduğundan, konunun dağılmaması için mümkün olduğunca yorumlara girmeden ve Kur’an’ın anlatımından uzaklaşmadan, Kur’an’da söz konusu edilen kurban çeşitlerini ve kurbanla ilgili meseleleri ele almıştır. Kurban kesmenin insanlık tarihiyle başladığını belirterek ilahi ve beşerî dinlerin neredeyse hepsinde kurban

¹⁹ Şimşek, “İlahiyat Fakültelerinde Tefsir Dersi”, Tefsir Eğitim ve Öğretiminin Problemleri Sempozyumu, Van, 2005, s. 9.

kesme ibadetinin var olduğuna değinerek, İslâm'da kurbanın Allah'ın bir emri olduğunu ifade etmiştir.

Kur'an ışığında Hz. Âdem'in iki oğlunun Allah'a sundukları kurban meselesini ele almış, yine Kur'an'da geçen cahiliye Araplarının putlara takdim ettikleri kurbanlar hakkında kısa bilgiler vermiş, günümüzde Müslümanlar arasında da benzer anlayışla türbelere kurban kesenler olduğunu belirtmiştir. Daha sonra Hz. İbrahim'in oğlunu kurban etmesi meselesine değinerek, orada alınması gereken mesajın Hz. İbrahim'in samimiyeti ve Allah'ın emirlerine bağlılığı olduğunu vurgulamıştır. Sonuç olarak, insanlar kurban keserek Hz. İbrahim'in oğlunu Allah yolunda kurban ettiğini hatırlamış, hayatı, ölümü ve rızkı verenin Allah olduğunu idrak etmiş olduğunu belirterek tebliğini sonlandırmıştır²⁰.

1. 4. 7. Yaygın Halk Kültürünün Tefsir üzerindeki Etkileri

Yazar tefsir konusuyla ilgili yaygın halk kültürünün tefsir üzerindeki etkisini gündeme taşımıştır. Oldukça velûd bir yazar olan Şimşek, tefsir yazıcılığında 20.yüzyılda üzerinde çalışmalar yapılacak bir müfessir haline gelmiştir. Müfessir, bu tebliğine başlarken içinde yaşadığımız sosyo-kültürel durumun kişinin algılama ve yorumlamaya olan etkisine değinmiştir. Kişi, genel kabul gören bilgi, düşünce ve inançları genelde yargılamamış, eleştirilecek ve tutarsız çok yönü olsa da onu olduğu gibi kabul etmiştir. Hal böyle olunca yaygın halk kültürü, diğer alanlar üzerinde olduğu gibi tefsir faaliyeti üzerinde de etkisini göstermiştir. Tefsir faaliyetinin bu tür olumsuz etkilerden arındırılması için eleştiri kapısının sürekli açık tutulması gerektiğini ifade etmiştir.

Müfessir, daha sonra Harut ve Marut Kıssası, Hızır Kıssası ve şefaât meselesi olmak üzere üç örnek üzerinde durmuş ve bu örnekler üzerinden bazı değerlendirmelerde bulunmuştur. Şimşek, tebliğinde ilk olarak Harut ve Marut kıssası başlığı altında Bakara suresi 102.ayetini ele almış ve yaygın halk kültürünün bu sureye anlam vermede etkili olduğunu ifade etmiştir. İlgili surenin tefsiriyle ilgili Diyanet Vakfı'nın ve Elmalı'nın tefsirlerini ortaya koymuş ve ayetin mealinin kendince şöyle olması gerektiğini belirtmiştir: “Süleyman'ın hâkimiyeti hakkında şeytanların söylediklerine uydular. Oysa Süleyman asla

²⁰ Şimşek, “Kur'an'da Kurban ve Çeşitleri”, **Diyanet İşleri Başkanlığı ve Bayrampaşa Belediyesi**, İstanbul, 2007, s. 7.

kâfir olmadı. İnsanlara büyü öğreten şeytanlar ise, kâfir oldular. Bâbil’de Harut ve Marut adında iki meleğe böyle bir şey indirilmemişti ki biz ancak bir imtihan vasıtasıyla, sakın kâfir olma" desinler, insanlar da onlardan karı ile koca arasını ayıran şeyler öğrensinler. (İnsanlara büyü öğreten o şeytanlar/cinler de) Allah’ın izni olmadıkça bununla kimseye zarar verecek değillerdi. Onlar, kendilerine zarar verecek ve faydası olmayacak şeyler öğreniyorlardı. Kuşkusuz biliyorlardı ki o sihri satın alan kimsenin, ahirette hiçbir payı yoktur. Karşılığında kendilerini sattıkları şey ne kötüdür. Keşke bunu bilmiş olsalardı.”

İkinci başlık olarak Hızır kıssasını ele alır ve Hızır’ın, bir melek olduğu veya insanlar için belirlenen sınırlarla bağımlı olmayan başka bir yaratık olduğu sonucuna varmıştır. Son başlık olarak da şefaath meselesini ele alır ve Kur’an ayetlerine baktığımızda ahirette şefaath diye bir şeyin olmadığına açıkça anlaşıldığını vurgulamıştır. Ancak Allah’ın izin vermesiyle şefaatin olabileceğini anlatan ayetlerde de esasen şefaate izin verilmeyeceği anlamının olduğunu belirtmiştir²¹.

1. 5. Hayat Kaynağı Kur’an Tefsiri

Müellif Sait Şimşek, uzun zaman İlahiyat fakültesinde değişik dersler vermiştir. Uzun yılların getirdiği birikimiyle, hayatının en önemli eseri olan bir tefsir yazmıştır. Bu tefsir, tefsir ilmi açısından büyük öneme sahiptir. Şimşek, ülkemizin yaşadığı temel sorunları görmüş ve 20.yüzyıla tanık bir şahsiyet olmuştur. Müellif genelde eserlerinde tercihlerde bulunan, az ve öz görüşleri savunan ve oldukça yenilikçi diyebileceğimiz bir anlayışa sahiptir. Bu durum, yazdığı eserlerde kendini göstermiştir.

Müfessir, Kur’an’ın bir hayat ve hidayet rehberi olduğunu beyan etmiştir. O, Kur’an tefsirinin amacının, ilahi kitapların indiriliş amacını gerçekleştirmek, yani insanları doğru yola çekmek olduğunu belirtmiştir. Tefsir yazmanın oldukça zor bir iş olduğunu vurgulayan müfessir, tefsirini on bir yılda tamamladığını açıklamıştır. Bu açıdan kendi eserinin

²¹ Şimşek, “Yaygın Halk Kültürünün Tefsir Üzerindeki Etkileri”, **Diyanet İşleri Başkanlığı ve Bayrampaşa Belediyesi**, Tefsir Eğitim ve Öğretiminin Problemleri Sempozyumu, Ankara, 2009, s. 13.

insanlara, hidayet ve rehberliği açıklayan niteliği taşımasına dikkat ettiğini belirtmiştir²². Müellif, eserine ‘Hayat Kaynağı Kur’an Tefsiri’ adını vermiştir.

1. 5. 1. Hayat Kaynağı Kur’an Tefsirinin Kaynakları

Kur’an tefsirinde kaynak kullanımı, oldukça önemli bir konu olarak dikkatlere sunulmuştur. Bu bağlamda müracaat edilen kaynakların nitel ve nicel durumları, yazılan tefsirin kalitesine olumlu veya olumsuz etki etmiştir. Müfessir Sait Şimşek de tefsirini yazarken, çağımızda ve önceki dönemlerde yazılmış tefsirlere müracaat ettiğini, okuyucuyu yorup meşgul etmemek için çoğu zaman müracaat ettiği kaynakları isim olarak zikretmediğini, ancak okuyucu tarafından ihtiyaç duyulacağını düşündüğü yerlerde kaynak ismi zikrettiğini belirtmiştir²³. Biz de Şimşek’in tefsirine baktığımızda bu durumu rahatça görmekteyiz. Müracaat ettiği kaynak isimlerini uzun uzun zikretmek yerine eserinde genelde bazıları, bazı âlimler, bazı müfessirler, birçok müfessir, tefsir bilginleri, tefsir bilginlerinin bir kısmı, kimi tefsirler şeklinde ifadeler kullanmıştır.

Müfessir tefsirini hazırlarken bazı ekol ve şahısların görüşlerine başvurmuşsa da onların etkisinde kalmamıştır. Bu bağlamda farklı görüşlere temas eden yazar bazen bunlardan birini tercih ettiğini nedenleriyle açıkça belirtmiştir. Kimi zaman ise farklı görüşleri sadece belirtmekle yetinmiş ve herhangi bir tercihte bulunmamıştır. O, izah edilmesi gerektiğine inandığı kelime ve kavramları ve müphemliği ortadan kaldırmak için bunları izah etmeye azami gayret göstermiştir²⁴.

Tespitlere göre müfessirin tefsirinde daha fazla alıntı yaptığı ve atıfta bulunduğu tefsirler olmuştur. Taberî’nin Câmiu’l Beyân, İbn-i Kesir’in Tefsiru’l Kur’an’il-Azîm, Râzî’nin Mefâtihi’l Gayb, İbn Âşûr’un Tahrir ve’t-Tenvîr ve Kurtubî’nin Cami li Ahkâmi’l-Kur’an gibi tefsirlerden oldukça fazla yararlanmıştır²⁵. Ayrıca Ebu’s-Suûd, İzzet

²² Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 9.

²³ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 9.

²⁴ Ali Karataş, “Mehmet Sait Şimşek’in Hayat Kaynağı Kur’an Tefsiri Üzerine Bir İnceleme”, **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, İstanbul, 2012, S. 2, c. XII, ss. 121-152.

²⁵ Abdul Vehap Erin, Prof. Dr. M. Sait Şimşek’in Tefsirindeki Metodu, **Dicle Üni. Sosyal Bilimler Ens.**, Yayınlanış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır, 2013.

Derveze, Beydâvî, Reşit Rıza, Mevdudi, Elmalılı ve Ebu Hayyân gibi müfessirler, müellifin alıntı yaptığı ve atıfta bulunduğu başlıca müfessirlerdir²⁶.

Şimşek tefsirinde gerektiği ölçüde hadislere başvurmuştur. Yer verdiği hadislere bakılırsa Şimşek'in bazı hadis kaynaklarına başvurduğu görülmüştür. Tefsirde nakledilen hadislerin metinlerini de vermiş ve hadislerde çoğunlukla kaynak zikretmiştir. Yazar hadisleri Buharî ve Müslim'den almaya çalışmıştır. Bu arada bazen Tirmizî, Ebu Davud, ibn Mâce ve Nesâî'den nakiller yaptığı da görülmüştür. Bu açıdan müfessir ayetlerin tefsirinde hadisleri kullanmıştır. Ehli kitap hakkındaki ayetlerde ve Kur'an kıssalarının tefsirinde İncil ve Tevrat'tan alıntılar yapmıştır. Müfessir tefsir ve hadis kaynakları dışında başka kaynaklara başvurmuşsa da bu kaynak isimleri belirtilmemiştir.

²⁶ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 294, 297-298, 512, 527; c. II, 20, 45-46, 61, 63, 128, 425; c. III, 48-50, 141, 193-194, 283-285.

İKİNCİ BÖLÜM

2. “HAYAT KAYNAĞI” ADLI TEFSİRDE AİLE HUKUKUYLA İLGİLİ AYETLERE YAPILAN TEFSİRLER

2. 1. Aile Hakkında Genel Bilgi

Aile, toplumu toplumlar medeniyetleri oluşturur. Dolayısıyla Kur'an'ın inşa etmek istediği İslâm medeniyetinin özünü aile oluşturur. İnsanlık tarihinin bütün aşamalarında, toplumların yapısını derinden etkileyen ve medeniyetlerin şekillenmesine tesir eden yegâne faktörün aile olduğu görülür. Aileyi oluşturan temel unsur elbette karı kocadır. Yani yetişkin bir erkek ve bir kadının evlilik yoluyla hayatlarını birleştirmeleri ve bu birliktelikten gelen zürriyetler ailenin başlıca elemanlarıdır. Bunun yanında aile, kişinin eğitim gördüğü ilk ve en önemli kurumdur. Bu sebeple bireylerin aile kurmaları ve ailevi konulara yaklaşımları oldukça önemlidir.

Kur'an' ve hadislerde evlilik ve aile konusu üzerinde durulmuş ve önemli vurgular yapılmıştır. Aile, insanda ruhsal bir denge oluşturması, düşünce ve duygu güvenliğini sağlaması ve insan neslinin bekasını sürdürmesi açısından oldukça önemli bir kurumdur. Bu amaçlara ulaşmak için aile ortamında düşünsel, ruhsal, etik ve pratik açıdan en güzel ilişki yöntemi seçilmelidir. Bunun için başta eş seçiminde dikkatli olmak ve iyi bir eş seçimi için birtakım özellikler aramak gerekir. Bu bağlamda dindar olmak, emaneti korumak, güzel ahlak sahibi olmak, maneviyata önem vermek, takvalı olmak, iffet sahibi olmak en başta sorgulanması gereken özelliklerdir. Bunun yanında varlık düzeyi, sevgi ve aşk, zorluklar karşısında direnç göstermek, sade yaşam eğiliminde olmak, inanç ve ahlakta denklik hususları, sağlıklı bir ilişki kurmada temel rol oynamaktadır.

Kişilerin sosyal ilişkilerinin sağlıklı gelişmesinde aile, ana etken konumunda olmuştur. Bireylerin birbirlerine insani duygu, düşünce ve güzel ahlak sergilemesiyle hem aile içi ilişkiler hem de diğer insanlarla olan ilişkilerin sağlamlaşması ve güçlenmesine ortam hazırlanmış olur. Kadın ve erkek birbirlerine karşı uygun davranmak, birbirlerini

sevmek, affetmek, yerine göre bazı hatalara göz yummak suretiyle, salih evlatlar yetiştirip topluma hizmete hazır hale getirebileceklerdir. Bu düzen gelişmiş bir toplumun oluşmasına da katkı sağlayacaktır²⁷.

Nasîrüddin Tûsi (ö.672/1274) evin ve yaşamın sahih idaresi ve aile yapısının sebatı için üç önemli esas olduğunu beyan etmiş ve bunlardan ilkinin keramet olduğunu ifade etmiştir. Ona göre, babanın aile bireyine karşı davranışı keramet temeli üzerine olmalıdır. Koca eşine değer vermeli, aile meselelerinde onunla meşveret etmeli ve çıkan karara göre eylemler yapmalıdır. Bu tutum şüphesiz eşi, kocasına karşı güzel davranışlar göstermeye itecektir. Bu şekilde koca, ailenin ünsiyet mahfilini birbirine bağladığında aile yapısı dayanıklı ve köklü olacaktır. İkinci esasın heybet olduğunu söylemiştir. Buna göre baba, evin müdürü ve idarecisi olarak aile bireylerinden saygı görmelidir. Ailenin düzeni için onun emir ve yasakları dinlenmelidir. Bu yüzden baba kendi konumunun farkında olmalıdır. Baba, evde lazım olan heybete ve ihtirama sahip olmadığı zaman ev düzeni ciddi zarar görür. Eşi ve çocukları ona teveccüh göstermez, emir ve yasaklarına uymaz ve en sonunda aile yapısı dağılır. Üçüncüsünün ise aile bireylerinin zihinlerinin meşgul edilmesi esas olduğunu belirtmiştir. Koca sahih bir programla eşinin zihnini, çocukların eğitimi, ev hanımlığı ve eşlik vazifesiyle meşgul etmelidir. Nasîrüddin Tûsi, erkeklere eşleriyle ilgili şu iki öğüdü vermiştir: Koca, her ne kadar eşine muhabbet ve sevgi besleyecek olsa da bu hususta ileri gitmekten sakınmalıdır. Koca, hanımının birkaç evlilik geçirmiş yaşlı kadınlarla görüşmesini engellemelidir²⁸.

Bazı kaynaklarda aile, akraba olma yoluyla birbirlerine bağlanan bireylerin bir araya getirdiği topluluk olarak tanımlanır. Bu açıdan aileyi oluşturan kişiler zamana, mekâna, sosyal ve iktisadî yapıya göre değişiklik gösterir. Yine bu kaynaklarda geniş ailenin, bir aile reisinin başkanlığında karısı, çocukları, oğullarının eşleri, kızlarının eşleri, torunlar, amca, dayı, hala ve teyzeden oluşmakta olduğu ifade edilir. Karı koca ve çocuklardan meydana gelen aileye dar veya çekirdek aile denir.

²⁷ Rıza Ramazani, **Ahlak ve İlişkilerimiz**, Çev. Cafer Bayar, Kevser Yay., İstanbul, 2009. s. 85.

²⁸ Fakihi Ali Naki; Ebu ca'feri Mehdi, **Müslüman Alimlerin Görüşleri**, Çev. Nurcan Altun, el Mustafa Yay. c. I-III. İstanbul, 2017, c. II, s. 68.

Hâkimiyetin baba veya annede oluşuna göre aileler, ikiye ayrılmaktadır. Baba hâkimiyetine dayanan, onun çocuk ve yakınlarını içine alan aileye ataerkil, anne hâkimiyetine dayanan, onun çocuk ve yakınlarının teşkil ettiği aileye de anaerkil aile denir. Ataerkil aile daha yaygın olmakla birlikte insan topluluklarında her iki tip aileye de rastlanmaktadır. Ayrıca aile, eşlerin sayısına göre de tanımlanabilir. Buna göre tek eşliliğe (monogami) dayanan aile, çok eşliliğe (poligami) dayanan aileler vardır²⁹.

2. 2. Büyük Dinlerde Aile

Allah yeryüzünde insanı yaratmış ve onu başıboş bırakmamıştır. Burada yazdığı sürece uyulacak kuralları, indirdiği vahiylerle beyan etmiştir. Seçtiği elçilerle de bu vahiyleri toplumlara açıklamıştır. Bu öğütler arasında aileyle ilgili hususlara da yer verilmiştir. Geçmişten günümüze bu konularda bazı bozulmalar olmuştur. Bunun üzerine Allah İslâm dinini göndererek her alanda olduğu gibi aile kurumunu da rayına oturtmuştur.

2. 2. 1. Yahudilikte Aile

İlahi bir din iken tahrif edilen bir din haline getirilen Yahudilikte aile, sosyal bir kurum değildir. Onlarda aile, aynı zamanda dinî bir topluluktur. Bu açıdan atalar kültürü bir aile ibadetidir. Bu dine göre geleneksel ibadeti koruma ve onu gelecek nesillere aktarma görevini üstlenen ailenin reisi babadır. Bu dinde baba, evde uygulanan fısıh veya pesah bayramında başkanlık görevini üstlenmiştir³⁰. Bu durum babaya aynı zamanda ruhanî bir hüviyet kazandırmış ve babaya aile üzerinde geniş yetki sunmuştur. Onlara göre aile ilişkilerini zedeleyen kimse atalarının himayesinden mahrum kalmıştır. Hatta evlenmeyerek aile kurumunun yok olmasına sebep olan kimse ise sadece bir sosyal yapının değil, aynı zamanda bir kültürün ortadan kalkmasına neden olmuştur. Bu nedenlerden dolayı Yahudilere göre evlenmeyip bekâr kalmayı tercih etmek büyük günah kabul edilmiştir³¹.

Yahudi tarihine baktığımız zaman en eski dönemlerde anaerkil bir aile yapısının var olduğu daha sonra yerini ataerkil aile yapısına bıraktığı görülmüştür. Ataerkil aile yapısında kadın, kocasının kabilesine veya klanına evlenmek suretiyle dâhil olmuştur. Yine ataerkil yapıya sahip bir ailede erkek evlat, ailenin ve aile isminin devamında oldukça önemlidir.

²⁹ Mehmet Akif Aydın, “Aile”, **DİA**, İstanbul, 1989, c. II, s. 196.

³⁰ Aydın, “Aile”, s. 196.

³¹ Aydın, “Aile”, s. 196.

Çünkü akrabalık, miras ve kabile ilişkileri erkeğe göre şekillenmiştir. Yahudiliğe göre insanın ilk eşi Havva'nın itaatsizliği ve cennette kocasını yanıltması sebebiyle koca, karısı üzerinde geniş bir hâkimiyet alanı kurmuştur. Yahudilerde aile bireyleri birbirlerine son derece bağlıdırlar. Bunun nedeni sadece aralarında kan bağının bulunması değil Yahudi kutsal metinlerinde yer alan aile ile ilgili dini hükümler olduğu belirtilmiştir.

Kitâb-ı Mukaddes'teki bazı ifadelerden evlenme akdinde kadının taraf değil, akdin konusu olduğu anlaşılmıştır. İbranicede baal kelimesi hem koca hem de mal sahibi anlamında kullanılmıştır. Bu, erkeğin karısı üzerindeki hâkimiyetinin mal sahibinin hâkimiyetine benzediğini göstermesi açısından çok manidar bulunmuştur. Tevrat'ta geçen on emirde ev, köle, cariye, öküz ve eşek ile birlikte kadın da kocanın mal varlığı arasında sayılmıştır. Yahudilikte kadın, kocanın mal varlıkları arasında sayılmış ve kadına ait hiçbir malvarlığı tahsis edilmemiş ve miras hakkı tanınmamıştır.³² Evlenme sırasında kadının ailesine belirli bir miktar para verilmiş ve bu paraya mohar denilmiştir. Genel olarak içten evlenme uygulanmış, İsrail oğullarından başkasıyla evlenmeye sıcak bakılmamıştır. Ne var ki bu durum zamanla çok da kontrol altında tutulmamış dıştan evlenmeler de gerçekleşmiştir. Yahudi ailesi ataerkil olması yanında geniş bir aile yapısına da sahiptir. Cariyeler, hizmetçiler ve kendi istekleriyle sonradan aileye dâhil olanlar da aileden biri olarak görülmüştür. Ailenin geniş olması, yapılan çok evliliklerle ilişkilendirilmiştir. Bunun yanında boşanmaya da sık sık başvurulduğu görülmüştür. Fakat boşanma caiz olsa da boşanma konusunda söz hakkı erkeğin olup, kadının boşama hakkı olmadığı belirtilmiştir. Yahudilikte evlenme, çoğalma ve neslin artması durumu insana yüklenmiş bir sorumluluk ve mecburiyet olarak algılanmıştır. Dolayısıyla evlenmemek büyük suç sayılmıştır. Yahudilikte Hahama evlilik konusunda çok geniş yetkiler verilmiştir. Hahamın onay vermediği evlilikler gerçekleşmemiştir. Yahudilikten başka dine mensup olanlarla evlenilmemiş, evlenildiği takdirde de çocuğun Yahudi olarak yetiştirilmesi şartı koşulmuştur. Diğer toplumlarda olduğu gibi Yahudilikte de zamanla aile biçimleri ve aile bireylerinin rolleri değişikliklere uğramıştır³³.

³² Aydın, "Aile", s. 197.

³³ Aydın, "Aile", s. 197.

2. 2. 2. Hristiyanlıkta Aile

Nasranîler, her ne kadar bozuk ve tahrif edilmiş bir dine mensup olsalar da aslında gelenek ve dinlerinden yola çıkarak oluşturdıkları bir aile yapısına sahiptirler. Kur'an'da bu topluluğa nasâra adı verilmiştir. Aile dar anlamda anne, baba ve çocuklardan oluşturulmuştur. Bu dinde sınıfı olan papazlar ve rahibeler aile kurmak için evlenmezler. Bakıldığı zaman Hristiyanlıktaki aile oluşumu ile Yahudilikteki aile yapısı birbirinden çok da farklı görülmemiştir. Esasen Hz. İsa, önceki şeriatları lağvetmek için değil, aksine onu tamamlamak için gelmiştir. Bu durum İncil'de ifade edilmiştir. Bu bakımdan burada Hristiyanlıktaki aileden bahsedilirken sadece Yahudilikten farklı olan noktalarına temas edilmiştir. Hristiyanlara göre aile sosyal veya medenî bir kurum olarak anlaşılmamış, aksine tamamen dinî bir kurum olarak kabul edilmiştir. Ailenin böyle kurulması bir ölçüde Yahudilikteki maddeci anlayışa bir tepki olarak kurgulanmıştır. Bu bağlamda Hz. İsa'ya göre aile fertleri arasındaki ilişki, insanla Allah arasındaki ilişkinin bir aynası kabul edilmiştir. Buna göre Hristiyanlıkta aile, insanın ruhî-manevi alandaki gelişmesinin vazgeçilmez bir unsuru olarak telakki edilmiştir³⁴.

Hristiyanlıkta aile ataerkil bir yapıya sahip olup, erkeğin hâkimiyetine dayandırılmıştır. Onlar, İsa Mesihi kilisenin başı olarak kabul ettikleri gibi ailenin başını da erkek kabul etmişlerdir. Evlilik başlı başına dini bir yapıda olduğundan kadın, kocasına rabbine itaat ettiği gibi itaat etmek zorunda bırakılmıştır. Bu kalıplaşmış anlayış Yahudilikte olduğu gibi Hz. Âdem ile Havva'ya dayandırılmaktadır. Evvela yaratılış bakımından önce Âdem, sonra Havva yaratılmıştır. Bir başka dayanak da Havva'nın Âdem'i aldatmak suretiyle suça sevk etmesidir. O halde kocasını aldatıp suç işlemesine sebep olan kadının hâkimiyeti altına erkeğin girmesi kötü kabul edilmiştir. Her ne kadar kadın hakkında böyle düşünülse de Yahudilikteki gibi kadın, kocasının âdeta mülkiyeti altındaki bir mal olarak da görülmemiştir³⁵.

Evlilik kararı almış bireyler Tanrı'nın huzurunda evlenerek tek bir beden olduklarına ve bir daha ayrılmasının mümkün olmadığına inanmışlardır. Dolayısıyla

³⁴ Aydın, "Aile", s. 197.

³⁵ Aydın "Aile", s. 197.

evlilik kutsal bir kurumdur ve boşanıp bir başkasıyla evlenmek söz konusu edilmemiştir. Bu anlayışa göre eşinden boşanıp başkasıyla evlenen kişi zina etmiş olarak nitelendirilmiştir. Yahudilikteki boşanma aşırılığının yanı sıra Hristiyanlıkta boşanma reddedilmiştir. Dolayısıyla bu durum, aşırılığa ve kilise dışı evlenme ve boşanmaların olmasına sebebiyet vermiştir. Hristiyan bir kişinin Hristiyan olamayan biriyle evlenmesi yasaklanmış, evlense de evliliği geçersiz sayılmıştır. Hristiyan oldukları halde farklı mezheplere sahip olan kişilerin evliliği ise çocuğun Hristiyan yetiştirilmesi gibi birtakım şartlar öne sürülerek gerçekleştirilmiştir. Çünkü Hristiyanlıkta da Yahudilikte olduğu gibi nikâhın geçerli olması için taraflar arasında din birliğinin olması şart koşulmuştur. Ayrıca Hristiyan aile yapısında Yahudilikte olduğu gibi çok evlilik değil aksine tek evliliğin hâkim olduğu görülmüştür³⁶.

2. 2. 3. İslâm'da Aile

Aile, Hristiyanlıkta olduğu gibi dini bir kurum değildir. Buna mukabil İslâm'da aileye büyük bir önem verilmiş ve insanların aile kurmaları muhtelif ayet ve hadislerle teşvik edilmiştir. İslâm'da aile mefhumu üzerinde çokça durulmuş ve gerek ayetlerde gerekse hadisi şeriflerde ele alınıp ince ince işlenmiştir. Çünkü İslâm'a göre aile, Allah'ın ayetlerinde belirttiği gibi hem kişilerin huzur bulduğu bir ortam, hem de neslin devamı için bir vesile ve kişiyi dinin günah saydığı çeşitli kötülüklerden alıkoyan bir vasıta olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda bir ayette *“İçinizden kendileriyle huzura kavuşacağınız eşler yaratması aranızda muhabbet ve rahmet var etmesi, O'nun varlığının belgelerindendir. Bunda düşünen insanlar için dersler vardır”*³⁷ denilmiştir. Yine aileyle ilgili bir hadiste *“Nikâh benim sünnetimdendir. Kim benim sünnetimi uygulamazsa benden değildir. Evleniniz zira ben, diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla iftihar ederim”*³⁸ buyrulmuştur. Buna göre bireyin evlenmesi, içinde bulunduğu duruma göre farz, sünnet, mubah, mekruh ve haram kabul edilmiştir.

³⁶ Aydın, “Aile”, s. 197.

³⁷ Rum, 30/12. Benzer ayetler için bkz. Nahl, 16/72, Nûr, 24/32.

³⁸ İbn Mâce, Nikâh, 1.

Diğer dinlerde olduğu gibi İslâm aile yapısı sınırlı manada ataerkil olarak kabul edilmiştir. Fakat İslâm'daki ataerkil aile Yahudilik, Hristiyanlık ve eski Araplarda var olanlardan tamamen farklı bir yapıdadır. Aile reisinin fertler üzerindeki yetkisi diğerlerine göre son derece sınırlı görülmüştür. Aile reisinin, çocuklarının şahısları ve mal varlıkları üzerinde onların sadece faydalarına olan alanda velâyet hakkı olduğu kabul edilmiştir³⁹. Evlatlarının üzerinde onların yaşam ya da ölümleriyle ilgili bir karar verme yetkileri onaylanmamıştır. Buna bağlı olarak cahiliye Arap toplumunda uygulanan kız çocuklarını öldürme âdeti İslâm'da yasaklanmıştır. Kocanın karısı üzerindeki yetkileri aile birliğini devam ettirme esasına bağlanmış ve bununla sınırlı tutulmuştur. Genel olarak İslâm'ın kadına bakışı, Hristiyanların kadını algılayışlarından tamamen farklıdır. Zira Hristiyanlık cennetten çıkarılışı Hz. Havva'ya ve onun şahsında bütün kadınlara yüklemiştir.

İslâm'da aile kurmak için başlangıç adımı olan evlilikte kan bağı olan akrabalarla, süt ve sıhrî hısımlarla evlenmek yasaklanmıştır⁴⁰. Yine Müslüman kadınların sadece Mümin erkeklerle evlenmelerine izin verilmiştir. Erkeklerin ise yabancı olarak sadece ehl-i kitabın kadınlarıyla evlenebilmelerine müsaade edilmiştir. Evlenme sırasında erkek, mehir adıyla belirli bir parayı veya malı kadına ödemekle yükümlü tutulmuştur. Yahudilikte benzer şekilde bir mehir yani moharın var olduğu görülmüştür ve bunların mahiyetlerinin aynı olmadığı belirtilmiştir. İslâm hukukunda mehrin, evlenecek kadının ailesine değil, bizzat kendisine verilmesi esas alınmıştır. Bu anlamda kadın, diğer mallarında olduğu gibi kocasının verdiği mehirde de dilediği gibi tasarrufta bulunmasının önü açılmıştır⁴¹. Boşanma vakalarının yaygın görüldüğü yerlerde, yüksek tutulan ve genellikle verilmesi boşanma anına bırakılan mehrin özellikle erkek açısından bir takım yersiz boşanmalara önemli ölçüde engel olduğu görülmüştür. Aynı şeyin kadınlar için söylenmeyeceği açıktır. İslâm'da aile esas itibarıyla tek evlilik üzerine tesis edilmiştir. Fakat belirli durumlarda kocanın dörde kadar evlenmesine izin verilmiştir. Ancak bu durum çok farklı şekillerde anlaşılmıştır. Örneğin Türk toplumunda belirli şartlarda başvurulmayan bir durum olarak

³⁹ Aydın, "Aile", s. 199.

⁴⁰ Ayet için bkz., Nisâ, 4/23.

⁴¹ Aydın, "Aile", s. 199.

tespit edilmiştir. Ancak Kürt ve Arap toplumlarında rutin bir uygulama hatta Allah'ın uyulması gereken bir emri olarak telakki edilmiştir.

Evlâtlık kurumu da İslâmî aile yapısına ters düşen bir kurumdur. İslâmiyet evlât edinmeyi sunî bir ilişki olarak kabul etmiştir. Bunun yanında kimsesiz ve yardıma muhtaç çocukların da bakılıp büyütülmesi bütün Müslümanlara ve devlet büyüklerine yüklenen dini bir görevdir. Birden fazla evliliğin var olduğu toplumlarda evlâtlık kurumuna hukuken izin verilse bile uygulamada pek rastlanmamıştır. Çocuğu olmayanlar evlâtlık edinme yerine ikinci bir evliliği tercih etmişlerdir.

İslâm ancak belirli şartlar oluştuğunda aile kurumunun bozulmasına izin vermiştir. İslâm, boşanma konusunda, Yahudi ve Hristiyanlığa göre vasat bir yol izlemiştir. Yahudiler boşanmayı yozlaştırmıştır. Hristiyanlar ise boşanma konusuna hiç sıcak bakmamışlardır. Boşanma konusunda kadın, erkeğe nazaran daha sınırlı bir yetkiye sahip kılınmıştır. Bu manada kadın, kocasıyla ancak anlaşarak yani muhâla yaparak veya belirli sebeplerin varlığında bir mahkeme kararıyla boşama hakkını elde etmiştir⁴². Aile birliğinin devamında olduğu gibi, bu birliğin bozulmasından sonra da ebeveynin, özellikle de babanın çocukları üzerinde sorumluluklarının devam ettiği Kur'an'da belirtilmiştir.

2. 3. Bazı Topumlarda Aile

Eskiden beri varlığını sürdüren kimi toplumlarda aile konusu özellikle araştırılmıştır. Zira günümüz toplumlarındaki aile yapısı, muhtemelen bu toplumlardan alınarak kurulmuştur. Örneğin batı toplumları, dinsel aile modelini benimsememiştir. Daha ziyade önceki toplumlardan tevarüs ettikleri kültürlerle karıştırdıkları bir aile tipi oluşturmuşlardır. Bu anlamda batıda Romalıların, doğuda Araplar ile Türklerin aile yapılarına kısaca temas edilmiştir.

2. 3. 1. Romalılarda Aile

Roma toplumunda aile, dini, iktisadi ve sosyal bir birim olarak görülmüştür. Roma'da aile, biri geniş diğeri dar olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Geniş manada aile müşterek bir atadan erkek evlatlar yoluyla gelen bütün fertleri ihtiva etmektedir. Aile

⁴² Aydın, "Aile", s. 200.

reisinin ölümünden sonra erkek evlatların meydana getirdiği birimler de dar manadaki aileyi oluşturmuştur. Bu sebeple Roma ailesi asabe ailesi olarak kabul edilmiştir. Bu ailede genel bir kan hısımlığı değil, sadece erkek vasıtasıyla sağlanan kan hısımlığı önemli sayılmıştır. Erkek yakınların dışındaki akrabaları da içine alan daha geniş kapsamlı kan hısımlığının manevi ve sosyal bir değeri olmakla birlikte, özellikle miras ve velâyet hakkı bakımından hukukî bir değeri olmamıştır. Bu toplumda kadın, evlenmek suretiyle babasının ailesiyle ilişkisini kesmiş ve kocasının ailesine dâhil olmuştur⁴³.

Roma toplumunda aile ataerkil bir aile olarak tesis edilmiştir. Bütün güç ve yetki aile reisinde toplanmıştır. Özellikle ilk dönem Roma toplumunda aile reisi, çocukları üzerinde öldürme ve başkalarına satma gibi geniş yetkilerle donatılmıştır. Bu durumda çocukların yarı köle bir statüye sahip olduklarını söylenmiştir. Aile reisinin bu yetkileri sonradan azaltılmıştır. Kadın, evlilikle beraber kocanın velâyet ve vesayeti altına girmiştir. Ailede erkek çocuklarının terbiye ve eğitimi babanın, kız çocuklarının terbiyesi ve eğitimi ise annenin sorumluluğuna bırakılmıştır. Ailenin içerisinde yaşadığı ev Roma'da dinî ve hukukî bir dokunulmazlığa büründürülmüştür. Örneğin, oraya sığınan kimse asla zorla dışarı çıkarılmamıştır. Evde bulunan kimseyi zorla çıkarıp mahkeme önüne götüren kimseye meskene tecavüzden dava açılmıştır. Roma ailesinde evlâtlık kurumu kabul edilmiştir. Bu, özellikle oğlu olmayan kimselerin ailenin ve aile kültürünün devam etmesi için başvurdukları bir yol olarak benimsenmiştir. Roma toplumunda tek evlilik esas kabul edilmiş, çok evlilik uygulamasına izin verildiği için hiç rastlanmamıştır⁴⁴.

2. 3. 2. Araplarda Aile

Cahiliye devrinde yaşayan Arap toplumunda, müstakil bir ailenin varlığından bahsedilmemiştir. Çünkü Araplarda aile kabilenin bir parçasıdır ve toplum ailelerden değil kabilelerden oluşmuştur. Dolayısıyla burada bir ailenin üyesi olmak değil, bir kabilenin üyesi olmak daha önemli görülmüştür. Bu bağlamda kabilenin büyük bir aile olduğu belirtilmiştir. İslâm öncesi Araplarda aile, koca, eş veya eşler, çocuklar ve kölelerden oluşmaktadır. Akrabalık ilişkilerinin babaya dayanması yönüyle eski Arap ailesinin ataerkil

⁴³ Aydın, “Aile”, s. 198.

⁴⁴ Aydın, “Aile”, s. 198.

bir aile yapısına sahip olduğu görülmüştür. Dolayısıyla Araplarda erkek, kadından daima daha önemlidir. Erkek, kadının aksine değersiz ve utanç duyulması gereken bir fert değil, bir savaşçı olarak ailenin, kabilenin güç ve gelir kaynağı kabul edilmiştir. Erkek çocuk aile ve kabile bağlarının temelini oluşturmuştur.⁴⁵ Bundan dolayıdır ki kız çocuğuna sahip olmak, utanılacak ve saklanılacak bir durum olarak karşılanmıştır. Bu anlayış bazı kabilelerde kız çocuklarının diri diri toprağa gömme caniliğine kadar ileri gitmiştir. Yine bu anlayışın temelinde ekonomik sosyal ve siyasi nedenlerin yattığını söyleyebiliriz. Bütün bu düşünce ve uygulamaların yanında çölün o zorlu şartlarında bazı şeylerin devamlılığını sağlamak ve zaruri ihtiyaçları karşılamak için kadına ihtiyaç duyulmuştur. Erkek savaşlarla ve evin geçimini teminle uğraşırken, evde çocuk bakmak, deve ve koyunların yünlerinden kullanılacak malzeme çıkarmak, savaş gibi zor durumlarda yaralılarla alakadar olmak ve eşlerini motive etmek kadının görevleri arasında sayılmıştır. Fakat bütün bunların yanında kadın, Arap toplumunda değersiz ve işe yaramaz bir varlık olarak görülmüştür.

Kadının toplumdaki yerinden de tahmin edilebileceği üzere cahiliye Araplarında evlilikte, herhangi bir şekil şart veya nikâh akdi gibi uygulamalar şart koşulmamıştır. Erkekler mal varlığı düzeyine göre birden fazla kadınla evlenebilmişlerdir. Araplar arasında çok eşlilik durumunun sayı olarak on kadına kadar yapıldığı görülmüştür. Bunun yanı sıra nikâhsız yaşama, nikâh-ı muvakkat veya nikâh-ı müt‘a denilen süreli nikâh, eşleri karşılıklı değiştirme (nikâh-ı bedel) veya asil bir erkekten çocuk sahibi olmak için eşi ona sunma ve çocuk olana kadar ona yanaşmama (nikâh-ı istibdâ‘) gibi muhtelif evlenme şekillerinin de var olduğu görülmektedir. Üvey anneyle evlenme şeklindeki nikâh-ı makt da o dönem Arap toplumunda var olan bir uygulamadır. Cahiliye Araplarında içten evlenme şekli benimsenmiş, dışarıya dönük evlilikler hoş karşılanmamıştır.⁴⁶

Araplarda kadına velâyet ve miras hakkı tanınmamış, velayet asabe akrabalarına has kılınmıştır. Velinin velâyeti altındaki kimseler üzerinde Roma hukukunda aile reisinin sahip olduğu haklara benzer geniş hak ve yetkileri vardır. Veli velâyeti altındaki çocuğu

⁴⁵ Aydın, “Aile”, s. 198.

⁴⁶ Aydın, “Aile”, s. 198.

satabilir, rehin verebilir, miras ve himayeden mahrum edebilir ve hatta öldürebilir⁴⁷. Babanın kız çocuklarını öldürme hakkını kendinde görme sebeplerinden biri de veli yetkilerinin sınırsız olduğu algısı olmuştur. Bu bağlamda kadın ve çocuklar, toplumda gördüğü değer ve bulundukları konum itibarıyla köleden çok da farklı görülmemiştir. Eski Arap ailesinde evlâtlık geleneği mevcut olmakla birlikte ve evlâtlık ilişkisi evlenme önünde engel olarak kabul edilmiştir. Aynı zamanda evlâtlığa, evlât edinenin malları üzerinde miras hakkı da verilmiştir.

2. 3. 3. Türklerde Aile

Türklerde aile, en küçük sosyal birim olarak toplumun temelini oluşturmuştur. Türklerde de çağdaşı birçok toplumda olduğu gibi ataerkil aile yapısının hâkim olduğu görülmüştür. Evlilik, sosyal bir görev olmakla beraber evlenmemek ayıp karşılanmıştır. Türklerdeki ataerkil aile yapısı Yahudilerde ve diğer milletlerdeki yapıdan farklılık göstermiştir. Bu anlamda Türklerdeki ataerkil aile anlayışı, aile reisine geniş yetkiler veren, eş ve çocukları âdeti bir mülkiyet ilişkisiyle babaya bağlayan bir aile olarak görülmemiştir. Bu anlayışta kadın, sosyal ve siyasi konuların yanında ev idaresinde de söz hakkına sahip olmuştur. Bu doğrultuda kadın, ailede önemli bir konuma sahip olmuştur. Çocuklarını iyi yetiştirmesi, kocasını dışarıya karşı gözetip kollaması ve toplumun geleceğine yön vermesi açısından saygıdeğer bir kimlik kazanmıştır. Türk toplumunda kadın, ekonomik açıdan da hem kendi malının tasarrufçusu hemde aile malvarlığının ortağı kabul edilmiştir. Bunun yanında koca, karısının evlenirken baba evinden getirdiği çeyiz üzerinde hak sahibi olmamıştır.

Türklerde aile kurma süreci, söz kesmeyle başlamış, düğünle devam etmiş ve çocuğun dünyaya gelmesiyle tamamlanmıştır. Söz kesmeden sonra, evlilik yolunda uygulanacak olan diğer süreçler için, kızın kendisine, annesine ve babasına, olmak üzere kalın olarak adlandırılan belirli bir mal veya para verilmiştir.⁴⁸ Kalın ve çeyiz aile bütünlüğünü koruma açısından da önemli görülmüş ve boşanmaların önünde bir nebze de olsa engel olması umulmuştur. Zaten eski Türk ailesine baktığımızda boşanmaların çok sık

⁴⁷ Aydın, “Aile”, s. 198.

⁴⁸ Aydın, “Aile”, s. 199.

olduğu görülmemiştir. Erkek karısını boşadığında ya da evden kovduğunda eğer haklı taraf erkek ise kadın kendisine verilen kalını erkeğe geri vermesi kararlaştırılmıştır. Fakat erkek haksız ise mal kadında kalmış ve ondan hiçbir şey kocaya verilmemiştir⁴⁹. Eski Türklerde ataerkil aile yapısı görülse de kadınlar büyük oranda söz sahibidir ve kadına karşı işlenen suçlara ağır cezalar öngörülmüştür.

Türk ailesinde akrabalık münasebetleri baba kanalıyla kurulmuştur. Bu sebeple ataerkil Türk ailesine, bazı araştırmacılar, babanın yetkileri dolayısıyla pederi aile ismini vermiştir. Türk toplumunda çok yaygın olmasa da zaman zaman çok evlilik uygulaması yer bulmuştur. Çok eşlilik durumuna daha çok zengin tüccarlarda rastlandığı tespit edilmiştir⁵⁰. Yine aile birliğini ve düzenini korumaya yönelik babanın veya ağabeyin vefatından sonra üvey anne veya yengeyle evlenme durumu da o dönemde kendini sıkça göstermiştir. Aile reisinin ölümünden sonra geride kalan eşin ve çocukların maddi ve manevi açıdan daha iyi ilgilenilmesi, ihtiyaçlarının giderilmesi bu uygulamanın temel nedenleri olarak ileri sürülmüştür. Aynı zamanda mirasın aileden başka birine gitmemesi ve aile içerisinde kalan eşin, yeni kocasıyla birlikte eski kocasının ruhuna da hizmette bulunacağı görüşü bu uygulamanın süregelmesinde etkili olmuştur⁵¹.

2. 4. İslâm'da Evlilikle İlgili Hususlar

İslâm, en son din olarak evliliğe ve evlilikle ilgili konulara çok önem atfetmiştir. Kur'an'da yer alan evliliğe dair vurguların çokluğundan da İslâm'ın evliliğe ve aileye verdiği önem kolayca anlaşılmaktadır. Modern hukukta olan hemen her şey, 1400 yıl evvel inen son ilahi kitap olan Kur'an'da aynen yer almıştır. Bu bağlamda ailenin kurulması için gerekli olan evlilikle ilgili kimi konuları Sait Şimşek'in tefsiri üzerinden izleyeceğiz.

2. 4. 1. Evliliğin Gerekliliği ve Evlilikte Denklik Meselesi

Kutsal kitaplarda aile konusu, en temel mevzulardan biridir. Kur'an bu bakımdan aile konusunda çeşitli kurallar ve talimatlar getirmiştir. Kur'an'ın aile mevzusuna genişçe yer vermesi İslâm'ın aile hayatına ne denli ihtimam gösterdiğini açıkça ortaya koymuştur.

⁴⁹ Aydın, "Aile", s. 199.

⁵⁰ Aydın, "Aile", s. 199.

⁵¹ Aydın, "Aile", s. 199.

Aile hayatının temelini evlilik oluşturur. Evlenmek hem bireysel hem de sosyal bir görevdir. Allah evliliği eşlerin birbirleriyle huzur bulduğu tarafların birbirlerine sevgi, saygı ve merhamet beslediği ve karşılıklı anlayışla yürüttükleri bir akit olarak değerlendirmiştir.

Bu bağlamda Kur'an'da, evliliğe yönelik emir ve tavsiyelerin ifade edildiği ayetlere temas edilmiştir. Kur'an'da bu hususa dair şu ayet yer almıştır:

(هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا)

Şimşek, bu ayete şöyle meal vermiştir: “Sizi tek bir nefisten yaratan ve yanında huzur bulsun diye eşini de ondan yaratan o’dur”⁵². Bu ayet, insan neslinin artık evlilik yoluyla çoğalacağını anlatan harika bir durumdur. Müfessir ayette geçen tek nefis tamlamasıyla Hz. Âdem’in kastedildiğini söylemiştir. O, ayrıca bazı müfessirlerin ayette geçen tek bir nefis tamlamasıyla ileri sürdüklerini reddetmiş ve gerekçelerini de belirtmiştir. Bundan Hz. Havva’nın Hz. Âdem’den yaratıldığı anlaşılmıştır⁵³. Zira onlar birbirlerinin tamamlayıcısı olmuşlardır. Yazar, eşlerden her birinin diğerini tamamlamasının evlilikte huzura giden yol olduğunu belirtmiştir. Dünya hayatında yapılan iyi bir eş seçiminin, insanı hem dünya hem ahiret huzuruna kavuşturabileceği ifade edilmiştir. Yani kişi, birçok yönden huzur bulmak için Rabi’nin tavsiye ettiği evliliği gerçekleştirmeli, bunu yaparken de yine Kur’an’da verilen tavsiyelere uymalıdır. Yine bu ayette yaratma gücüne ve insanın aslına dikkat çekilerek hiçbir şeyin Allah’a ortak koşulmaması gerektiği emredilmiştir⁵⁴.

Kur’an, Hz. Âdem ve nesli için yine Âdem’e benzer eşler yarattığını bildirmiştir. İlave olarak, bu eşlerden kocaları için çocuklar ve torunlar var ettiğini beyan etmiştir. Nitekim ilgili ayette şöyle buyrulmuştur:

(وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ بَنِينَ وَحَفَدَةً)

Şimşek, ayete şu meali uygun bulmuştur: “Allah size kendinizden eşler yarattı. Eşlerinizden de sizin için çocuklar ve torunlar yarattı”⁵⁵. Müfessir, ayette geçen kendilerinden kendileri için eşler yarattı ifadesini, farklı cinslerden değil insan cinsinden eşler var ettiği şeklinde ayeti açıklamıştır. Ancak bu durumda eşlerin birbirlerine

⁵² Araf, 7/189.

⁵³ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. II, s. 354.

⁵⁴ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. II, s. 354.

⁵⁵ Nahl, 16/72.

ısnacağına ve huzur bulacağına temas etmiştir. İnsan soyunun devamının, evlilik yoluyla mümkün olacağına işaret etmiştir. Bu bağlamda kendilerine lütfedilen çocuklar ve torunlarla soylarının devam edeceğine ve yaşlılık döneminde kendilerine bakacaklarına dikkat çekmiştir⁵⁶. Bir arada yaşamakla, çocuklar ile torunların baba ve dedelerine hürmette kusur etmemeleri sağlanmaya çalışılmıştır.

Ayetin tefsirinde müfessir, ayrıca günümüzde dini ve insani duyguların çok zayıfladığına değinmiştir. Evlatların ebeveynlerini yalnızlığa terk etmesinin toplumu yıkan manevi hastalıklardan olduğuna dikkat çekmiştir. O, bu durumun sosyal bir problem olduğuna işaret etmiştir. Şimşek, ayette geçen ‘kendinizden’ ifadesinin, evlilik ve aile konusunda hem başlangıç hem de ilerleyen aile ilişkilerimizde önemli bir ayrıntıyı oluşturduğunu vurgulamıştır. Müfessir, farklı cinslerde yaratılmış olduğumuz halde çoluk çocuğa karışıp bir aile oluştursaydık, bu durumun birtakım ailevi problemlere yol açacağını belirtmiştir. Zira gerek karı koca gerekse çocuklar ve yaşlılar arasındaki ilişkilerin tamamen düzensiz bir hale geleceğine işaret etmiştir⁵⁷.

Kur’an, insanın bir nefisten yaratıldığını, Allah’ın bu nefisten eşini var ettiğini bildirmiştir. Ayetin devamında bu ilk iki varlık olan kadın ve erkekten pek çok insanlar üretildiğine temas edilmiştir. İlgili ayette yüce Allah şöyle buyurmuştur

(يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ)

Bu ayete müfessir Şimşek” *Ey insanlar! Sizi tek bir nefisten yaratan, ondan da eşini yaratan ve ikisinden de pek çok erkek ve kadın (var edip) yayan Rabbinizden korkun*”⁵⁸ manasını vermiştir. Bu ayetin yer aldığı Nisâ suresi, medeni sure olarak kabul edilmiştir. Normalde medeni bir surede ‘ey iman edenler’ şeklinde değil de ‘ey insanlar’ şeklinde hitaba başlanmasının nedeni, hem Kur’an’ın sadece inananlara hitap etmediğini hem de o dönemde İslâm’ı kabul etmiş olanlarla birlikte henüz İslâm’ı kabul etmemiş kişilerin bulunduğunu göstermektir. Bu bakımdan ayete, farklı unsurların yaşadığı bir topluma ‘ey insanlar’ hitabıyla başlanmış ve insanların tek bir nefisten yaratılarak çoğaltıldıkları beyan edilmiştir. Bu bakımdan insanların aynı ana babadan geldiğini ifade etmiş ve aralarında

⁵⁶ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. III, s. 165.

⁵⁷ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. III, s. 165.

⁵⁸ Nisâ, 4/1.

böyle bir bağın oluştuğunu hatırlatmıştır. Neticede insanların haklarına herhangi bir tecavüz söz konusu olduğunda, aslında kendisiyle bir akrabalık bağı olan ve aynı nefisten gelen kardeşinin hakkına tecavüzde bulunduğu ima edilmiştir⁵⁹.

Ayetteki tek nefisten yaratılma ifadesi, geçmişten günümüze pek çok tartışmaya konu olmuş ve farklı şekillerde yorumlanmıştır. Müfessir eserinde bu konuyla alakalı farklı görüşlere yer vermiş ve kabul etmediği bazı görüşleri neden benimsemediğini belirtmiştir. Günümüzde insanın, tek bir nefisten yaratılması vurgusuyla Hz. Âdem'in kastedilmediğini söyleyenlerin, esasen kadın haklarını savunmayı amaçlayan feministler olduğunu belirten müfessir, onların bunu kabul etmeleri halinde kadının yani Hz. Havva'nın ikinci planda kalmasına sebep olacağından endişe ettiklerini dile getirmiştir⁶⁰.

Müfessir, bu konuda insanın tek bir nefisten yaratılmasıyla kastedilenin Hz. Âdem olması durumunda Hz. Havva'nın onun bir parçasından yaratılması kadının, erkeğe nazaran ikinci planda olduğu anlamına gelmediğini bildirmiştir. Zira o, burada Hz. İsa ile Meryem örneğine de değinmiş ve birisinin diğerinden yaratılmasının ikinciye değersiz kılmayacağını ifade etmiştir. Bilakis onların, birbirlerinin parçaları olduğunu ve birbirlerine ihtiyaç duyduğunu dile getirmiştir⁶¹.

Kur'an aile hayatına değinmeden evvel, toplumdaki mümin erkek ve mümin kızlar için bazı sınırlar çizmiştir. Bu bağlamda onlara, gözlerini birbirlerine dikmemelerini emretmiş ve bakışlarını sakınmalarını tavsiye etmiştir. Hz. Peygamber, yabancı bir kadına bakmanın durumunu soran Hz. Ali'yi "ilki lehine, ikincisi aleyhinedir" talimatıyla uyarmıştır. Kendiliğinden gelişen ve irade taşımayan ilk bakışın günah olmayacağını ifade eden Hz. Resul, ikincisinde kişinin günah alacağına işaret etmiştir. Kur'an bu konuyu gündeme almıştır. Nitekim ayette şöyle buyrulmuştur:

(قُلْ لِّلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَٰلِكَ أَرَزَكُنَّ إِنَّا اللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ) (وَقُلْ لِّلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ

⁵⁹ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 468.

⁶⁰ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 468.

⁶¹ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 468.

نَسَائِهِنَّ ۚ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ
بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعاً أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

Müfessir ayete şöyle meal vermiştir: “Mümin erkeklere söyle, bakışlarını kıssınlar ve ırzlarını korusunlar. Bu onlar için daha temiz bir davranıştır. Şüphesiz ki Allah onların yaptıklarından haberdardır. Mümin kadınlara da söyle, bakışlarını kıssınlar ve ırzlarını korusunlar. Açıkta kalanı hariç süslerini göstermesinler. Başörtülerini yakalarının üstüne sıkı sıkıya bağlasınlar. Süslerini kocaları, babaları, kocalarının babaları, kendi oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, Müslüman kadınlar, kendi cariyeleri, kadınlara karşı meyli kalmamış erkek hizmetçiler veya kadınların mahrem yerlerini henüz anlamayan erkek çocuklar hariç kimseye göstermesinler. Gizledikleri süsleri bilinsin diye ayaklarını yere vurup da yürümesinler. Ey müminler hepiniz Allah’a tövbe edin ki kurtuluşa eresiniz”⁶².

Şimşek, ayette yasaklanan bakışın, erkeği yahut kadını cinsel yönden tahrik eden bakış olduğunu söylemiştir. Zira bu bakışın, zinaya götüren bir bakış olması nedeniyle haram olduğunu vurgulamıştır. Geçmişten günümüze hem aile yapısını korumada hem de ırz ve namusun muhafazasında kadınlar üzerinde çok hassas davranılmıştır. Buna mukabil namusun korunması konusunda erkeklerde pek fazla önemsenmemesini cahiliyenin yeniden hortlatılması olarak nitelendirmiştir⁶³. Bu bağlamda Kur’an’ın aile yapısını korumaya ve aile içinde huzuru tesis etmeye ne denli önem verdiği, iffeti koruma konusunda bakışı bile gündeme getirmesinden anlaşılmıştır. Ayete göre gözleri dışarıda olan eşler birbirlerine karşı sevgi, saygı ve sadakat içinde huzurlu bir aile yuvası oluşturmakta asla başarılı olamayacaklardır.

Ayrıca ailede mahremiyetin esas alınmasına da değinen Kur’an, evlenen bir kızın nasıl ve ne şekilde davranması gerektiğine ayette temas edilmiştir. Ayetin ilgili kısmında, “...Süslerini kocaları, babaları, kocalarının babaları, kendi oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, Müslüman kadınlar, kendi cariyeleri, kadınlara karşı meyli kalmamış erkek hizmetçiler veya

⁶² Nûr, 24/30-31.

⁶³ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. III, s. 483.

kadınların mahrem yerlerini henüz anlamayan erkek çocuklar hariç kimseye göstermesinler. Gizledikleri süsleri bilinsin diye ayaklarını yere vurup da yürümesinler. Ey müminler hepiniz Allah'a tövbe edin ki kurtuluşa eresiniz.” denilmiştir. Burada mahrem olanlar sayılmıştır. Bunların dışında kalan erkekler, evlenen kız için haram sayılmıştır. Aynı şekilde erkek için diğer kadınlar haram sayılmıştır

Şimşek, ayette geçen “süs” kelimesinin, kadınların beğenerek taktığı takılar ve benzeri hoş a giden nesneler olduğunu söylemiştir. Bu bağlamda bazı âlimlerin, çekiciliği nedeniyle kadının tüm vücudunu süs kapsamı içinde değerlendirdikleri nakledilmiştir. Ayrıca, ayette geçen ve Türkçeye süsten açıkta kalan ifadesiyle tercüme edilen kelimedden bazı âlimler, kadının yüzü ve ellerini anlamışlardır. Bu sebeple kadının yüz ve elleri hariç bütün vücudunun örtülmesi gerektiği hükmüne varmışlardır⁶⁴. Aslında ayette kadınların bu süslerini kimlere karşı gösterebileceklerine ve kimlere gösteremeyeceklerine değinilmiş ve bu kimseler açıkça zikredilmiştir.

Aile ile ilgili hususlardan biri evlilik çağına gelmiş gençlerin, baş göz edilmesidir. Bu bağlamda yetim kalmış gençlerin evliliklerinde veya evlendirilmelerinde azami ölçüde hassas davranılması öğütlenmiştir. Ayrıca toplumun sağlıklı olması için köle ve cariyelerin evlendirilmesi de ayetle emredilmiştir. Evlenmeye gücü yetmeyenlerin ise iffetlerini korumaları öğütlenmiştir. Bu konulara şu ayet metniyle Kur'an'da yer verilmiştir:

(وَأَنكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنكُمُ وَالصَّالِحِينَ مِن عِبَادِكُم وَإِمَائِكُم إِن يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ) ٥ (لَيْسَتَغْفِبَ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّىٰ يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ هُوَ الَّذِي يَبْنِئُ عَنِ الْكِتَابِ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُم فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا وَآتُوهُمْ مِّن مَّالِ اللَّهِ الَّذِي آتَاكُمْ وَلَا تُكْرِهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِّتَبْنُوْا عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَن يُكْرِهِنَّ فَإِنَّ اللَّهَ مِن بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَّحِيمٌ)

Bu ayete müfessir şöyle meal vermiştir: “*Aranızdaki bekârları ve kölelerle cariyelerinizden iyi hal üzere olanları evlendirin. Şayet fakir iseler Allah lütfuyla onlara yardım eder. Allah lütfu bol olandır, bilendir. Evlenme imkânı bulamayanlara gelince Allah lütfuyla onları zengin kılıncaya kadar iffetli davransınlar. Kölelerinizden hürriyetlerine kavuşmak için sizinle sözleşme yapmak isteyenlerde bir hayır görürseniz onlarla*

⁶⁴ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. III, s. 484.

sözleşme yapın. Allah'ın size verdiği maldan da onlara verin. Dünya hayatının geçici menfaatlerinden yararlanmak amacıyla iffetli kalmak isteyen cariyelerinizi fuhşa zorlamayın. Kim onları zorlarsa bilsin ki zorlanmalarından sonra Allah, onlara karşı çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir’’⁶⁵.

Yazar, evliliğin hem bireysel ahlakı hem de toplumsal ahlakı korumada çok önemli bir tedbir olduğunu beyan etmiştir. O, toplumda iffeti koruma adına alınabilecek önemli tedbirlerden birinin evlilik olduğunu söylemiştir. Yani evlilik çağına gelmiş bekârlar ve dul kalmışların evlendirilmesi gerek aile hayatının devamı gerekse toplum ahlakının korunması için önemli unsur kabul edilmiştir. Bu konuda başta ebeveynler olmak üzere herkesin üzerine düşen görevi yapması ve elini taşın altına koyması tavsiye edilmiştir. Evlenecek olanlara öncelikle devlet destek vermelidir. Ayette evlenecek olanların fakir olması durumunda Allah'ın lütfuyla onlara yardım edeceğinin belirtilmesi, Allah'ın onlara servet bahşedeceği anlamında alınmamıştır. Aksine Allah'ın yardım etmesi, evlilik işlerinde tarafların maddi ve manevi yönden birbirlerini zora sokmamaları, külfetsiz ve sade bir düşün ile evliliği tamamlamaları anlamında alınmıştır. Ayrıca üçüncü kişilerinde bu izdivaca yardımcı olmaları şeklinde tefsir edilmiştir. Bu hem evlenecek gençlere hem de anne babalara yönelik bir tavsiye olarak değerlendirilmiştir. Her ne kadar maddi külfete girilmeden evliliklerin gerçekleşebileceği teorik olarak söylene de aslında maddiyattan da ayrı bir şey olarak değerlendirilmemiştir. Şimşek, maddi imkânların oluşturulmasında aile yakınlarından her birinin durumuna uygun mesuliyeti olduğunu beyan etmiştir⁶⁶.

Ayette değinilen diğer bir husus da köle ve cariyelerin evlenme ihtiyaçları olduğunun kabul edilmesidir. Haddizatında kölelik ve cariyelik zorunluluklardan ortaya çıkmış ve İslâmiyet'in hoşlanmadığı bir durum olarak değerlendirilmiştir. İslâm, köle ve cariyeleri hürleştirmek adına birçok yol ortaya koymuştur. Bunlardan biri de mükatebe yani kölelerin efendisiyle sözleşme yoluyla hürriyetini satın almasıdır. Bu sözleşmede hürriyetine kavuşmak isteyen kölenin, kendine malik olabilecek liyakatte ve özellikte olması şart koşulmuştur. Ayrıca hürriyete kavuşmak isteyen kişinin, Müslüman olup olmaması veya topluma uyum sağlayıp sağlayamaması gibi hususların göz önünde

⁶⁵ Nûr, 24/32-33.

⁶⁶ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. III, s. 485.

bulundurulması istenmiştir. Ayette beyan edilen bir başka husus ise cariyelerin fuhşa zorlanmasıdır ki, eski dönemlerde cariyeye üzerinden fuhuş yoluyla para kazanılması, bir kazanç kapısı olarak telakki edilmiştir. Ayette köle ve cariyelerin evlendirilmeleri fuhşa götüren sebeplerin ortadan kaldırılmasına yönelik tedbir olarak değerlendirilmiştir. Efendilerden esasında köle ve cariyeleri için iffetlerini koruyabilecekleri ortamı ve şartları oluşturmaları istenmiştir. Zira istidatlarını aşan işlerde çalıştırılmaları ve cinsel ihtiyaçlarını meşru yoldan sağlayamamalarının onları gayrı meşru yollara sevk edeceği ve bir yönüyle fuhşa zorlanmış olacakları bildirilmiştir⁶⁷.

Kur'an, evlenilmeyecek yabancı dine mensup kadınlar hakkında bilgi vermiştir. Müslüman erkeklerin ve kızların, imana gelinceye kadar yabancılarla evlenmesi yasaklanmıştır. Bunun gerekçesi, yabancı dine mensup kişiler ile müşriklerin, bu mümin erkek ve kadınları ateşe yani cehenneme davet etmesiyle gerekçelendirilmiştir. İlgili ayetin metnine Kur'an'da şöyle yer verilmiştir:

(وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتَّى يُؤْمِنَ وَلَأَمَةٌ مُّؤْمِنَةٌ خَيْرٌ مِّنْ مُّشْرِكَةٍ وَلَوْ أَعْجَبَتْكُمْ وَلَا تُنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّى يُؤْمِنُوا وَلَعَبْدٌ مُّؤْمِنٌ خَيْرٌ مِّنْ مُّشْرِكٍ وَلَوْ أَعْجَبَكُمْ أُولَٰئِكَ يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ وَاللَّهُ يَدْعُو إِلَى الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ بِإِذْنِهِ وَيُبَيِّنُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ)

Müfessir bu ayete şöyle meal vermiştir: “Allah’a ortak koşan kadınlarla, onlar imana gelinceye kadar evlenmeyin; çünkü mümin bir cariyeye, müşrik bir kadından ki o kadın hoşunuza gitmiş olsun çok daha iyidir. Allah’a sirk koşan erkeklere onlar imana gelinceye kadar (kızlarınızı) nikâhlamayın; çünkü mümin bir köle, müşrik bir adamdan velev ki: adam hoşunuza gitmiş olsun çok daha iyidir. Allah’a ortak koşanlar, sizi ateşe davet ederken Allah sizi cennete, izniyle bağışlanmaya davet ediyor ve mesajını insanlara açıklıyor ki ondan ders alabilsinler”⁶⁸.

Müfessir bu ayetleri şu ifadelerle tefsir etmiştir. Buna göre evlilik kararı insanın yaşamını düzenleme yolunda aldığı en önemli kararlar arasında sayılmıştır. Dolayısıyla kişi bu kararı verirken her şeyi etraflıca gözden geçirmesi elzem olmuştur. Hayat boyu beraber olmaya karar veren gençlerin, birbirlerine uyumlu davranmaları gerekir. Sağlıklı nesillerin yetişmesi eşler arasındaki ilişkilerle doğru orantılı görülmüştür. Bu sebeple Müslüman bir

⁶⁷ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. III, s. 486.

⁶⁸ Bakara, 2/221.

kişinin, Allah’a ortak koşan bir kadınla evlenmesine cevaz verilmemiştir. Zira Allah’a ortak koşan biriyle evlenilmesi halinde aralarında sağlıklı bir iletişim sağlayamazlar. Bu bağlamda Allah, çirkin olan bir köle veya cariye de olsa mümin olanını seçilmesini tavsiye etmiştir. Aynı şekilde mümin bir kadının da Allah’a ortak koşan bir erkekle evlenmesine izin verilmemiştir⁶⁹.

Müfessir, ayette erkek ve kadınlardan söz edilirken kullanılan kipler üzerinde durmuş, ayette yer verilen bu ayrıntının sebebine değinmiştir. Ayette erkeklerden bahsedilirken ‘evlenin/evlenmeyin’ şeklinde etken kip kullanılmıştır. Buna mukabil kadınlardan söz ederken ‘evlendirin/evlendirmeyin’ şeklinde ettirgen kip kullanılmıştır. Yazar, bu ayrıntıya dayanarak çoğu âlimin evlilikte kadının velisinin rızası olması gerektiği görüşünü savunduğuna temas etmiştir. Fakat müfessir, bu şartın, yani veli izninin ancak kadının evlenmeye kendi rızasından sonra aranacağını ve kadının evliliğe rıza göstermesi için zorlanamayacağını beyan etmiştir. Burada kadının evliliğinde velisinin rızası şartının olması, kadının bağımsızlığıyla alakalı bir durum olmadığı da belirtilmiştir. Bunun başlıca nedeni kadının evliliğinin herhangi bir şekilde sonlanması, yani boşanma ve dul kalma gibi durumlarda kadının sığınacak bir kapıya ihtiyaç duyacağı ve velisinin rızasının olması durumunda sığınacak bir kapısının olacağı gibi bir gerekçeyle açıklanmıştır. Müfessir burada Hanefî mezhebi âlimlerine göre kadının evliliğinde velinin rıza şartı olmadığına değinmiştir⁷⁰.

Kur’an evliliklerde bazı yasaklara imza atmıştır. Çok fazla olmamakla birlikte evlenilmesi yasaklanan bazı kadınlardan söz edilmiştir. Mesela bir çocuğun, babasının evlendiği bir kadınla evlenmesi haram kabul edilmiştir. Ayetin indiği döneme kadar yapılan bu tür evliliğin affedildiği bildirilmiştir. Bu konuda Kur’an’da şu ayet yer almıştır:

(وَلَا تَنْكِحُوا مَا نَكَحَ آبَاؤُكُمْ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَمَقْتَأُوسَةً سَبِيلًا حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ
وَبَنَاتُكُمْ وَأَخَوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْأَخِ وَبَنَاتُ الْأُخْتِ وَأُمَّهَاتُكُمُ اللَّاتِي أَرْضَعْنَكُمْ وَأَخَوَاتُكُمُ مِنَ الرَّضَاعَةِ
وَأُمَّهَاتُ نِسَائِكُمْ وَرَبَائِبُكُمُ اللَّاتِي فِي حُجُورِكُمْ مِّنْ نِّسَائِكُمُ اللَّاتِي دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَإِنْ لَّمْ تَكُونُوا دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ
وَحَلَائِلُ أَبْنَائِكُمُ الَّذِينَ مِنْ أَصْلَابِكُمْ وَأَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْأُخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ

⁶⁹ Bkz. Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 242.

⁷⁰ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 242-243.

النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ كِتَابَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَأُحِلَّ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذَلِكَ أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا تَرَضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا

Müfessir bu ayetin mealini “Geçmişte olmuş vakalar hariç babalarınızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin. Bu kesinlikle çok çirkin, çok iğrenç bir şeydi. O ne fena bir adetti. Anneleriniz, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız ve teyzeleriniz, erkek kardeşlerinizin kızları ve kız kardeşlerinizin kızları, sizi emziren analarınız, sütkardeşleriniz, eşlerinizin anaları, kendileriyle zıfafa girmiş olduğunuz eşlerinizden olup evinizde bulunan üvey kızlarınız size haram kılınmıştır. Şayet onlarla zıfafa girmemişseniz o zaman sizin için bir sakınca yoktur. Öz oğullarınızın hanımlarını ve iki kız kardeşi bir arada tutmanız da (size haram kılınmıştır); ancak geçen geçmiştir. Şüphesiz, Allah çok bağışlayandır ve çok merhametlidir. Sahip olduğunuz cariyeler hariç evli kadınlarla evlenmeniz de haram kılındı. Bu, Allah’ın size buyruğudur. Bu sayılanların dışındakilerin tamamına gayr-ı meşru bir yolla değil de iffetli bir evlilik yapmak şartıyla mallarınızı vererek talip olmanız size helal kılındı. Onlardan faydalanmanıza karşılık kararlaştırılmış olan mehirlerini verin. Mehir belirlendikten sonra kendi aranızda rızalaşmanızda bir sakınca yoktur. Şüphesiz, Allah bilendir ve her şeyi yerli yerince yapandır”⁷¹ şeklinde vermiştir.

Müfessir ayetin içerdiği hükümlerin açık olduğunu belirtmiş ve fıkıh konuların ayrıntılarına girmeden şu yorumları yapmıştır; İlk ayetle, babanın geride kalan hanımıyla üvey anne ile evlenmek, cahiliye dönemi uygulaması olup haram kılınmıştır. İkinci ayette ise nesep, süt veya nikâh sebebiyle evlenilmesi yasaklanan kadınlar sıralanmaktadır. Müfessir, evlenilmesi yasak olan kadınların anne, üvey anne, büyükanneleer olduğunu beyan etmiştir. Bu bağlamda kişinin kendi kızı ve torunlarıyla ile evlenmesinin de yasak olduğu bildirilmiştir. Gayr-i meşru kızlar ile de evlenilmesinin haram olduğuna temas edilmiştir⁷².

Kız kardeşler ve dahası anne-baba bir yahut anne bir veya baba bir bütün kız kardeşlerle evlenmek yine yasaklanmıştır. Yine kişinin halasıyla ve dedelerinin kız kardeşleriyle evlenmesinin yasak kapsamında olduğu belirtilmiştir. Burada müellif kişinin teyzesiyle, kız ve erkek kardeşlerin kızlarıyla yani yeğenlerle evlenmenin haram olduğu ifade edilmiştir.

⁷¹ Nisâ, 4/22-24

⁷² Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 491.

Müfessir, Peygamber (sav)’in “Nesepten dolayı haram olanların hepsi, süt emmeden dolayı da haramdır”⁷³ hadisine dayanarak, sütanne ve sütkardeşlerle evlenmenin de haram olduğuna değinmiştir. Yazar, kişinin zifafa girdiği kadının önceki kızıyla evlenmenin haram olduğunu, fakat zifafa girilmeden boşanmış olan kadının kızıyla evlenmenin bir sakıncası olmadığını beyan etmiştir. Kişinin kendi öz oğullarının hanımlarıyla yani gelinleriyle evlenmesinin İslâm’da yasak kapsamında olduğunu bildirmiştir. Aynı şekilde kendi süt evladının karısıyla evlenmesi de bu kapsama dâhil edilmiştir.

Kur’an, iki kız kardeşle aynı anda evlenmeyi ve bir kadınla teyzesinin veya bir kadınla halasının aynı kişiyle evlenmesini yasaklamıştır. Yine kız kardeşlerinin kızlarıyla aynı anda evlenmek de haram kılınmıştır.

Kur’an, evli kadınlarla evlenmeyi de yasaklamıştır. Fakat bu kadın, esir düşen bir cariye ise evlenmenin caiz olacağı beyan edilmiştir. Esir düştüğünde hamile ise doğum yapıncaya kadar kendisiyle beraber olmak caiz olmayacağı belirtilmiştir⁷⁴.

Müfessir, geçmişte iki kız kardeşle aynı anda evli olmanın caiz görüldüğünü bu ayetle söz konusu âdetin ortadan kaldırıldığını ve geçmişte bu şekilde evlilik yapmış olanların, bu ayetin inişiyle eşlerinden birini boşadıklarını bildirmiştir. Ayetteki ifadeler, geçmişte bu şekilde yapılmış olan evliliklerin devam edebileceğini değil, böyle bir yasak geçmişte olmadığından dolayı, kişiye günah yazılmayacağını anlatmak için tenzil edildiğini vurgulamıştır⁷⁵.

Kur’an evlenmeye gücü yetmeyen, ailesini geçindirecek imkâna sahip olmayan gençlerin, cariye olan mümin kadınlarla evlenmesini tavsiye etmiştir. Bunun için de bazı şartlar öne süren ayet, cariyelerle evlenmede velinin izninin yanında mihirlerinin de verilmesini emretmiştir. Bu cariyeler, evlendikten sonra zina fiilini işlediklerinde hür kadınlara uygulanan yüz sopa cezasının yarısının uygulanması emredilmiştir. Bununla ilgili Kur’an’da şu ayet yer almıştır:

(وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلًا أَنْ يَنْكَحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ فَمِنْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِنْ فَتَيَاتِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِكُمْ بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ فَانْكِحُوهُنَّ بِإِذْنِ أَهْلِيهِنَّ وَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ مُحْصَنَاتٍ غَيْرَ مُسَافِحَاتٍ وَلَا

⁷³ Müslim, **Kitau’r-Rada’**.

⁷⁴ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 492.

⁷⁵ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 492.

مُتَّخِذَاتٍ أَخْدَانٍ فَإِذَا أَحْصَيْنَ فَإِنْ أَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنْكُمْ وَأَنْ تَصْبِرُوا خَيْرٌ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

Bu ayete müfessir Şimşek, “Sizden mümin, hür kadınlarla evlenmeye güç yetiremeyenler, sahip olduğunuz mümine cariyelerden biriyle evlensin. Elbette Allah sizin imanınızı daha iyi bilmektedir. Siz birbirinizden türediniz. O hâlde iffetli olmaları; zinadan kaçınmaları ve dost edinmemiş olmaları şartı ile efendilerinin de izniyle onlarla evlenin ve onlara ücretlerini/mehirlerini örfe uygun olarak verin. Evlendikten sonra zina ederlerse onlara hür kadınlara verilen cezanın yarısı vardır. Bunlar, içinizden günah işlemekten sakınanlardır. Ama sabrederseniz sizin için daha hayırlıdır. Allah çok bağışlayandır ve çok merhametlidir”⁷⁶ mealini uygun bulmuştur.

Müfessir, cariyeliğin günümüzde olmamasından dolayı bu konu üzerinde çok durmamış, başka ayetlerde evlenilmesi haram olan kadınlar anlatıldığından ötürü onların dışında kalanlarla evlenilebileceğini ifade etmiştir. Burada ise hür kadınla evlenme imkânı olmayanların, mümin cariyelerle evlenebilmelerine cevaz verilmiştir. Müfessir yine bu durumda suç işleyen cariyelere, aynı suçu işleyen hür kadınlara verilen cezanın yarısının verileceğinin ve efendisinden başka biriyle evlilik yapan cariyeye mehir verileceğinin Kur’an’da beyan edildiğini belirtmiştir⁷⁷.

Kur’an zinakar kadınların ancak kendileri gibi zinakar erkeklerle evlenebileceklerini bildirmiştir. Yine zinakar erkeklerin de zinakar kadınlara ait olabileceğini vurgulamıştır. Bu tür erkek ve kadınların, temiz ve mümin erkek ve kadınlarla evlenmelerinin haram olmasa da yakışık almayacağı beyan edilmiştir. Nitekim rabbimiz bu durumu şu ayetle bildirmiştir: (الْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِ وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ أُولَئِكَ مُبَرَّءُونَ مِمَّا يَقُولُونَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ) Müfessir bu ayete şöyle meal vermiştir: “Kötü kadınlar kötü erkeklere kötü erkekler de kötü kadınlaradır; iyi kadınlar da iyi erkeklere iyi erkekler de iyi kadınlara yakışır. Bunlar onların iftiralarından uzaktır. Onlar için bir bağışlanma ve değerli bir rızık vardır”⁷⁸.

Evlenecek bireylerin yeni bir aile hayatına adım atarken şüphesiz dikkat etmesi gereken en önemli husus eş seçimidir. Çünkü eş, öyle basit gelip geçici, sıkılınca değiştirebileceğimiz bir şey değildir. Bu sebeptendir ki Allah, eşlerin birbirlerine uygun

⁷⁶ Nisâ, 4/25.

⁷⁷ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 495.

⁷⁸ Nûr, 24/26.

olmalarını emretmiş, bu uygunluğun öncelikle dini ve ahlaki, daha sonra diğer konularda denk olması gerektiğini belirtmiştir. Bu ayette belirtildiği gibi iffetli bir kadın, iffetsiz bir eşle evlilik hayatını sürdüremez. Aynı şekilde iffetli bir erkek, iffetsiz bir kadınla evlilik hayatını idare ettiremez. Zamanla eşlerden birinin, diğerini kendisine benzetebileceği bildirilmiştir. Bu bakımdan eşlerden her birinde bulunan olumlu ya da olumsuz tutum ve davranışlar için de aynı şey söylenmiştir. Dolayısıyla bu ayet eş seçiminin ne denli önemli olduğunu bir kez daha hatırlatmıştır⁷⁹.

Evlilikte denkliğin hayatın her alanına yönelik bir denklik olduğu belirtilmiştir. Zira huy ve ahlak bakımında eşlerin birbirine denk olması gerekmektedir. Çünkü aile hayatı, sağlam temellere oturtulması gereken ve çiftlere iki cihan saadeti getiren bir birlikteliği oluşturmuştur. Bu bağlamda eş seçiminde maddiyattan daha öne alınması gereken hususlar vardır ki ahlak güzelliği bunların başında yer alır. Bu bağlamda bir ayette şöyle buyrulmuştur:

(الزَّانِي لَا يَنْكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً وَالزَّانِيَةُ لَا يَنْكِحُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ وَحُرِّمَ ذَلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ)

*“Zina eden erkek, zina eden veya müşrik olan bir kadından başkası ile evlenemez, zina eden kadınla da ancak zina eden veya müşrik olan erkek evlenebilir”*⁸⁰ denilmiştir. Ayette geçen الطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ ibaresi ise tayyibe olan kadınlar ve tayyib olan erkekler için olduğu belirtilmiştir. Bu açıdan hoş, pak ve temiz kadınlar, aynı şekilde hoş, pak erkekler içindir. Kur'an temiz olan kadın ve erkeklerin, kötü olan kadın ve erkeklerle evlendirilerek karıştırılmasına karşı koymuştur. Bu bağlamda temiz erkeklerin ancak temiz kadınlarla evlenebileceklerine atıf yapılmıştır. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi evliliğin sağlıklı yürüyebilmesi için eşler arasında küfuv olması gerekir. Kültürel, ekonomik ve birçok alanda denklik veya birbirine yakın durum olması gerekir, aksi halde uyum problemi kaçınılmaz olur.

Müfessir, evlilikle ilgili insanın kendi eşi veya cariyesiyle ilgili yapacağı bazı tasarruflardan dolayı kınanamayacağını ifade eden ayete bazı açıklamalar yapmıştır. İlgili ayetin هُمْ لِفُرُوحِهِمْ حَافِظُونَ إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ şeklindeki metnine

⁷⁹ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. III, s. 480.

⁸⁰ Nûr, 24/3.

temas eden müfessir ayete “*Ancak eşleri ve ellerinin sahip oldukları hariç. Bundan dolayı kınanmayanlardır*”⁸¹ manasını vermiştir.

İman edenlerin özelliklerinden bahseden Müminûn suresinin bu ayetinde Şimşek, kişinin eşleri ve cariyeleri ile beraber olmasında, fitri olan ihtiyaçlarını helal yoldan elde etmesinde kınanacak bir durum olmadığı sonucunu çıkarmıştır. Dindarlık adına, her türlü dünyevi zevkten uzak durulması gerektiği şeklindeki, bir inancın doğru olmadığını, İslâmiyet’in cinsellik ve yeme içme gibi dünyevi zevkleri yasaklamadığını vurgulamıştır⁸².

2. 4. 2. Nikâh ve Mehir

Sözlükte “birleştirme, bir araya getirme; evlenme, evlilik; cinsel ilişki” gibi anlamlara gelen nikâh ifadesi, fıkıhı anlamda, dinen gerekli görülen şartlar dahilinde aralarında evlenme engeli olmayan bireylerin yaşamlarını birleştirmelerini sağlayan akdi ve bu yolla eşler arasında meydana gelen evlilik ilişkisini ifade eder⁸³. Kur’an neslin bozulmasına yol açacak gayri meşru ilişkileri yasaklamıştır. Hz. Muhammed’in nübüvvetiyle beraber İslâm toplumunda aile ve evlilik kurumuna büyük önem verilmiş, âlimler tarafından aile hukukunun en temel ve en önemli konusu olan nikâhın dini hükmü, mahiyeti, unsur ve şartları, evliliğin sonuçları vb. hususlar ayrıntılı biçimde ele alınıp incelenmiştir⁸⁴.

Müfessir Şimşek, nikâh kelimesini şöyle açıklamıştır; Nikâh, evlenecek erkek ile kadın arasında yapılan bir akittir. Bazı fakihlerin iddia ettiği gibi taraflardan birinin, diğerinin şusuna busuna malik olması anlamında değildir. İki tarafın hür iradeleriyle yaptıkları bir sözleşmedir ve ondan doğan karşılıklı hak, görev ve sorumluluklardır⁸⁵. Nikâh ile birlikte evlilikten beklenen amaca ulaşılması için, Kur’an açık, ayrıntılı ve önemli noktalara işaret etmiştir.

Bu ayette Hz. Nebi’nin evlenmesi konusu, değişik bağlamlarda ele alınmıştır. Hangi kadınlarla evleneceği, halen evli bulunduğu kadınları bırakıp bırakmayacağı da

⁸¹ Müminûn, 23/6.

⁸² Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. III, s. 437.

⁸³ Fahrettin Atar, “Nikâh” **DİA**. c. XXXIII, s. 112.

⁸⁴ Atar, “Nikâh”, s. 112.

⁸⁵ Şimşek, **Tefsir Problemleri**, s. 283.

açıklanmıştır. Ayrıca cariyelerle ilgili bazı düzenlemeler getirilmiştir. Konuyla ilgili ayet metnine Kur'an'da şöyle yer verilmiştir

(يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَحْلَلْنَا لَكَ أَزْوَاجَ اللَّاتِي آتَيْتَ أُجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَيْكَ وَبَنَاتٍ عَمَّاتِكَ وَبَنَاتٍ خَالَاتِكَ اللَّاتِي هَاجَرْنَ مَعَكَ وَامْرَأَةً مُؤْمِنَةً إِنْ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ إِنْ أَرَادَ النَّبِيُّ أَنْ يَسْتَنْكِحَهَا خَالِصَةً لَكَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ قَدْ عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا عَلَيْهِمْ فِي أَزْوَاجِهِمْ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ لِكَيْلَا يَكُونَ عَلَيْكَ حَرَجٌ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا) (تُرْجِي مَنْ تَشَاءُ مِنْهُنَّ وَتُؤْوِي إِلَيْكَ مَنْ تَشَاءُ وَمَنِ ابْتَغَيْتَ مِمَّنْ عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ ذَلِكَ أَدْنَى أَنْ تَقَرَّ أَعْيُنُهُنَّ وَلَا يَحْزَنَ وَيَرْضَيْنَ بِمَا آتَيْتَهُنَّ كُلُّهُنَّ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَلِيمًا) (لَا يَحِلُّ لَكَ النِّسَاءُ مِنْ بَعْدُ وَلَا أَنْ تَبَدَّلَ بِهِنَّ مِنْ أَزْوَاجٍ وَلَوْ أَعْجَبَكَ حُسْنُهُنَّ إِلَّا مَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ رَقِيبًا)

Şimşek, ilgili ayete “Ey Peygamber! Biz sana ücretlerini verdiği eşlerini, Allah’ın sana ganimet olarak verdiği cariyeleri, amcalarının, halalarının, teyzelerinin ve dayılarının seninle birlikte hicret eden kızlarını helal kıldık. Ayrıca mümin bir kadın kendini Peygamber’e hibe edecek olursa ve Peygamber de onu nikâhlamak istiyorsa yalnızca sana helal olmak üzere buna izin verdik; diğer müminlere değil... Eşleri ve cariyeleri hakkında ne yapmaları gerektiğini belirttik ki sana bir sıkıntı olmasın. Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir. Onlardan dilediğini bırakır dilediğini yanına alırsın. Kendilerinden ayırmış oldukların içerisinde dilediğini yanına almanda senin için herhangi bir sakınca yoktur. Mutlu olup üzülmemeleri ve kendilerine verdiklerine razı olmaları için bu, en uygun olan davranıştır. Şüphesiz, Allah kalplerinizdekini bilir. Allah her şeyi bilendir, çok yumuşak davranandır. Artık bundan sonra cariyelerin haricinde kadınlarla evlenmen, güzellikleri hoşuna gitse bile bunlar yerine başkalarını getirmen senin için helal olmaz. Allah her şeyi gözetleyicidir”⁸⁶ mealini vermiştir.

Hiz. Nebi’nin çok evliliğinin bilinen ve bilinmeyen birçok hikmetlerinden bahsedilmiştir. Şimşek, peygamberin evlilikle ilgili yaptığı uygulamaların tamamının Allah’ın bilgisi ve rızası dâhilinde gerçekleştirdiğini belirtmiştir. Çok kadınla evlenmek, Hiz. Nebi’nin özel bir durumudur ki, dikkatle bakıldığında Hiz. peygamberin evliliklerinin hiçbirinde cinsel arzuların ön planda olmadığı görülmüştür. Nitekim Hiz. Hatice ile 25 yıl tek evliliğini sürdürmüş, Hiz. Hatice’nin vefatından sonra yaşlı bir kadın olan Sevede ile evlenmiştir. Hiz. Nebi birkaç yıl da Hiz. Sevede ile tek evlilik yaşadıktan sonra 56 veya 57

⁸⁶ Ahzap, 33/50-52.

yaşlarındayken çok kadınla evlilik yapmıştır. Zira bu yaş, evlilik için oldukça geç bir döneme işaret etmektedir. Bu evliliklerin görünen ve görünmeyen birçok sosyal ve siyasal nedenleri olduğunu bilginler eserlerinde kaydetmiştir. Burada evlilikle anlatılan durum, sadece Hz. Nebiye has kılınmıştır. Zira O'nun evlatlığı Zeyd'in boşadığı kadın Hz. Zeynep ile evlenmesinden sonra münafıklar, evlatlığın boşadığı kadınla Hz. Nebinin evlenmesini dillerine dolamıştır. Hz. Zeynep Hz. Nebinin hayatında olan beşinci eş olması yapılan dedikoduları artırmıştır⁸⁷.

Müfessir bu ayette geçen “Onlardan dilediğini bırakır ve dilediğini yanına alırsın,” ifadesinden ne kastedildiği konusunda farklı görüşler olduğunu aktarmıştır. Bu görüşlerden bazılarının, eşlerinden dilediğini boşayıp boşamamakta serbest olması ve O'nun eşlerinde kalacağı günü belirlemede muhayyer bırakılması olduğu söylenmiştir. Müellife göre âlimlerin çoğu bu görüşü tercih etmiştir⁸⁸. Yine aynı ayetin devamında yer alan “...Artık bundan sonra cariyelerin haricinde kadınlarla evlenmen, güzellikleri hoşuna gitse bile bunlar yerine başkalarını getirmen senin için helal olmaz. Allah her şeyi gözetleyicidir” kısmı için müfessir, kimi açıklamalar yapmıştır. Bu ayette Hz. Nebi ilgili bazı talimatlar verilmiştir. Ayrıca nikâhında bulunan kadınlarda uyarılmıştır. Hz. Nebi'nin eşleri yaptıkları hatanın farkına varmışlar, Hz. Resulün eşi olmayı tercih etmişlerdir. Bu bağlamda onlar, artık O'nu üzmemek için çok hassas davranmaya gayret etmişlerdir. Allah, bu durumda Hz. Resule eşlerini boşamasını ve başka biriyle nikâhlanmasını haram kılmıştır⁸⁹.

Kur'an, evlenen ve bir süre birlikte yaşadığı kocasının kendinden evvel ölmesi durumunda, kadın için bazı yasal düzenlemeler getirmiştir. Dul kadınlara, nasıl davranılacağı oldukça problematik bir özellik göstermiştir. Zira toplum, boşanmış kadınlar konusunda kadına yapılan haksızlıklara onay vermiştir. Kur'an bu rezil ve insanlığa aykırı uygulamayı düzenlemiş ve değiştirmiştir. Bu duruma Kur'an'da şu ayetle yer verilmiştir:

(وَالَّذِينَ يَتَّبِعُونَ أَزْوَاجَهُمْ بِأَنفُسِهِمْ ۖ أَرْبَعَةٌ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا فَإِذَا بَلَغْنَ أَجْلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ ۖ فِيمَا فَعَلْنَ فِي أَنفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ ۚ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ) (وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُمْ بِهِ مِنْ خِطْبَةِ النِّسَاءِ أَوْ

⁸⁷ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. IV, s. 198.

⁸⁸ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. IV, s. 198.

⁸⁹ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. IV, s. 199.

أَكُنْتُمْ فِي أَنْفُسِكُمْ عِلْمَ اللَّهِ أَنَّكُمْ سَتَذْكُرُونَهُنَّ وَلَكِنْ لَا تُؤَاعِدُوهُنَّ سِرّاً إِلَّا أَنْ تَقُولُوا قَوْلاً مَعْرُوفاً وَلَا تَعْرِضُوا عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتَّى يَبْلُغَ الْكِتَابُ أَجْلَهُوَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي أَنْفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ

Şimşek, ilgili ayete “Aranızdan vefat edip de geriye eşler bırakan erkeklerin bu eşleri, dört ay on gün beklerler. İddet sürelerini bitirdikten sonra örfe uygun olarak kendileri hakkında yapacaklarından dolayı size herhangi bir sorumluluk yoktur. Şüphesiz, Allah yaptıklarınızdan haberdardır. Bu durumdaki kadınlara, üstü kapalı bir şekilde evlenme teklifi yapmanızdan yahut onlarla evlenme niyetinizi içinde saklamanızdan dolayı da size bir sorumluluk yoktur. Allah, onları anacağınızı elbette bilmektedir. Ancak meşru bir söz söylemenin ötesine geçip de onlarla gizlice buluşmayın. İddet süreleri bitinceye kadar da nikâh kıymaya teşebbüs etmeyin. Bilesiniz Allah, içindekini biliyor, O’ndan sakının. Yine bilesiniz ki Allah, çok bağışlayandır, hemen cezalandırmayıp teenni ile hareket edendir”⁹⁰ mealini uygun görmüştür.

Bu ayette kocası ölmüş kadının tekrar evlenebilmesi için beklemesi gereken süre konu edilmiştir. Sürenin neden dört ay on gün olarak belirlendiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Yani bu sürede kadının hem hamile olup olmadığının anlaşılması hem de kocası için duyduğu üzüntünün bir nebze azalması ve ileride atacağı adım için daha sağlıklı düşünmeye başlaması gibi gerekçelere bağlanmıştır. Kadın bu süre içinde kendisinin evlenme adayı olduğunu belirten giyim, hal, tavır içine girmesi uygun bulunmamıştır. Ancak bu, kadının hep ağlayacağı, kişisel bakımlarından geri duracağı ve düzgün kıyafet giymeyeceği anlamında anlaşılmamıştır⁹¹.

Kadın, bekleme süresini doldurduktan sonra yapacağı davranışlarda dinen özgür kabul edilmiştir. Bu açıdan Dinin sınırları ve örfe uygun olarak giyinebileceği, süslenebileceği koku sürebileceği beyan edilmiştir. Kendisine evlilik teklif edenleri kabul edeceği ve dilediğiyle evlenebileceği bildirilmiştir. Buna akrabaları ve velilerinin engel olma hakkı bulunmadığına işaret edilmiştir. Bekleme süresi dolmadan kadının evlenme isteğini açığa vurmasını haram olduğu dile getirilmiştir. Fakat kendisiyle evlenmek isteyen kişi bu isteğini üstü kapalı bir şekilde kadına bildirmesinde bir sakınca görülmemiştir.

⁹⁰ Bakara, 2/234-235.

⁹¹ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 254.

Ancak kişinin açık bir şekilde kadına evlenme isteğini belirtmesi ahlaka aykırı söz ve davranışlarda bulunmasının yasak olduğu dile getirilmiştir⁹².

Kur'an mehir konusunu ele almış ve düzenlemeler getirmiştir. Bu bağlamda boşama durumunda kimlere mehir ödenmeyeceği, kimlere mehrin yarısının ödeneceği Kur'an'da bildirilmiştir. Bu hususta Kur'an'da yer alan ayet şöyledir:

(لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِن طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمْسُوهُنَّ أَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً وَمَتَّعُوهُنَّ عَلَى الْمَوْسِعِ قَدَرُهُ وَعَلَى الْمُقْتَرِ قَدَرُهُ مَتَاعاً بِالْمَعْرُوفِ حَقّاً عَلَى الْمُحْسِنِينَ) (وَإِن طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ إِلَّا أَنْ يَعْفُونَ أَوْ يَعْفُوَ الَّذِي بِيَدِهِ عُقْدَةُ النِّكَاحِ وَأَنْ تَعْفُوا أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى وَلَا تَنْسُوا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ)

İlgili ayete müfessir, “Kendilerine henüz el sürmediğiniz yahut mehrini belirlemediğiniz kadınları boşamanızdan dolayı size hiçbir sorumluluk yoktur. Yine de zengin olanınız durumuna göre, fakir olanız da durumuna göre örfe uygun olarak o kadınlara bir şeyler versin. Bu iyi davrananlar üzerine bir borçtur. Ama eğer mehirlerini belirlediğiniz halde onlara el sürmeden önce boşarsanız, kendilerinin veya nikâh akdini elinde bulunduran kimsenin bağışlaması durumu hariç, belirlediğinizin yarısı onlarındır. Erkekler olarak size düşenden vazgeçerseniz, bu takvaya daha uygundur. Birbirinize karşı iyi davranmayı unutmayın. Şüphesiz Allah, yaptıklarınızı görür”⁹³ mealini vermiştir.

Mehir, erkeğin evlenirken karısına vermesi gereken altın, mal veya herhangi bir menfaat olarak tanımlanmıştır. Kadına verilen mehrin onun mal varlığına ekleneceği ve bu mal üzerinde kadının istediği gibi tasarrufta bulunacağı beyan edilmiştir. Mehir nikâh için aranan şartlardan sayılmıştır. Nikâh sırasında belirlenmemişse erkeğin, evlendikten sonra kadına belirlenen mehri misili vermesi zorunlu kabul edilmiştir. Yani o dönemde ve o bölgede evlenen kadınlara genel olarak ne veriliyorsa koca, hanımına o meblağı vermelidir. Mehir, kadını sevindirip onurlandırmak, gönlünü hoş tutmak gibi amaçlarla verilmiştir. Bazı fıkıh kitaplarında verilen bu mehrin kocanın, kadının kadınlığından faydalandığı için verildiği söylenmiştir. Müfessir, bu yaklaşımın doğru olmadığını belirtmiştir. Eğer böyle olsaydı evlenip zifafa girmeden hanımını boşayan adamın eşine hiçbir şey vermemesi gerekirdi. Oysa bu ayette bu konuya temas edilmiş, zifafa girilmemiş fakat mehri

⁹² Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 255.

⁹³ Bakara, 2/236-237.

belirlenmiş kadına, boşanma durumunda mehrin yarısının verileceği belirlenmiştir. Mehir belirlenmeden yapılan nikâhın geçerli olacağı yine aynı şekilde zifafa girmeden kadını boşamanın geçerli ve caiz olacağı bildirilmiştir⁹⁴.

Müfessir bu ayette geçen ‘Nikâh akdini elinde bulunduranlar’ ifadesiyle kimin kastedildiği konusunda farklı görüşlerin olduğunu belirtmiştir. O, bu farklılıkları zikretmiş ve neticede şu çıkarımlarda bulunmuştur: Çoğunluk bu ifadeyle kastedilen kocalar olduğunu söylemiştir. Buna göre kocanın zifafa girmeden boşadığı kadına, mehrin yarısını değil tamamını vererek hakkı olan şeyden vazgeçmesinin takvaya daha uygun olacağına işaret etmiştir. Çoğunluğun bu görüşüne göre kadının velisinin, bu konuda bağışlama yetkisinin olmadığı ve mehrde yetkinin kadına ait olduğu ifade edilmiştir. Bu konuda nikâh akdini elinde bulunduranın, kadının velisi olduğu görüşü de dillendirilmiştir. Bu durumda mehri bağışlama yetkisinin kadının velisine ait olduğu benimsenmiştir.

Kur’an; Mehirlerin kadınlarına verilmesini emretmiştir. Lakin kadın, mehrin bir kısmını ya da tamamını bağışlaması halinde kocanın bunu harcamasında bir sakınca görülmemiştir. İlgili ayete Kur’an’da şöyle yer verilmiştir:

(وَأَتُوا النِّسَاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً فَإِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِّنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنِيئًا مَّرِيئًا)

İlgili ayete müfessir, “Kadınlara mehirlerini gönül hoşluğuyla verin. Şayet bunun bir kısmını gönülden size geri verecek olurlarsa onu da afiyetle yiyin”⁹⁵ şeklinde meal vermiştir. Nikâh akdinde erkeğin kadına vermesi gereken mehrin, kadını onurlandırmak ve gönlünü hoş tutmak gibi hedefleri olduğu beyan edilmiştir. Bu açıdan mehrin eşler arasındaki sevgi ve muhabbet bağlarını kuvvetlendireceği belirtilmiştir. Kadına verilen mehir de kadın tam bir yetki ile donatılmıştır. Bu bağlamda onu dilerse kocasına geri verme salahiyetinde kabul edilmiştir. Fakat burada erkek olsun kadın olsun mehri birbirlerine bağışlarken bunu gönül hoşluğuyla yapmasının daha doğru olacağı söylenmiştir. Kadının rızası olmadan, verdiği mehri geri alması erkeği büyük bir vebal altında bırakacağına vurgu yapılmıştır.

⁹⁴ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 255.

⁹⁵ Nisâ, 4/4.

Kur'an, kadınlardan faydalanılması halinde kocanın, vereceği mehirden söz etmiştir. Mehir belirlenmesinde teklif ve öneriler sonunda bir karara varılmasında herhangi bir sakınca görülmemiştir. Bu bağlamda Kur'an'da şu ayet metni yer almıştır:

(وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ كِتَابَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَأُحِلَّ لَكُمْ مَّا رَزَاكُمْ أَن تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ
مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ قَرِيبَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ
الْفَرِيزَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا)

Müfessir ayete “...Onlardan faydalanmanıza karşılık kararlaştırılmış olan mehirlerini verin. Mehir belirlendikten sonra kendi aranızda rızalaşmanızda bir sakınca yoktur. Şüphesiz, Allah bilendir ve her şeyi yerli yerince yapandır”⁹⁶ mealini uygun görmüştür.

Müfessir, bu ayetle ilgili İbn Abbas (ö.68/687-88)'tan iki görüşün rivayet edildiğini belirtmiştir. İlkinde normal nikâhın, diğerinde ise mut'a nikâhının kastedildiği belirtilmiştir. Şimşek, bu iki görüşün Mücahit (ö.103/721)'ten de nakledildiğini beyan etmiştir. Buna göre mut'a nikâhının, belirli bir ücret karşılığında belirli bir süre için yapılan evlilik olduğu bilgisine yer verilmiştir. Şimşek, bu konuda mezheplerin görüşlerini şöyle ifade etmiştir: Ehl-i Sünnet âlimleri bu konuda iki farklı görüş ortaya koymuştur. Buna göre; ayetin tamamen normal nikâhtan bahsettiği, mut'a nikâhıyla hiçbir ilgisi olmadığı ifade edilmiştir. Bu görüşe göre, Hz. Nebi (sav) mut'a nikâhını önce serbest bırakmış, sonra yasaklamıştır⁹⁷.

Ayetteki nikâhın mut'a nikâhı olduğunu ehl-i sünnet ulemasından benimseyenler olmuştur. Ancak bilahare neshedilmiştir. Bu ayetin, Talak suresinde kadının iddetinin gözetilerek boşanması gerektiğini bildiren ilk ayeti⁹⁸ ile mi yoksa Bakara suresinde kadının boşandıktan sonra iddet bekleyeceğini bildiren ayetle⁹⁹ mi neshedilmiş olduğu konusunda ihtilaf edilmiştir. Söz konusu ayetlerde eşlerin birbirlerinden ayrılmasının, ancak erkeğin boşaması ve bunun üzerine kadının iddet müddetini tamamlamasıyla gerçekleşeceği belirtilmiştir. Hâlbuki mut'a nikâhında bu iki husustan hiçbiri bulunmamıştır. Başka bir görüşte mut'a nikâhının Nisâ suresinin ayeti¹⁰⁰ ile neshedildiği anlatılmıştır. Bu ayette eşin

⁹⁶ Nisâ, 4/24.

⁹⁷ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 493.

⁹⁸ Ayet için bkz., Tahrîm, 1/1.

⁹⁹ Ayet için bkz., Bakara, 2/238.

¹⁰⁰ Bkz. Nisâ, 4/12.

mirasçı olacağını bildiren ayetle nesih edilmiştir. Çünkü mut’a nikâhında mirastan söz edilmemiştir. Yine mut’a nikâhının nesh edilmesiyle ilgili başka ayetlerde zikredilmiştir.

Bazı ulemaya göre Hz. Nebi’nin mut’a nikâhını nesh ettiği, ancak kaç kez serbest bırakılıp yasaklandığı konusunda farklı rivayetler nakledilmiştir. Rivayetler sayısında ihtilaf edilmiştir. Kimi rivayetlere göre bir, kimine göre iki, kimine göre üç kez serbest bırakıldığı, ardından yasaklandığı ve son yasaklamada ise bu yasağın kıyamete kadar devam edeceği belirtilmiştir. Son kez serbest bırakılıp yasaklanmasının Hayber’de mi yoksa Mekke’nin fethinde mi olduğu konusunda ihtilaf edilmiştir¹⁰¹.

Şimşek, Şii âlimleri mut’a nikâhının hem Kur’an’ın bu ayetiyle hem de Peygamberden nakledilen hadislerle kıyamete kadar baki olduğunu, yapılmasında bir sakınca olmadığını ileri sürmüşlerdir. Ayrıca Şiilerin, Kur’an’ın indiği dönemde mut’a nikâhının bilindiğini ve bu nikâh şeklinin yine bu kelime ile ifade edildiğini dile getirmiştir. İbn Abbas, Abdullah b. Mes’ud, Ubey b. Ka’b, Katade, Mücâhid, Süddi, İbnu Cübeyr, Hasan-ı Basrî gibi sahabe ve tabiin ulemasından aktarılan görüşlerde mut’a’nın serbest olduğuna yer verilmiştir¹⁰². Burada bir sonuç belirtmek gerekirse gelen rivayetlerin çelişkili olduğunu söylemek, yeterli görülmüştür. Zira ehl-i sünnet uleması mut’a’yı haram saymış ve muta yapana zina cezası uygulanması gerektiğini ifade etmiştir.

Kur’an, cinsel temas edilmeden boşanan kadınların herhangi bir iddet süreleri olmadığını beyan etmiştir. Bu açıdan boşanan kadınların her birinin, durumuna göre bir iddet bekleme süresi olduğu açıklanmıştır. Daha önce, kocası ölen kadının dört ay on gün iddet bekleme süresi olduğu açıklanmıştır. Burada ise cinsel temas etmeden boşanan kadının iddeti olmadığı şu ayetle açıklanmıştır:

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُونَهَا فَمَنْعُوهُنَّ وَسَرَخُوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا)

Müfessir bu ayete, “Ey iman edenler! Mümin kadınları nikâhlayıp da onlara dokunmadan önce boşayacak olursanız üzerlerinde sayacağınız bir iddet hakkınız yoktur. O

¹⁰¹ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 493.

¹⁰² Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 493.

halde onlara boşama bedelini veriniz ve onları güzel bir şekilde salıveriniz”¹⁰³ şeklinde meal vermiştir.

Bu ayette kadınlara bazı yararlar sağlanacağı dile getirilmiştir. Şimşek bu ayete yaptığı yorumda özetle şunları dile getirmiştir: Erkek, nikâh akdi yapıldıktan sonra kadınla cinsel temasa girmeden onu boşarsa, kadının başka biriyle evlenmesi için herhangi bir iddet beklemesi gerekli görülmemiştir. Bu şekilde boşanan kadına belirlenen sadaklardan (mehr) yarısı, ayrıca boşama bedelinin olduğu ifade edilmiştir¹⁰⁴. Bunun yanında evlenirken kadına verdiğinin hepsini gönüllü olarak ona bırakması da erkeğin inisiyatifine kalmış bir alternatif olarak belirtilmiştir.

Kur’an hicret olgunluğuyla oluşan toplumda doğan bazı sorunları gündeme taşımıştır. Bu yerel olgu hemen hemen her toplumda az ya da çok karşılanacak bir mesele olduğundan, Kur’an’da bir düzenleme ile yasal hale getirilmiştir. Bu toplumda özellikle kadınlar ve mehirleri konu edinmiştir. Kâfirlerden İslâm’a dönen kadınların mehri ile Müslümanlardan kâfirlere gelen kadınların mehri ve evlilikleri gündeme taşınmıştır. İlgili ayette Kur’an’da şöyle yer verilmiştir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمْ الْمُؤْمِنَاتُ مَهَاجِرَاتٍ فَاْمْتَحِنُوهُنَّ اللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ لَا هُنَّ حِلٌّ لَّهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ وَآثُوهُمَا أَنْفَقُوا وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ وَلَا تُمْسِكُوا بِعِصَمِ الْكُفَّارِ وَاسْأَلُوا مَا أَنْفَقْتُمْ وَلْيَسْأَلُوا مَا أَنْفَقُوا ذَلِكَمُ حُكْمُ اللَّهِ يُحْكُمُ بَيْنَكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ (وَإِنْ فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ إِلَى الْكُفَّارِ فَعَاقِبْتُمْ فَاتُوا الَّذِينَ دَهَبَتْ أَزْوَاجُهُمْ مِثْلَ مَا أَنْفَقُوا وَالَّذِي اللَّهُ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ)

Müfessir ayete “Ey iman edenler, mümin kadınlar hicret ederek size geldikleri zaman, onları imtihan edin. Allah, onların imanlarını daha iyi bilendir. Şayet (gerçekten) Mümin kadınlar olduklarını bilip-öğrenirseniz, artık sakın onları kâfirlere geri çevirmeyin. Çünkü ne bunlar onlara helaldir ne onlar bunlara helaldir. Onlara (kâfir kocalarına kendileri için) harcadıklarını verin. Onlara (hicret eden mümin kadınlara) ücretlerini (mehirlerini) verdiğiniz takdirde onları nikâhlamanızda size bir güçlük yoktur. Kâfir kadınların (nikâhlarını) tutmayın ve (onlar için) harcadıklarınızı isteyin. Onlar da (mümin kadınlara) harcadıklarını istesinler. Bu, Allah’ın hükmüdür; sizin aranızda hükmeder. Allah

¹⁰³ Ahzap, 33/49.

¹⁰⁴ Bkz. Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. IV, s. 197-198.

bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir. Ve eğer eşlerinizden (kâfirlere kaçmalarından dolayı) herhangi bir şey kâfirlere geçer, böylece siz de (savaşta onları yenip) ganimete kavuşursanız, eşleri (kaçıp) gidenlere (mehir olarak) harcama yaptıklarının bir mislini verin. Kendisine iman ettiğiniz Allah'tan sakının”¹⁰⁵ mealini vermiştir.

Şimşek bu ayetlerin içerdiği sosyal ve bireysel olaylarla ilgili bazı açıklamalar yapmıştır. Hudeybiye antlaşmasında erkeklerin iade edilmesi hususu görüşülmüş, fakat kadınlarla ilgili maddeye yer verilmemiştir. Antlaşmanın hemen ardından iki kadın Medine’ye kaçınca antlaşmaya göre müşkül bir durum ortaya çıkmıştır. Mümtetine suresinin yukarıda metni ve meali verilen ayet nazil olmuştur. Buna göre Medine’ye gelen kadınların münafık mı, gerçekten mümin mi olduklarının, tespit edilmesi emredilmiştir. Bu kadınların sırf bir yerden bir yere göç etmek veya dünyalık bir menfaat elde etmek için mi yoksa Allaha ve Nebiye olan sevgilerinden mi göç ettikleri iyice araştırılması emredilmiştir. Araştırma sonucunda samimi olarak mümin oldukları anlaşılan kadınların asla iade edilmemesi emri verilmiştir. Ancak böyle bir kadına kâfir kocasının verdiği mehrin geri verilmesi emredilmiştir. Aynı şekilde dinden dönerek kâfirlere kaçan bir Müslüman kadına kocasının verdiği mehir kâfirlerden geri istenmesi hükmü getirilmiştir. Müslüman kadının iade edilmemesinin nedeni müşrik kocasıyla olan nikâh bağının bitmiş olmasıyla alakalı görülmüştür. Çünkü Müslüman bir kadın, müşrik birinin nikâhlı karısı olamayacağı ve müşrik erkeklerle evlenemeyeceği hükmü getirilmiştir. Müslüman olarak gelen bu kadınlarla mümin erkeklerin evlenmesinde herhangi bir sakınca görülmemiştir. Çünkü bu kadın Müslüman olmakla müşrik kocasının nikâhı üzerinden düşmüş olacağı açıklanmıştır. Bu sebeple mehrinin verilmesi ve iddetinin dolması kaydıyla İslâm’a gelen bu kadınla evlenmekte bir sakınca olmayacağına işaret edilmiştir¹⁰⁶.

2. 4. 3. Eşlerin Birbirlerine Karşı Görevleri

Kur’an, evlilik yoluyla yuva kurmaya çabalayan gençlerin, aile bireylerinin, birbirlerine karşı bazı ödev, görev ve sorumlulukları olduğuna işaret etmiştir. Müfessirler, bu konudaki ayetleri izah etmek için çeşitli gayretler göstermiştir. En yeni yazılan

¹⁰⁵ Mümtetine, 60/10-11.

¹⁰⁶ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. V, s. 220.

tefsirlerden biri olarak ve yazarı hayatta olan Hayat Kaynağı adlı eserde de bu konuda bazı açıklamalara yer vermiştir. Bu bağlamda ilgili ayet Kur'an'da şöyle yer almıştır:

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ)

Bu ayete müfessir “*Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi öyle bir ateşten koruyun ki onun yakıtı insanlar ve taşlardır...*”¹⁰⁷ mealini vermiştir. Kur'an, ilkin eşlerden her birinin öncelikle kendilerini cehennem ateşinden korumalarını emretmiştir. Daha sonra kendisinin ateşten kaçındığı gibi ailesini de bu konuda uyarması istenmiştir.

Evlilik birlikteliğinde taraflar, birbirlerine karşı bazı sorumluluk yüklenmiştir. İslâm aile kurumunu koruma altına almıştır. Bundan dolayı dinimizde aile başıboş bırakılmamış ve aile bireylerini koruma konusunda aile reisi baş sorumlu kılınmıştır. Bu sorumluluk hem dünya hayatını hem de ahiret hayatını kapsayacak şekilde geniş tutulmuştur. Dolayısıyla bu görevi üstlenen kimsenin öncelikle kendini güzel yetiştirmesi ve iyi huy sahibi olması emredilmiştir. Böylece onun, etrafındakilere sözünü dinletebilmesi ve söylediklerinin tesir etmesi mümkün kılınmıştır. Müfessir, günümüzün bir gerçeği olan meşgalelerin çokluğu ve vakit azlığından dolayı aile reisinin aile bireyleriyle ilgilenmeye, onları eğitmeye fırsat bulamadığı durumların olduğuna da değinmiştir. Bu durumda aile bireylerinin dini eğitim veren kurumlara gönderilmesine sıcak bakmışlardır¹⁰⁸.

Şimşek, bu ayet bağlamında eşlerin görev ve sorumluluklarını ele almış ve bazı izahlarda bulunmuştur. Bu izahlara dayanarak şunlar dile getirilmiştir; Buna göre ailede sorumluluklar her zaman bireysel değildir. Zira yerine ve zamanına göre yetki ve sorumluluk sahipleri başkalarının işlemiş olduğu hata ve günahlardan sorumlu tutulabilmiştir. Bireyler işlediği günahları, sorumluluk taşıyan kişilerin üzerine atamayacağı ve kimsenin sorumluluktan kurtulamayacağı da öne sürülmüştür.

İnsanlar, genelde ailelerinin dünya mutluluğuna önem vermiş buna karşılık ahireti ihmal etmişlerdir. Bu, aile bireylerini ateşe atmakla eş değer kabul edilmiştir. Aile reisinin, söz ve davranışları ile aile bireylerine güzel örnek olması gerektiği beyan edilmiştir. Bu ayet, ailelerin, aile reislerinin ihmalkârlığı yüzünden “yakıtı insanlar ve taşlar” olan cehennem ateşine atılabileceklerine işaret etmiştir. O zaman sorumluluk taşıyan kimseler

¹⁰⁷ Tahrîm, 66/6.

¹⁰⁸ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. V, s. 267.

maiyetleri altındakilerin davranışlarından ve onlara bağlı sonuçlardan sorumlu oldukları belirtilmiştir¹⁰⁹. Kur'an, ikinci olarak eşlerden her birinizin diğerine namaz kılmayı emretmesini, emreden de namaza devam etmesini istemiştir. Bu bağlamdaki ayete Kur'an'da şöyle yer verilmiştir:

(وَأْمُرْ أَهْلَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا لَا نَسْأَلُكَ رِزْقًا نَحْنُ نَرْزُقُكَ وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَى)

Müfessir, tefsirinde bu ayete “*Ailene namazı emret ve sen de namaza devam et. Biz senden rızık istemiyoruz. Biz sana rızık vereceğiz. Akıbet ise takva sahiplerininindir*”¹¹⁰ mealini uygun görmüştür.

Şimşek, aile reisinin aile fertlerine namazı emretmesinin ayette emir buyrulmasının altını önemle çizmiştir. Zira namazın kişiyi tezkiye eden, olgunlaştıran, aile bireyleri arasına ülfet saçan, sabırlı olmayı öğreten, helal rızıkla yetinmeyi bilen ve müminin miracı olan bir ibadet olduğuna dikkat çekmiştir. Ayet, aile bireylerine rızık konusunda tasalanmaya gerek olmadığını beyan etmiştir. Çünkü rızık kapılarını çalana Allah'ın bu kapıları açacağı ifade edilmiştir. Ona göre takvaya giden yolun bu yol olduğu gösterilmiştir. Bu yola girenlerin şeytanın vesveselerinden kurtulacağı ve ahiretlerini mamur edecekleri bildirilmiştir. Kuşkusuz ayetler Hz. Nebinin şahsına hitap etmekteyse de bu emirler bütün insanlara yöneltilmiş olduğundan kuşku duyulmamıştır¹¹¹.

Kur'an, namaz ibadetinden sonra oruç ibadetine ve bunun aile içinde karı-koca arasındaki ilişkisine temas etmiştir. Oruç gecelerinde ibadete helal getirmeyecek bazı davranışlara izin veren ayeti, müfessir Şimşek bazı ayrıntılarla tefsir etmiştir. Bu hususta Kur'an'da şöyle buyrulmaktadır:

(أَجَلٌ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفْتُ إِلَى نِسَائِكُمْ هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ فَالآنَ بَاشِرُوا هُنَّ ابْتِغَاءُ مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتِمُوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ وَلَا تُبَاشِرُوا هُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرُبُوهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ)

Müfessir ayete “*Oruç gecesini kadınlarınıza yaklaşmanız size helal kılındı. Onlar sizin için bir giysidir, siz de onlar için bir giysisiniz. Allah siz kendinize (hâkim olamayıp) emre aykırı davrandığınızı elbette biliyordu. Ama tövbenizi kabul etti ve sizi bağışladı.*

¹⁰⁹ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. V, s. 267.

¹¹⁰ Tâhâ, 20/132.

¹¹¹ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. III, s. 361.

Artık kadınlarınıza yaklaşın ve Allah'ın sizin için yazdıklarını isteyin. Tan yerinin beyaz ipliği, siyah ipliğinden sizce ayırt edilinceye kadar yiyin, için. Ardından geceye kadar orucu tamamlayın. Mescitte itikâfa çekildiğiniz sırada kadınlarınıza yaklaşmayın. Bunlar, Allah'ın sınırlandır, bu sınırları aşmayın. Belki korunurlar diye Allah ayetlerini insanlara işte böyle açıklamaktadır”¹¹² mealini vermiştir.

Şimşek, bu ayetin izahı sadedinde evvel emirde Ramazan ayında ve o ayın gecelerinde hanımlara yaklaşmanın yasak olduğunu ifade etmiştir. Ancak sahabeden bazıları bu yasağı çiğnemiştir. Daha sonra bu yasak, itikâfa girenler için ibka edilmiş, diğeri için ise kaldırılmıştır. Ayrıca, müellif itikâf hakkında bilgi vermiş, bir yerleşim bölgesinde en az bir kişinin itikâfa girmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Bu ayette dikkatimiz bir hususa özellikle çekilmiştir. Buna göre Allah, eşlerin birbirlerini tamamlamalarını ifade sadedinde çok ince bir ifade kullanmış ve eşlerin birbirlerini örten bir giysi olarak tanımlamıştır. Bu giysi insanı dünya hayatının çeşitli sıkıntıları ve zararlarından koruyan bir giysi olarak betimlenmiştir. Bu konuyu eşler arası denklik açısından değerlendirilirse bu bağlamda eşlerin üzerlerine giydikleri bir giysi gibi birbirlerine uyumlu ve ölçülü olmaları gerektiği anlatılmıştır¹¹³.

Kur'an kadınlar ile erkeklerin aile içinde ve birbirleri arasındaki davranış biçimlerini anlatmıştır. Kadının evinin hanımı olması gerektiği, erkeğin ise çalışarak eşinin ve ailenin ihtiyaçlarını gidermesi icap ettiği vurgulanmıştır. Bu konuyu işleyen ayete Kur'an'da şöyle yer verilmiştir:

(الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ وَاللَّاتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيًّا كَبِيرًا) (وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْعَثُوا حَكَمًا مِّنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِّنْ أَهْلِهَا إِنْ يُرِيدَا إِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللَّهُ بَيْنَهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا)

Müfessir ayete, “Erkekler, kadınlar üzerinde yöneticidirler; çünkü hem Allah onlardan birini diğerinden üstün yaratmıştır hem de erkekler, mallarından harcama yaparlar. O yüzden salih kadınlar itaatkârdırlar. Allah'ın kendilerini korumasına karşılık onlar da mahremiyete dikkat ederler. Dik başlı davranarak yukarıdan bakmalarından

¹¹² Bakara, 2/187.

¹¹³ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 210.

endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve onları dövün; ancak size itaat ederlerse onları incitmek için bahane aramayın. Allah, gerçekten de yücedir ve büyüktür. Eğer o çiftin ayrılmasından endişe ederseniz erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden de bir hakem gönderin. Şayet barışmak istiyorlarsa Allah onları uzlaştırır. Şüphesiz ki Allah bilendir, haberdar olandır”¹¹⁴ mealini vermiştir.

Aile yapısıyla ilgili başından beri birtakım hükümler ve tavsiyeler içeren Nisâ suresinin bazı ayetlerinde insanların bazılarının diğerlerine üstün kılındığı bildirilmiştir. Bunun, haset edilmesi gereken bir durum olmadığı ve erkeklerin Allah yolunda savaşa katılma, mirastan fazla pay alma gibi hususlarda kadınlara tercih edildiği belirtilmiştir. Surenin 34. ve 35. ayetlerde erkeklerin üstün kılınmasının sebeplerine değinilmiştir.

Müfessir, bu ayette geçen ve mutlaka açıklanması gereken kelimelerin anlamlarını değişik sözlük ve müfessirlerden, özellikle İbn-i Abbas’tan alarak izah etmiştir. Ona göre yaratılıştan var olan ve birde sonradan kazanılan bir özellik olarak erkeğin, ailenin reisi olduğu sonucunu çıkarmıştır. Erkeğin, yaratılış itibarıyla bedenen daha güçlü olması, savaş gibi durumlarda ve ailenin geçimini sağlaması, yeme, içme, barınma gibi ailenin temel ihtiyaçlarını karşılamak için çabalaması, kadına göre erkeği daha ön plana çıkarmıştır. Çünkü kadının yaratılıştan gelen özelliği gereği naif, zarif ve erkeğe göre zayıf bedenli yaratılması zor şartlarda çalışma koşullarına uyum sağlamasını ve savaşın getirilerine bedenen ve psikolojik olarak katlanmasını oldukça zorlaştırmıştır. Hal böyle olunca Allah yolunda savaşmak ve ailenin geçimini temin etmek erkeklere yüklenmiştir. Buna karşılık mirasta kendilerine kadınlardan daha fazla pay verilmesini tavsiye edilmiştir.

Nikâh akdiyle erkeğe, aile reisliği konumu verilmiş ve bu, erkeğin sonradan kazandığı bir durum olmuştur. Erkeğin nikâh akdinde kadına mehrini vermiş olması ve ailenin geçimini üstlenmiş olması, yine erkeğin aile reisliğinde ona öncelik kazandırmıştır. Bunlara ilave olarak, erkeklerin kadınlara göre daha soğukkanlı ve daha mantıklı olmaları, kadınların ise daha duygusal olmaları, onların daha arkada kalmalarına zemin hazırlamıştır. Bu nedenle kadınların, yönetici olma açısından erkeklerin kadınlara göre bir adım önde olduğu ve bunun gayet tabii bir sonuç olduğu vurgulanmıştır. Burada önemli olanın, sorumluluklarla yükümlülükler arası bir dengenin kurulmuş olmasıdır. Ayette belirtilen bu

¹¹⁴ Nisâ, 4/34-35.

kaideler genellemeler üzerinden verilmiştir ve bu durumların bazı istisnalarından söz edilmiştir. Yani erkekten daha güçlü, soğukkanlı ve mantıklı kadınların bulunduğu da bildirilmiştir¹¹⁵.

Burada dikkat edilmesi gereken şey, erkeğin kadından üstün olması onun kadına baskı uygulamaya ve her konuda mutlak hâkim olmaya kalkışmasının önüne geçilmesi gerektiği hususudur. Erkeğin reisliğinin, evlilik hayatıyla ilgili meselelerde geçerli olduğu ve erkeğin kadının temel hakkı olan akrabalarını ziyaret etmesine, sosyal hayatın gereği bazı faaliyetlerini yürütmesine karışamayacağı vurgulanmıştır. Yani ayetten anlaşılan reislik, erkeğin her istediğini yapabilecek bir yöneticilik değildir. Aksine kocanın aile geçimini sağlama gibi konularda karısını gözetmesi, ona yol göstermesi hem kendi şahsının hem de karısının haklarını koruması anlamında bir reislik ve yöneticilik olarak algılanmıştır. Ayrıca kadının buradaki durumu, asla iradesi ortadan kaldırılmış, bütün haklarını kocasına devretmiş biri olarak görülmemiştir. Kadın, burada kendi iradesiyle nikâh akdi yapmış ve yine kendi iradesiyle bunu devam ettirmiştir. Nikâh akdindeki mehir ve mirasta yetkili tamamen kadın olmuştur. Kendi hakkına bir saldırı ve haksızlık yapıldığında bunu hâkime taşıma yetkisine sahip olduğuna vurgu yapılmıştır¹¹⁶.

Müfessir, hadislerden istifade etmiş, hadislerde kadın ve erkeğin aile yuvasını tamamlayan ayrılmaz ikili olarak değerlendirildiğine dikkat çekmiştir. Erkek ailenin geçimini temin etmek için uğraşırken kadın da ev işlerini yürütmüş ve ailenin geleceğini oluşturan çocukların sağlıklı bir şekilde yetiştirilmesine yardımcı olduğuna temas edilmiştir¹¹⁷.

“...O yüzden salih kadınlar itaatkârdırlar. Allah’ın kendilerini korumasına karşılık onlar da mahremiyete dikkat ederler”¹¹⁸ ayetinde kadınların evlerinde nasıl olmaları gerektiğine temas edilmiştir. Şimşek, salih kadınların itaatkâr olacağını beyan eden ayete, bazı müfessirlerin görüşlerinden yararlanarak açıklamalar yapmıştır. Ona göre burada kocasına karşı kadının koruması gereken haklarının kastedildiğini ifade etmiştir. Ayrıca bunun başında kadının namusunun korunması gerektiği hatırlatılmıştır. Elbette kadının

¹¹⁵ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 501.

¹¹⁶ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 501-502.

¹¹⁷ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 501

¹¹⁸ Nisâ, 4/34.

namusunu koruması sadece kocasına karşı yapması gereken bir davranış değildir. Kadın, en başta kendi benliği, onuru ve kişiliği için namusunu koruması gerektiği anlatılmıştır. Kadın namusunu korumadığı takdirde öncelikle kendi kişiliğine zarar vermiştir. Aynı şekilde kocanın, hanımına karşı yerine getirmesi gereken bazı sorumlulukları vardır. Zira o, öncelikle kendisi, hanımı ve aile bütünlüğünün zarar göreceği her hal, tavır ve şüphelerden kaçınması gerektiği beyan edilmiştir. Aile mahremiyeti ile ilgili konular ortaya çıkarıldığında bundan, en çok ailenin bundan zarar göreceği belirtilmiştir¹¹⁹.

Müfessir, ayetin “...Dik başlı davranarak, yukarıdan bakmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve onları dövün. Size itaat ederlerse onları incitmek için bahane aramayın...” kısmına da bazı izahlar yapmıştır. Buna göre ayette geçen تَخَافُونَ “Tahafûne” kelimesine bilme manasını veren müfessir, bunun hiçbir delile dayanmayan endişe ve korku olmadığını, aksine bir delile ve bilgiye dayanan korku ve endişe olarak anlaşılabileceğini beyan etmiştir. Yine o, نَشُّوز “Nüşûz” kelimesini, dik başlı davranan, kocasına karşı kendini üstün gören ve itaatsizlik gösteren, başka erkeklere meyleden ve kocasının kendisi ile beraber olmasını reddeden kadın anlamında tefsir etmiştir. Böylesi bir kadına ilk önce bu yaptıklarının Allah’ın emrine uymadığının münasip bir dille anlatılması gerektiği söylenmiştir. Kadın önceki tutum ve davranışlarından vazgeçmezse ikinci bir bariyer olan kadının yatakta yalnız bırakılması eylemine müracaat edilmesini, yine vazgeçmeyecek olursa son çare olarak dövülebileceğine işaret edilmiştir¹²⁰.

Müfessir, ayetteki ‘nüşûz’ kelimesinin taşıdığı anlamları Allah’ın itaat edilmesini istediği bütün konuları kapsadığını beyan etmiştir. Yani bunun kadının kocasına karşı çıkması, ondan başkasında gözü olması veya kocasının kendisiyle birleşmesine karşı çıkması olarak ifade edilmiştir. Böyle bir kadına nasıl davranılması gerektiği ayette açıkça belirtilmiştir. Fakat burada kadına yönelik uygulamaların sırası ve şeklinin çok önemli olduğu belirtilmiştir. Bu açıdan kadını yaptığından vazgeçirmek isteyen koca, aynı çatı altında yaşadığı ve iyi ya da kötü birçok şeyi paylaştığı karısının hangi tarz uygulamadan daha çok etkileneceğini ve olumsuz davranıştan vazgeçeceğini herkesten daha iyi bileceği

¹¹⁹ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I.s. 502.

¹²⁰ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I.s. 503.

ifade edilmiştir. Dolayısıyla hanımıyla ilgili bu dönemleri ele alarak o yönde yapacağı uygulama ile desteklemelidir.

Ayette olumsuz davranış sergileyen kadını ıslah edici davranışlardan olmak üzere dövme meselesinden söz edilmiştir. Müfessir hadislerdeki uygulamaları ve sözel talimatları dikkate alarak, dövme eyleminin bazı özelliklerine temas etmiştir. Buna göre dövmenin, asla kadını incitici olmaması veya onun yüzüne vurulmaması gerektiği belirtilmiştir. Yine vurmanın, çok fazla acıtıcı olmaması gerektiği, vurma eyleminin misvak veya mendil gibi malzemelerden oluşturulması gerektiği beyan edilmiştir. Müfessir, dövmemenin sünnet bir davranış olduğunu ifade etmiştir. Neticede âlemlere rahmet peygamberinin hanımlarına karşı dövmenin hiçbir şekline başvurmadığı dile getirilmiştir. Belirtilen üç aşama, ceza amaçlı görülmemiştir. Aksine eğitim ve ıslah amaçlı olarak algılanmıştır. Kişi karısının bu aşamalarla ıslah olmayacağını biliyorsa bu yolların hiçbirine başvurmaması gerektiği belirtilmiştir¹²¹. Müfessirin, açıklamaları gösteriyor ki, bir erkek hanımını dövmek istese bile dövme şartlarının çok zor olduğuna vurgu yapılmıştır. Zira dövmeden önce yapılması gereken ve alması gereken pek çok tedbirler olduğunu beyan eden yazar bu yaptırımların ilkinde veya ikincisinde kadının olumlu dönütler vermesi halinde kocanın karısına karşı Allah'ın istediği gibi nazik ve anlayışlı davranmasını, olayı uzatıp hanımını incitmek için bahane aramamasını tavsiye etmiştir.

Müfessir, ayetin devamında “...Allah, gerçekten de yücedir ve büyüktür.” ifadesinin yer almasını, Allah'ın yöneticiliğinin, erkeğin kadın üzerindeki yöneticiliğinden çok daha yüce olmasıyla ilişkilendirmiştir. Bu sebeple erkek şayet hanımına haksızlık edecek olursa, Yüce Allah o erkeği cezalandırmaya kadirdir şeklinde anlaşıldığını ifade etmiştir. Aynı şekilde erkek, hanımının hatalarını affedecek olursa yüce Allah o erkeği affetmeye de çok daha kadirdir şeklinde ifade etmiştir¹²². Sonuç itibarıyla taraflara ahiret hatırlatılarak erkeğin gaddar, zalim ve acımasız olmaması bunun yerine, ıslah edici, merhametli ve bağışlayıcı olması gerektiği dile getirilmiştir.

Yine ayette “Eğer o çiftin ayrılmasından endişe ederseniz erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden de bir hakem gönderin. Şayet barışmak istiyorlarsa Allah onları

¹²¹ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 503.

¹²² Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 503.

uzlaştıırır. Şüphesiz ki Allah bilendir, haberdar olandır” cümlesi yer almıştır. Aile kurmak, aile bağlarını güçlü tutmak ve böylece aile hayatını devam ettirmek elbette çok ehemmiyetli ve meşakkatli bir iş olarak değerlendirilmiştir. Aile içi birtakım anlaşmazlıkların yaşanması hayatın cilveleri olarak görülmüştür. Burada iki ayrı fitrat ve iki ayrı dünya söz konusu olmuştur. Önemli olan, erkek ya da kadından kaynaklanan aile içi huzursuzluğu ya da anlaşmazlığı gidermek için orta yolun tespit edilmesi ve ona uyulması olduğu dile getirilmiştir. Bu çözüm yolunun öncelikle yine aile içinde aranması gerektiği ifade edilmiştir. Ayette sıralanan üç aşamadan öğüt vermek, yatakları ayırmak ve en sonunda dövmek huzursuzluğun giderilmesinde işe yaramazsa ikinci olarak tarafları yakından tanıyan kişilerin devreye girmesi istenmiştir. Erkek ve kadın tarafından birer kişinin huzursuzluğu ve anlaşmazlığı çözmek için çeşitli yollar aramaları gerektiği, uzlaştırmak mümkün olmadığında ise en son çare boşanmalarına karar vermeleri gerektiği belirtilmiştir¹²³. Bu açıklamalar iyi niyetli eşlerin arasındaki problemleri çözmek için birçok alternatif ve imkânlar var olduğunu göstermiştir.

Kur'an, yetim kızlar ile mehirleri verilmemiş kadınlar hakkında bazı tavsiyelerde bulunmuştur. Bu tavsiyelere Kur'an'da şu ayetle yer verilmiştir:

(وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَاءِ فَلِ اللَّهِ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ وَمَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ فِي يَتَامَى النِّسَاءِ اللَّاتِي لَا تُؤْتُونَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ وَتَرْغَبُونَ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الْوُلْدَانِ وَأَنْ تَقُومُوا لِلْيَتَامَى بِالْقِسْطِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِهِ عَلِيمًا) (وَإِنْ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ وَأُحْضِرَتِ الْأَنْفُسُ الشُّحَّ وَإِنْ تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا) (وَلَنْ تَسْتَطِيعُوا أَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَاءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ فَلَا تَمِيلُوا كُلَّ الْمِيلِ فَتَدْرُوا كَالْمِغْلَقَةِ وَإِنْ تُصْلِحُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا) (وَإِنْ يَتَفَرَّقَا يُغْنِ اللَّهُ كُلًّا مِّنْ سَعَتِهِ وَكَانَ اللَّهُ وَاسِعًا حَكِيمًا)

Şimşek ayete şöyle meal vermiştir: “Kadınlar hakkında senden fetva soruyorlar. De ki: Onlar hakkında fetvayı size Allah veriyor: Kendileri için kararlaştırılmış olan haklarını vermediğiniz ve kendileriyle evlenmek istediğiniz yetim kadınlarla ezilen çocuklar hakkında ve bir de yetimlere adaletle davranmanız konusunda kitapta olanlar size okunmaktadır. Doğrusu iyilik olarak her ne yaparsanız Allah onu kesin olarak bilir. Bir kadın eğer kocasının kendisine karşı serkeşlik etmesinden veya kendisine yüz çevirip uzaklaşmasından korkarsa aralarında anlaşarak problemlerini çözmelerinde her ikisine de bir günah yoktur.

¹²³ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 504.

Çünkü karşılıklı anlaşma daha iyidir. Nefislerse kıskançlığa dünden razıdır. Şayet iyilik yapar da Allah'tan sakınırsanız elbette ki Allah, yaptığınız her şeyden haberdardır. Ne kadar özen gösterip gayret etseniz de eşleriniz arasında adaleti gerçekleştiremezsiniz. Bari büsbütün birine meyledip de diğerini askıdaymış gibi bırakmayın. Ama iyi davranarak uzlaşır ve haksızlık yapmaktan sakınırsanız elbette ki Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir. Şayet (eşler) ayrılırlarsa nimetinin genişliği sebebiyle Allah onlardan her birini diğerinden müstağni kılar. Allah lütfu bol olandır, her şeyi yerli yerince yapandır”¹²⁴.

Şimşek, Nisâ suresinde başından itibaren sağlıklı bir toplum, aile yapısı, evlilik kuralları, karı koca ilişkileri, miras, kardeşlik ve yetim haklarından bahsedildiğini açıklamıştır. Burada ise kadın, aile ve öksüz çocuklarla ilgili konuların gündeme getirildiğini ve Kur'an'da bunlarla ilgili bazı hükümler verildiğini ve bunları başkasına sormaya gerek olmadığı hatırlatılmıştır. Ayette söz edilenlerin kendi haklarını bile savunacak durumda olmamaları nedeniyle özellikle insanların bu kesim hakkında âdil davranması gerektiğini ortaya koymuştur. Kuşkusuz inanmayanlar da dâhil olmak üzere herkese âdil davranılması gerekli görülmüştür. Bu açıdan özellikle güçsüzlerin haklarına riayet edilmesi ve onlara daha bir özenle adil davranılması istenmiştir¹²⁵. Müfessir, bu açıklamaları ile İslâm'ın zayıfları nasıl koruyup kolladığını ve pek çok konuda olduğu gibi bu hususlarda da ne kadar hassas davrandığını ortaya koymuştur.

Karı-koca arası ilişkilerde davranışın, sözden daha önde olduğundan hareketle ve müfessirin ayetle ilgili değerlendirmelerine dayanarak şu sonuçlara ulaşılmıştır. Ayetteki ‘nüşûz’ kelimesi, koca için kullanıldığında karısına kötü davranan ve onu döven koca anlamında alınmıştır. Kocasının kendisine karşı davranışlarını değerlendirirken kadın her zaman gerçekçi ve objektif olamaz. Bu durum koca için de böyledir. Çünkü her iki taraf olayları ve davranışları kendi pencerelerinden görürler ve kendilerine göre yorumlarlar. İşte bu noktada birtakım sıkıntılar uç verir. Böyle bir durumda yapılması gereken şey eşlerin birbirleri hakkındaki duygu, düşünce ve davranış sebeplerini açıkça birbirlerine ifade etmeleri ve kafalarını kurcalayan en ufak bir meseleyi dahi birbirlerine açmaları, sorunu

¹²⁴ Nisâ, 4/127-130.

¹²⁵ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 575.

anlaşarak çözüme kavuşturmalarıdır. Kadının kocası, kocanın da karısı hakkındaki kanaatleri, kendi kafalarındaki bir kurgudan veya gerçekten neşet edilebilir. Kur'an, bu durumda, yani kanaatin doğru olduğunda eşlerin anlaşma yoluna gitmeleri gerektiğini, içinde bulundukları maddi ve manevi durumun geçici olduğunu, anlaşmadıkları zaman işin sonunu düşünmeleri gerektiğini belirtmiştir. Bu bağlamda geline son noktada Kur'an, evliliği bitirip boşanma söz konusu olduğunda kendilerini bekleyen hayatın nasıl olacağını ve içinde bulundukları durumdan daha iyi mi yoksa daha mı kötü olacağını iyice düşünmeleri tabiri caiz ise ince eleyip sık dokuyarak adım atmaları gerektiğini ifade etmiřtir¹²⁶.

Kadınlar için aile kurumuyla ilgili birtakım öneriler yapılmıştır. Ardından söz erkeklere yöneltilmiş ve birden fazla evliliğin bazı sorunları beraberinde getireceğine dikkat edilmiştir. Burada çok evlilikle ilgili meselede adaletin önemli bir konu olduğunu ve onu sekteye uğrattığı için tek eşle yetinilmesi gerektiği ifade edilmiştir. İslâm'ın erkeğe tanıdığı çok eşlilik, erkeğin eşler arasında adil davranma şartına bağlanmıştır. Bu şartı yerine getiremeyen erkeğin birden fazla kadınla evlenmeye hakkı olmadığı ifade edilmiştir. Hatta tek olan eşine bile adil davranmayan, temel ihtiyaçlarını kısıtlayan bir erkeğin, bu evliliği devam ettirme hakkı olmayacağı beyan edilmiştir. Bu ayette birden fazla eşi olanlara, eşleri arasında duygusal yönden tam bir adaletle muamele edilemeyeceği, adaletli davranmanın ancak zahiri davranışlarda olabileceği söylenmiş ve bu durumda olan kocalar için birtakım öğütler verilmiştir.¹²⁷ Erkek burada duygu yönüyle azami ölçüde davranışlarında adil olmaya özen göstermelidir. Karı koca Allah'ın tavsiyelerini yerine getirdikleri halde ve gösterdikleri bütün çabalara rağmen evlilik yürümüyorsa, boşamanın bir çözüm yolu olduğu gösterilmiştir. Başka bir çözüm yolunun kalmadığı evliliklerde eşlerin, sırf geçim kaygısıyla evliliği devam ettirmeye kalkışmamaları gerektiği, ayetlerde belirtilmiştir. Nitekim ilgili ayette “...*şayet (eşler) ayrılırlarsa nimetinin genişliği sebebiyle Allah onlardan her birini diğerinden müstağni kılar. Allah lütfu bol olandır, her şeyi yerli yerince yapandır*”¹²⁸ buyrulmuştur.

¹²⁶ şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 575-576.

¹²⁷ şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 576.

¹²⁸ Bkz. Nisâ, 4/130.

Bu ayetler bağlamında müfessirin işaretlerinden şu sonuçları çıkarmak mümkündür; Ayetteki “Senden fetva isterler” ifadesinden kadın hakları ile ilgili Hz. Nebi’ye sürekli soru sorulduğu anlaşılmıştır. Ayette ayrıca kadınlara, çocuklara, yetimlere ve güçsüzlere tarih boyunca büyük zulümler yapıldığı ifade edilmiştir. Yine “... *Onlar hakkında fetvayı size Allah veriyor...*” ifadesi, Allah’ın kadın haklarına ne denli önem verdiğinin göstergesi sayılmıştır. Ayette geçen “...*Kendilerine yazılan şeyi vermediğiniz...*” ifadesi, cahiliye uygulamalarını mahkûm etmek, “...*Ne iyilik yaparsanız...*” ifadesi ise yetim kızlara adil davranılması, hayırlı işler için çabalanması gerektiğini ortaya koymuştur.

Bu ayetteki “...*endişe ederlerse...*” ifadesi, olay vuku bulmadan önce icabına bakılması gerektiğini vurgulamak için inzal edilmiştir. Ayette aile içi meselelerde problemlerin ıslahında ilk aşamanın kendi aralarında eşlerin birbirlerine müdahalesi olmaması gerektiği beyan edilmiştir. Yine ayetten, aile düzeni korumak için kadının şahsi hakkından vazgeçmesinin, barış için affetmenin önemine vurgu yapılmıştır. Müfessirin anlattıklarından da anlaşıldığına göre ayetteki adaletin, kalbi ilgi ve alaka ile ilgili olmadığı anlaşılmıştır. Zira ayetteki “...*eşitlik yapamazsınız...*” ifadesi kalben adalet mümkün değilse de en azından amelde adil olunması gerektiğine işaret için inzal edilmiştir. Çünkü “*Bütünü elde edilemeyen şeyin cüzünün terk edilmemesi gerekir*” düsturu öne alınmıştır. Yine ayete göre kadının teklifsiz ve belirsizlik içinde bırakılmasının doğru olmadığı bildirilmiştir. Bunun için Kur’an, “...askıya alınmış gibi bırakmayın...” ifadesine yer vermiştir.

Kur’an, eşler arasındaki soğukluğun giderilmesinde ilk adımın barış, takva ve af olması gerektiğine işaret etmiştir. Bu bağlamda akrabaların araya girmesi, had icra edilmesi ve uyarılar etkisiz olması durumunda boşanma konusunun gündeme gelmesi gerekmiştir. Yine ayette rızık endişesiyle evlilikten sarfı nazar edilmesinin doğru bir düşünce olmadığı vurgulanmıştır¹²⁹.

Kur’an bir insanda iki kalp yaratılmadığını, kişinin evlendiği karısının da annesi olmadığını beyan etmiştir. Cahiliye döneminde evlendiği kadınla ilişkiyi kesmenin en kolay ve yanlış olan yolunun, onu annesi yerinde görmek olduğu bu ayetle bildirilmiştir. İlgili ayet Kur’an’da şöyledir:

¹²⁹ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 577.

(مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِّن قَلْبَيْنِ فِيْجَوْفِهِ وَمَا جَعَلَ أَرْوَاجَكُمْ اللَّائِي تُظَاهِرُونَ مِنْهُنَّ أُمَّهَاتِكُمْ وَمَا جَعَلَ أَدْعِيَاءَكُمْ أَبْنَاءَكُمْ ذَلِكَ قَوْلُكُمْ بِأَفْوَاهِكُمْ وَاللَّهُ يَقُولُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيلَ)

Yazar bu ayete şu meali vermiştir: “Allah, bir adamın içinde iki kalp yaratmadığı gibi zihar yaptığınız eşlerinizi anneleriniz, kılmadı. Bunlar, sadece ağızlarınızda söyleyip durduğunuz sözlerdir. Allah ise gerçeği söyler ve O, doğru yolu gösterir”¹³⁰.

Müfessir burada iki kalp meselesini imanla ilişkilendirmiş, kişinin ya iman edeceğini ya da inkâr edeceğini, bunun ortasının olmadığını vurgulamıştır. Zihar meselesi, kesin ve net bir ifadeyle ayette belirtilmiş, böyle yapan kocanın kendi karısının ebedette kendi anası gibi olmadığını belirtmiştir. Ziharın sözlükte sırt anlamına geldiğini belirten müfessir, Araplar arasında hanımına kızan kocanın, karısının sırtının annesinin sırtı gibi olduğuna ilişkin bir yargıda bulunması olarak anlaşılmıştır. O, böylece karısını kendine haram kılmak gibi bir sonuç üretmeye çalışmıştır. Buna zihar yapmak denilmiştir. Müfessir, bu konunun başka bir surede daha ayrıntılı işleneceğini belirtmiş ve burada fazla açıklamada bulunmamıştır.

Kur’an yine zihar meselesine medeni bir sure olan Mücadele suresinde daha ayrıntılı olarak temas etmiştir. Bununla ilgili ayette şöyle buyrulmuştur:

(قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا وَتَشْتَكِي إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ) (الَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْكُم مِّن نِّسَائِهِمْ مَا هُنَّ أُمَّهَاتُهُمْ إِلَّا اللَّائِي وَلَدْنَهُمْ وَإِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ مُنْكَرًا مِّنَ الْقَوْلِ وَزُورًا وَإِنَّ اللَّهَ لَعَفُوٌ غَفُورٌ) (وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِّسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَا ذَلِكَ تَوَعَّطُونَ بِهِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ) (فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَا فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فإِطْعَامُ سِتِّينَ مِسْكِينًا ذَلِكَ لَتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ)

Yazar bu ayete, “Kocası hakkında seninle tartışan ve Allah’a şikâyetinde bulunan kadının sözünü Allah işitmiştir. Allah, sizin konuşmanızı işitir. Çünkü Allah işitendir, bilendir. İçinizden zihar yapanların kadınları, onların anaları değildir. Onların anaları ancak kendilerini doğuran kadınlardır. Şüphesiz onlar çirkin bir laf ve yalan söylüyorlar. Kuşkusuz Allah, affedicidir, bağışlayıcıdır. Kadınlardan zihar ile ayrılmak isteyip de sonra söylediklerinden dönenlerin karlılarıyla temas etmeden önce bir köleyi hürriyete kavuşturmaları gerekir. Size öğütlenen budur. Allah, yaptıklarınızdan haberi olandır. (Buna imkân) bulamayan kimse, hanımıyla temas etmeden önce artarda iki ay oruç tutar.

¹³⁰ Ahzâb, 33/4.

Buna da gücü yetmeyen, altmış fakiri doyurur. Bu (hafifletme), Allah'a ve Resulüne inanmanızdan dolayıdır. Bunlar Allah'ın hükümleridir. Kâfirler için acı bir azap vardır”¹³¹ mealini vermiştir.

Kur'an'da kullanılan, zihar kelimesi, sırt anlamına gelen “zahr” kökünden türemiştir. Bu sözcük, bir kimsenin karısına “Sen bana anamın sırtı gibisin” diyerek onu kendisine haram kılması anlamıyla terimleştirilmiştir. Surenin iniş sebebi olarak birçok rivayetin bulunduğunu beyan eden müfessir, sebab-i nüzul olarak şu hadiseyi aktarmıştır. ‘Kocası kendisine zihar yapmış olan bir kadın Hz. Peygamber’e defalarca gitmiş ve Kur'an'da ziharın hükmünü merak etmiş ve bunun bir boşama olup olmadığını sormuştur. Genç ve güzelken kocasıyla evlendiğini, ona çoluk çocuk verdiğini, işe yaramaz yaşlı haline geldiğinde kendisine zihar yapıldığını ve küçük çocuklarının bulunduğunu söylemiştir. Çocuklara kocasının bakamayacağını ve perişan olacaklarını açıklamıştır. Çocukları besleyecek maddi imkânlarının olmadığını ve yine onların perişan olacaklarını anlatmıştır. Ziharla ilgili bir vahiy gelmediğinden Hz. Nebi kendisine olumlu yahut olumsuz bir cevap vermez. Bazı rivayetlerde Hz. Resul, o ana kadar kendisine konuyla ilgili herhangi bir vahiy gelmediğini, fakat görüldüğü kadarıyla artık kocasına haram olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine kadın durumunu Allah’a arz edip şikâyetle bulunmuş ve bu konuda vahiy gelmesini istemiştir. Nihayet bu ayetler indirilirmiş ve ziharın boşama olmadığı, ama cezasının bulunduğu belirtilmiştir¹³².

Allah, ayete göre yapılan ziharın geçersiz olduğunu belirtmekle birlikte bu kötü ve çirkin davranışa bir ceza da belirlemiştir. Karısına zihar yapan adam karısıyla yeniden buluşabilmesi için durumuna göre, ya bir köle azat edecek, buna gücü yetmezse iki ay peş peşe oruç tutacak, ya da altmış fakiri doyurması gerekeceği belirtmiştir. Ayrıca ziharın Allah'ın belirlediği bir boşama şekli olmadığı ve ayette geçen Allah ve resulüne karşı gelenler ifadesiyle cahiliye dönemi boşama şekline uyanların kastedildiği dile getirilmiştir. Ayetin devamında zihar yapanlar ile ve Allah'ın koyduğu hükümlere aykırı hükümler

¹³¹ Mücadele, 58/1-4.

¹³² Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. V, s. 185.

koyanların yahut Allah ve resulünün hükmüne karşı zıt bir hüküm benimseyenlerin alçaltılacağı belirtilmiştir¹³³.

Kur'an'da helal ve haram kılma yetkisinin Allah'a ait olduğu bildirilmiştir. Bu manada Hz. Nebi bile, kendine herhangi bir şeyi haram kılamayacağı bildirilmiştir. Nitekim ilgili ayete Kur'an'da şöyle yer verilmiştir:

(يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ تَبْتَغِي مَرْضَاةَ أَزْوَاجِكَ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ) (قَدْ فَرَضَ اللَّهُ لَكُمْ تَحِلَّةَ أَيْمَانِكُمْ وَاللَّهُ مَوْلَاكُمْ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ) (وَإِذْ أَسْرَ النَّبِيُّ إِلَى بَعْضِ أَزْوَاجِهِ حَدِيثًا فَلَمَّا نَبَّأَتْ بِهِ وَأَظْهَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ عَرَفَ بَعْضَهُ وَأَعْرَضَ عَنْ بَعْضٍ فَلَمَّا نَبَّأَهَا بِهِ قَالَتْ مَنْ أَنْبَأَكَ هَذَا قَالَ نَبَّأَنِيَ الْعَلِيمُ الْخَبِيرُ) (إِنْ تَتُوبَا إِلَى اللَّهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا وَإِنْ تَظَاهَرَا عَلَيْهِ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ مَوْلَاهُ وَجِبْرِيلُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمَلَائِكَةُ بَعْدَ ذَلِكَ ظَهِيرٌ)

Ayete müfessir şu meali vermiştir, “Ey Peygamber! Eşlerinin gönlünü hoş tutmak arzusuyla Allah'ın sana helal kıldığı şeyleri niçin kendine haram kılıyorsun? Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir. Allah size, kefaretni vererek yeminlerinizi çözmenizi meşru kılmıştır. Allah'tır sizin Mevla'nız. O bilendir ve her şeyi yerli yerince yapandır. Peygamber, eşlerinden birine gizlice bir şey söylemişti. Fakat eşi, o sözü başkalarına haber verip Allah da bunu Peygamber'e haber verince, Peygamber bunun bir kısmını bildirmiş bir kısmından da vazgeçmişti. O, eşine bunu haber verdiğinde, eşi: Bunu sana kim haber verdi? dedi. Peygamber: Her şeyi bilen, her şeyden haberdar olan bana haber verdi, diye cevapladı. İkiniz de Allah'a tövbe ederseniz (iyi olur). Çünkü ikinizin de kalbi kaymıştır. Şayet ona karşı birbirinize destek çıkarsanız bilersiniz ki Allah kati surette onun Mevla'sıdır. Ayrıca Cebrail, müminlerin iyileri ve melekler de ona destektir”¹³⁴.

Bu ayette aslında şerî manada bir yasaklama veya haram kılma söz konusu edilmemiş, aksine onun kendisine helal olan bir şeyden kaçınması, onu kendisine yasaklaması kastedilmiştir. Hz. Nebi'nin davranışları söz konusu olduğunda durum daha bir ciddiyet ve ehemmiyet kazanmıştır. Zira O, âlemlere rahmet, insanlığa yol gösterici ve şeriatın mevzularını açıklayıcı bir elçi olmuştur. Dolayısıyla burada peygamberin aslen helal olan bir şeyi kendisine yasaklaması, diğer insanların aynı şekilde helal olan birçok şeyi kendilerine yasaklama olasılığına kapı aralanmıştır. Bunun yaşanmaması için peygamber şahsında bazı tavsiyelerde bulunulmuştur.

¹³³ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. V, s. 186.

¹³⁴ Tahrîm, 66/1-4.

Müfessir, bu ayetle ilgili daha tutarlı olduğunu beyan ettiği bir rivayeti gündeme almıştır. Hz. Nebi, hanımlarından birinin yanında bal şerbeti içmiş, bunu kıskanan diğer hanımları onun ağzında meğafir kokusu olduğunu söylemiştir. Meğafir, başkasına rahatsızlık veren kokuya sahip bir çiçek olarak betimlenmiştir. Arı, balını bu çiçekten alırsa balında meğafir kokusu olacağı bildirilmiştir. Peygamber (sav) ağzının kokmasından ve başkasına rahatsızlık vermekten her zaman titizlikle kaçınmıştır. Bu yüzden bir daha bal şerbeti içmeyeceğini ve onu kendisine yasakladığını söylemiştir. Bu olay üzerine surenin ilk ayeti indirilmiştir. Hz. Nebi eşlerinden birine, diğer eşinin yanında bal şerbeti içtiğini ve bir daha içmeyeceğini söyledikten sonra o eşinden bunu kimseye söylememesini istemiştir. Belki de Allah'ın helal kıldığı bir şeyi kendisine yasaklayarak hanımlarının gönlünü aldığını kimsenin duymasını istememişti. Ne var ki o eşi, Hz. Nebi'nin sırrını bir başkasına çıtlatmaktan imtina etmemiştir. Buna rağmen vahiy gelip durumu haber verdiğinde Hz. Nebi, o eşini daha fazla mahcup etmemek için kendisine bildirilenin bir kısmını ona söylemişti. Hz. Nebi'nin eşi, bunu kim sana haber verdi diye sorduğunda O, her şeyi bilen ve her şeyden haberdar olan, bana haber verdi diye cevap vermişti¹³⁵.

Hz. Peygamber'in hayatından örneklerle bize verilen mesajlar sağlıklı bir aile ortamının nasıl oluşacağını ve bunu korumak için nelere dikkat etmemiz gerektiği gibi konulara temas etmiştir. Ayetin sebab-i nüzulünde bahsedilen olayda peygamber eşlerinden birine diğer eşinin yanında bal şerbeti içtiğini ve bir daha içmeyeceğini ama bunu kimseye söylememesini belirtmişti. Fakat o, bunu diğer kadınlarla paylaşmıştır. Konuyla ilgili bir diğer ayette ise hem ağzın bal kokuyor diye peygambere plan Kur'an eşine hem de peygamberimizin kimseye söyleme dediği şeyi ifşa eden eşine bu yaptıklarından dolayı pişman olup tövbe etmeleri gerektiği belirtilmiştir. Burada hem peygamber eşlerine bulundukları konunun önemi hatırlatılmış ve daha titiz davranmaları gerektiği gösterilmiş hemde bize sağlıklı bir aile oluşturma yolunda örnekler verilmiştir¹³⁶.

Kur'an, kadınların özel durumlarında erkeklerin nasıl davranması gerektiğini açıklamıştır. İlgili ayetlere Kur'an'da yer verilmiştir. Evlilik hayatı, aslında maddi ve

¹³⁵ Bkz. Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. V, s. 264.

¹³⁶ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c.V, s. 264-265.

manevi planda Allah'ın yasaklarından azami ölçüde uzak durulması gerektiğine işaret edilmiştir. Bu bağlamda ayete Kur'an'da şöyle yer verilmiştir:

(وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَذًى فَأَعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّى يَطْهُرْنَ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ) (نِسَاءُكُمْ حَرَّتُمْ لَكُمْ فَأْتُوا حُرَّتْكُمْ أَنْى شِئْتُمْ وَقَدْمُوا لَأَنْفُسِكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ مُلَاقُوهُ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ وَلَا تَجْعَلُوا اللَّهَ عُرْضَةً لِأَيْمَانِكُمْ أَنْ تَبَرُّوا وَتَتَّقُوا وَتُصْلِحُوا بَيْنَ النَّاسِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ)

Müfessir ilgili ayete “Sana kadınların aybaşı halini soruyorlar. De ki: O bir rahatsızlıktır. O hâlde aybaşı halinde oldukları zaman onlardan uzak durun ve temizleninceye kadar da onlara yaklaşmayın. Temizlendiklerinde Allah'ın size buyurduğu yoldan onlara yaklaşın. Allah, kuşkusuz çokça tövbe edenleri sever ve çokça temizlenenleri sever. Kadınlarınız sizin tarlanızdır. Tarlanıza dilediğiniz biçimde varın. Kendiniz için ileriye hazırlık yapın ve mutlaka Allah'a kavuşacağınızı bilin. İnananları müjdele. Allah'ı, yemin ettiğiniz işlerinize (yani) iyilik etmenize, (kötülüklerden) korunmanıza ve insanların arasını düzeltmenize engel yapmayın. Allah, işitendir, bilendir”¹³⁷ mealini vermiştir.

Yol gösterici ve bir hidayet kitabı olan, Kur'an-ı Kerim insanları karanlıklardan aydınlığa davet ederken, farklı ve çarpıcı anlatımlardan ve çeşitli söz sanatlarından yararlanmıştı. Bu ayette eşler arasındaki münasebetleri ve buna benzer konuları kinayeli lafızlarla anlatılmıştır. Ayette sözü edilen uzak durmanın, kadının kadınlık uzvuyla alakalı olduğu konusunda müfessirler görüş birliği sağlamışlardır. Şimşek, yine ayette sözü edilen kadınların temizlenmesiyle, âdet dönemlerinin sona ermesinin ve artık eşleriyle ilişkiye girebileceklerinin kastedildiğini ifade etmiştir. Fakat buradaki temizlenmekten kastın maddi yahut manevi bir kirlilik hali olmadığını belirtmiştir. Ayette geçen aybaşı hali kadın için rahatsızlık verici bir durum olduğundan bu durumun sona ermesi hem kadın hem de erkek için bir rahatlama, bir arınma olarak görülmüştür. Kur'an burada kinayeli bir anlatım kullanmıştır. Yani karı-koca münasebeti için bir temizlenmeden söz ederken aybaşı halindeki kadının maddî yahut manevî açıdan bir kirlilikten temizlenmesinden bahsetmemiştir¹³⁸.

¹³⁷ Bakara, 222-224.

¹³⁸ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 244.

Müfessir, ikinci ayette kadınların tarlalara benzetilmesini de mecazî manada yorumlamış, bununla kadının tarla gibi bir mülk konumuna düşürülmediğine dikkat çekmiştir. Kadın ile tarla arasında kurulan ilişkiyi hem tarlanın hem de kadının tohum ekme ve üreme mahalli olmaları yönüyle olduğunu söylemiştir. Zaten kadının, ancak temizlik döneminde hamile kalabileceğine, nitekim ayetin de temizlenme döneminde kadını tarlaya benzettiğine dikkat çekilmiştir¹³⁹. Adetli kadına bakış, değişik din ve sistemlerde tartışılmıştır. Mesela Yahudiler kadınların ay hali ile ilgili oldukça katı kural ve inançlar geliştirmiştir. Aybaşı hâlindeki kadının yiyeceği, içeceği ve yatağının ayrı olması gerektiği rivayet edilmiştir. Onunla aynı yerde oturulmayacağı haber verilmiştir. Tevrat'ta, kadınların aybaşı hâliyle ilgili sert hükümler yer almıştır. Onlarla birlikte oturup kalkan aynı yatağı paylaşan ya da onlara dokunan kimselere yönelik ağır ve sert ceza ve ifadeleri kullanılmıştır. Hristiyanlar da ise, aybaşı hâlindeki kadınlarla cinsel ilişki kurma ve onlarla yatıp kalkmayı düzenleyici herhangi bir kural tespit edilmemiştir. Bu bakımdan, İslâm dini "kadınların aybaşı hâlleri" ile ilgili olarak, Yahudilerin izlediği şiddetli sınırlandırma ile Hristiyanların izlediği tam serbestlik arası bir tutum benimsemiştir.

Kur'an'da kadınlarından ayrılmayı düşünen ve bunu eyleme geçiren kocaların, eski eşlerini dört ay on gün beklemeleri gerektiği bildirilmiştir. Bu süreden sonra koca ya eşiyle aile hayatını sürdürmesine bu olası değilse talak ile boşanmaya gitmesine cevaz verilmiştir

ilgili ayet Kur'an'da şöyle yer

almıştır

(الَّذِينَ يُؤْلُونَ مِنْ

نَسَائِهِمْ تَرَبُّصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ فَإِنْ فَاءُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ وَإِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ فَإِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ)

Müfessir, bu ayete “Kadınlarından uzak duracaklarına yemin edenler için dört ay bekleme süresi vardır. Eğer bu yeminlerinden dönerlerse, şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir. Ama eğer boşamaya karar vermişlerse, muhakkak ki Allah duyardır, bilendir”¹⁴⁰ mealini uygun bulmuştur.

Ayette geçen يُؤْلُونَ yani mastarı olan ‘ila’ kelimesi, kişinin karısıyla ilişkide bulunmayacağına yemin etmesi anlamında alınmıştır. Bu durum cahiliye Arapları arasında yaygın olup, kadının zor durumda bırakılması amaçlanmıştır. Çünkü ila yapıldığında kadın

¹³⁹ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 244.

¹⁴⁰ Bakara, 2/226-227.

kocasına haram sayılmamakta fakat ondan boşanmış da olmamakta olduğu genelde kabul edilmiştir. Dolayısıyla kadının, ne kendi kocasıyla bir evlilik hayatı yaşamaya ne de başka biriyle yeni bir hayat kurmaya imkânı kalmamıştır. Bu kötü duruma İslâmiyet el atmış, kadının aleyhinde olan bu durumu değiştirmiş ve bir kaide koymuştur. Kadına yaklaşmayacağına dair yemin eden kocanın yemini geçerli kabul edilmiştir. Fakat bunu en fazla dört aya kadar uzatabileceği daha fazla bu durumu devam ettiremeyeceği hükmüne bağlanmıştır. Bu ayet bağlamındaki izahlara dayanarak şu sonuçlara varılmıştır. Kim karısına yaklaşmamaya yemin ederse yani i'la yaparsa, onun için dört ay bekleme süresi tayin edileceği belirtilmiştir. Eğer bu süre sonunda kişi, yemin kefareti ödüyerek, eşine döner ve cinsel ilişki kurarsa, kendisine herhangi bir cezai müeyyide uygulanmayacağı kararı çıkarılmıştır. Şayet, koca bunları yapmaz, boşanmaya karar verir ve bu kararını uygularsa, bu durumda da cezadan kurtulmuş olacağına işaret edilmiştir¹⁴¹.

2. 4. 4. Evliliğin Meyvesi Çocuk

Kur'an, insan neslinin devamı için evliliği helal kılmış, evlilik dışı ilişkileri yasaklamıştır. Evliliği Hz. Nebi teşvik etmiş ve ahirette ümmetinin çokluğuyla övüneceğini bildirmiştir. Kur'an'da evlilikle ilgili ayetler bazen evlilik öncesine bazen evlilik sırasına bazen de evlilik sonrasına vurgular yapmıştır. Çocuklar elbette evliliğin bir semeresi olarak Allah'ın birer emanetidir.

Kur'an'da çocukların rızklarını Allah'ın verdiği, kulların bunda bir dahlinin olmadığı anlatılmıştır. Eskiden kötü bir adet olan rızık endişesiyle çocukların katledilmesini Kur'an yasaklamıştır. Bu manada bir ayette şöyle buyrulmuştur:

(وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْئًا كَبِيرًا)

Bu ayete müfessir “*Fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin! Onlara da rızık veririz, size de. Onları öldürmek gerçekten büyük bir suçtur*”¹⁴² mealini vermiştir.

Kur'an cana kıymayı, bir insanı öldürmeyi büyük günahlar arasında addetmiştir. Bu çirkin fiilin rızık korkusuyla yapılmasını ve cana kıymayı, her şeyin sahibi olan ve yarattığı

¹⁴¹ Bkz. Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 245-246.

¹⁴² İsrâ, 17/31.

her zerreye rızkını veren Allah, kesin bir dille haram kılmıştır. Bu açıdan rızkı veren Allah'ı düşünmeden çocukları öldürmek, büyük gaflet ve günah kabul edilmiştir. Müfessir, burada çocuğu öldürmek ile oluşumuna engel olma arasındaki farka değinmiş ve okuyucuyu bir başka surede¹⁴³ yer alan ayetteki ayrıntıya yönlendirmiştir.

O, bu yanlış inanış ve kabullerin ayet bağlamında mahkûm edilmesi gerektiğine inandığını söylemiştir. Buna göre bir insanın fakir ve muhtaç durumuna düşmek, başkalarına el açmak veya kızlarını denkleri olmayanlarla evlendirmek zorunda kalmak ya da başka bir onur kırıcı bir duruma mahkûm olmak gibi korkularla çocuklarını öldürmesi İslâm'da asla kabul edilmemiştir. Çünkü Allah onların rızkını kendisinin verdiğini belirtmiştir. Kişi fakirleştğinde veya geçim sıkıntısına düştüğünde Allah, kulunun sıkıntıda kalmasına müsaade etmemiştir. Aksine Allah, onların da ebeveynlerinde rızkını verdiğini ifade etmiştir. Bu yüzden çocukları öldürmek büyük bir günah kabul edilmiştir.

Kur'an'da fakirlik ve yoksulluk korkusu ile çocukları öldürmenin yasaklanması birkaç defa tekrar edilmiştir. Aslında bu eylem, Allah tarafından ısrarla yasaklanan dokunulmaz kılınan bir canın öldürülmesi eylemidir. Burada da özel olarak zikredilmiş ve özel ifadelerle yasaklanmıştır. Çünkü bu eylem son derece iğrenç bir cinayet ve gayet ağır bir acımasızlık örneği olarak kabul edilmiştir. Araplar, sık sık kıtlıkların ve kuraklıkların görüldüğü bir yörede yaşadıkları için kuraklık veya başka sebeplerle fakirliğin veya geçim sıkıntısının eşğine geldiklerinde onurlarını ve itibarlarını kaybedecekleri korkusu ile evlatlarını öldürmeye kalkıştıkları tarihten tespit edilmiştir¹⁴⁴.

Kur'an evlatların ve malların, insan için bir fitneye dönüşebileceğini beyan etmiştir. Bunu engellemek için ebeveynler dikkatli olmaya davet edilmiştir. Bu bağlamda nazil olan bir ayette şöyle buyrulmuştur:

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِنَّ مِنْ أَرْوَاحِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ ۚ وَإِنْ تَعْفُوا وَتَصْفَحُوا وَتَغْفِرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ ۚ وَاللَّهُ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ)

Yazar ayete “*Ey iman edenler! Eşlerinizden ve çocuklarınızdan öyleleri vardır ki sizin için bir düşmandır; onlardan sakının. Ne var ki affeder, kusurlarını görmezlikten gelir de üzerini örterseniz şüphesiz ki Allah, çok bağışlayandır, çok merhametlidir. Mallarınız ve*

¹⁴³ En'âm, 6/151.

¹⁴⁴ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. II, s. 238.

çocuklarınız bir imtihandır. Allah'ın yanında ise büyük bir mükâfat vardır”¹⁴⁵ manasını vermiştir.

Kur'an'ın aile kurumuna ve aile içi iletişime verdiği önem ve hassasiyet bu ayette bir kez daha gösterilmiştir. Zira aileyi oluşturan unsurların başında gelen eş ve çocuklardan bahsedilmiştir. Fakat ayette geçen eş ve çocuklar için kullanılan düşman ifadesinin genel bir ifade olduğu, bu açıdan bütün çocukları ve eşleri kapsamadığı ifade edilmiştir. Burada, aynı aileden olsa bile farklı inanç ve ahlaki değerlere sahip olan bireylerin birbirleri için tehlike arz ettiği ve kişinin bu tehlikenin farkında olması gerektiği anlatılmıştır. Çünkü inanç farklılığı söz konusu olduğunda herkes kendi bildiği doğruların kabul edilmesini ister ve bu yönde telkinler yapar. İşte burada eş ve çocuklar kişiyi dininin gereklerini yapmaktan engelleyebileceğine ve inandığı yoldan döndürmeye çalışabileceğine dikkat çekilmiştir. Allah, bu durumda olan kimsenin bile kendisine o şekilde yaklaşan eş ve çocuklarına karşı kaba ve kırıcı davranmaması, affedici bir yol izlemesi gerektiğini tavsiye etmiştir¹⁴⁶.

Ayetin devamında ise mal ve çocukların bir imtihan vesilesi olduğu vurgulanmıştır. Bu bağlamda mal hırsı ve evlat sevgisinin dinin emirlerini yerine getirmede insanı zaafa düşürebileceğine temas edilmiştir. Çünkü ebeveynler, çocuklarına maddi anlamda kaliteli bir hayat kurmak ve daha çok mal kazanmak hırsıyla dinin uygun görmediği yollara başvurabilir. Ancak ne var ki bu, bizi esenliğe kavuşturacağı yerde hüsrana götürebilir. Kısacası yazar, insanın zaaflarının her an tehlikeli sonuçları olacağına dikkat çekmiş, bazen en yakınların, insanı felakete sürükleyebileceğini gündeme taşımıştır. Kişinin her an yüksek bilinç düzeyinde olması gerektiğinin önemine işaret etmiştir¹⁴⁷.

Şimşek, en yakın çevreden gelebilecek tehlikelere dikkat çekerken, yapılan yanlışlıklar nedeni ile gaddar olunmaması gerektiğini ve affetmenin önemini de ortaya koymuştur. Zira yapılan yanlışlıkların affedilmemesi, çok daha ağır felaketlere kapı aralayabilmiştir. Özellikle inanç konusunda girilen tartışmalarda çok dikkatli olmak, inandığımız dinin gereklerini hakkıyla yerine getirmek ve sorunları çözme iradesi göstermek gerektiğine işaret edilmiştir. Burada bir yanlış düzeltirken takınılan tavrın, çok önemli olduğu, kaç yapayım derken göz çıkamamak gerektiği, bunun için her zaman uysal,

¹⁴⁵ Teğabun, 64/14-15.

¹⁴⁶ Bkz. Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. V, s. 254.

¹⁴⁷ Bkz. Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. V, s.254-255.

yumuşak ve sabredici davranmak gerektiği ifade edilmiştir. Şimşek, aileleri ve toplumları yozlaşmaya ve hasımlaşmaya götüren her türlü yaklaşımı hesaba katarak ayetleri izah etmeye gayret etmiştir¹⁴⁸.

Bu konunun daha iyi anlaşılması açısından Hak Dini Kur'an Dili tefsirinde yer verilen bir rivayeti buraya almak faydalı görülmüştür. "Bu ayet bazı Mekkeliler hakkında nazil olmuştur. Zira onlar Müslüman olmuş ve Medine'ye Peygamber (sav)'in yanına gitmeye karar vermişler. Bunların hanımları ve çocukları Müslüman olmayanların oraya gitmesine razı olmamıştır. Resule geldiklerinde insanların dinî bilgileri kavramış olduklarını görünce zevcelerine ve çocuklarına ceza vermeyi tasarlamışlardı. Bunun üzerine Allah, bu ayeti indirmiştir." Diğer bir rivayete göre "Bir adam, hicret etmek istemiştir. Ancak karısı ve çocuğu ona mâni olmuştur. Bunun üzerine o kişi Allah sizinle beni Daru'l-Hicre (Medine)'de bir araya getirirse Allah'a şöyle şöyle yapacağım" diye söylemiştir¹⁴⁹.

Ata b. Ebi Rabah'tan rivayet edilmiştir ki buna göre: Avf. b. Mâlik el-Eşceî, Hz. Nebiyle gazaya gitmeyi arzulamıştır. Çoluk çocuğu toplanıp ona engel olmaya çalışmışlar ve ayrılığına asla dayanamayacaklarını dile getirmişlerdir. O da merhamet gösterip gazaya katılmamış, sonra da pişmanlık duymuştur. Bunun üzerine söz konusu ayetin indiği belirtilmiştir. Bu, gösteriyor ki ayetin nüzul sebebiyle ilgili birçok rivayette bulunulmuştur. Bu rivayetleri birleştirmek ve aralarını telif etmek mümkün olmuştur. Zira ayetin söz gelimi ve manası, bu ve benzeri rivayetlere uygun olduğu gibi daha başka konular için de kapsamı geniş olmuştur¹⁵⁰.

Kur'an, sorumluluklar yerine getirilmediği için çocukların anne ve babalarından uzaklaşacağını söylemiştir. Bunun dünya düzleminde çocuklara karşı görevlerini yapmayan eksik ve yanlış yapanlarla ilgili olduğu düşünülmüştür. İlgili ayette şöyle buyrulmuştur:

فَإِذَا جَاءَتِ الصَّائِحَةُ يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ

Müfessir bu ayete "Kulakları sağır eden o ses geldiğinde, kişinin kaçtığı gün:

Kardeşinden, annesinden ve babasından, eşinden ve oğullarından kaçacak"¹⁵¹ mealini vermiştir. Ayette dünya hayatında sahip olunan ve peşinden koşulan nimetlerin, Allah'ın

¹⁴⁸ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. V, s. 254.

¹⁴⁹ Yazır, **Hak Dini**, c. VII, s. 5034-5589.

¹⁵⁰ Yazır, **Hak Dini**, c. VII, s. 5034-5589.

¹⁵¹ Abese, 80/33-35.

vaadi olan o korkunç gün geldiğinde, hiçbir değerinin kalmayacağı, herkesin kendi derdine düşeceği ve kimsenin kimseyi görmeyeceği belirtilmiştir. Ayette ifade edilen en yakınardan kaçış sebebinin birbiri aleyhine şahitlik etme korkusu olacağı beyan edilmiştir.

Çünkü dünya hayatında çekinmeden işlenen günahlara tanık olmuşlardır. Bu ayetten şu husus bir kez daha anlaşılıyor ki insanın en yakını için bile olsa Allah yolundan alıkoyacak ve ahirette zarar verecek işlerden kesinlikle kaçınması gerekir¹⁵².

Yazır, “...*Kardeşinden, anasından, babasından, eşinden ve oğullarından...*” diye devam eden bu ayette kardeşten başlayarak yakınlık ve sevginin derecelerine göre kaçışta bir gelişme üslubu olduğunu söylemiştir. Yani akraba ve yakınlar içerisinde kardeş en yararlı, en yakın ve en sevgili; ana-baba daha yakın daha sevgili arkadaş, yani eş olan zevce ve çocuklar daha yakın ve daha sevgili olduğuna işaret edilmiş bununla beraber o gün kişinin derece derece hepsinden kaçılacağı anlatılmıştır. Bu, tıpkı şöyle demeye benzetilmiştir. O gün kişinin, başkaları şöyle dursun, kardeşinden, anasından, babasından, hatta eşinden ve çocuklarından kaçacağı anlatılmıştır¹⁵³.

Bu açıklamalar ışığında bir değerlendirme yapacak olursak şunları söyleyebiliriz: Bu ayetlerde, kıyamet gününün şiddetine, dehşetine işaret edilmiştir. Ayetlerde zikredilen akrabalar ve yakınlar, insanın dünyada iken yöneldiği, sıcak ilgilerinden dolayı kaynaştığı, kendilerinden güç ve destek bulduğu ve bir tehlike anında arkalarına sığındığı kimselerden seçilmiştir. Ne var ki insanın, kıyamet günü dünyada çok yakınında olan bu kişilerden kaçacağına temas edilmiştir. Çünkü kıyametin dehşeti her tarafını ihata etmiştir. Artık insanın başkasıyla ilgilenecek durumu kalmamıştır. Bu durumda hiç kimsen, diğerinin yüzüne bakmayacağı ve buna takat yetiremeyeceği anlatılmıştır. Felaket büyüdükçe, şiddetlendikçe ve uzadıkça insanı diz çökertir ve onu her şeyden uzaklaştırır.

Kur'an çocukların ve malların dünya hayatının ziynetleri olduğundan söz etmiştir. Bu konularda müminleri uyarış onlara tavsiyeler sunmuştur. Bununla ilgili ayette şöyle buyrulmuştur:

(الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا)

¹⁵² Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. V, s. 393.

¹⁵³ Yazır, **Hak Dini**, c. VII, s. 5588-5589.

Bu ayete müfessir “*Mal ve oğullar dünya hayatının süsüdür...*”¹⁵⁴ mealini uygun bulmuştur. Müfessir, bu ayette geçen dünya hayatı ifadesini mevsimlik bitkilere benzetmiştir. Zira bitkiler, mevsimine göre yeşermekte, çiçekler açmakta ve meyve vermektedir. Bunlar yine mevsimi gelince solup gitmektedir. O, dünya hayatını açıp solan çiçeklere benzetmiştir. Burada dünya hayatının geçiciliğinden, mal ve evlatların bu fani dünyanın sadece bir süsü olduğundan bahsedilmesi bunların aslında hiçbir değer taşımadığı anlamında alınmamıştır. Bilakis dünya hayatında bize sunulan nimetleri, ahiret yurdu için fırsata çevirebileceğimiz vurgulanmıştır.

Surede dünya hayatının geçiciliğinin unutulmasına, mal hırsına kapılıp çocukların çokluğuyla övünülmesine temas edilmiştir. Bütün bunların ebedi olan ahiret yurdu karşısında bir anlam ifade etmediği ve bunun ne kadar yersiz olduğu dile getirilmiştir. Çünkü hesap günü geldiğinde bu dünyaya nasıl tek ve yalnız olarak çıkarılmış isek aynı şekilde tek ve yalnız haşrolunacağımıza temas edilmiştir. Yani evlatlar, ebeveynler, eş ve dostların yardımı, mal, mülk, makam ve mevki sahibi olmak, hesaba artı bir değer katmayacaktır. Aksine bir başımıza hesap vermeye çıkacağız. Burada bize eşlik edecek olan, dünya hayatında yapılan salih amellerin olacağı bildirilmiştir. Dünya nimetleri, kişiyi Allah’ın rızasına götürüyorsa bu mallar değerli görülmüştür. Allah ve ahiret inancından uzak bir dünya, ne kadar cazip olursa olsun sahibini felakete sürüklemekten başka bir işe yaramayacaktır¹⁵⁵.

Kur’an, insanın mallar ve çocuklar tarafından Allah yolundan alıkoyulmasına özel bir vurgu yapmıştır. Ebeveynlerin öyle bir tavır ve tutum takınmaları şiddetle yasaklanmıştır. Nitekim ilgili ayette şöyle buyrulmuştur:

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ)

Müfessir ayete “*Ey iman edenler! Mallarınız ve çocuklarınız sizi Allah’ın zikrinden alıkoymasın. Çünkü her kim böyle yaparsa bilsin ki onlar hüsrana uğrayanların kendileridir*”¹⁵⁶. Bu ayette dünya hayatında insanı Allah’ın zikrinden alıkoyan pek çok unsur bulunmakla birlikte özellikle mal ve çocukların zikredilmesi manidar bulunmuştur. Çünkü insan, daha çok mal mülk sahibi olmak için neredeyse tüm vaktini ve enerjisini

¹⁵⁴ Kehf, 18/46.

¹⁵⁵ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. III, s. 270.

¹⁵⁶ Münafikun, 63/9.

çocukları ve malları uğrunda harcamış, Allah'ın zikrinden git gide uzaklaşmıştır. Burada Allah'ı zikirden, sadece lâfzen yapılan tekrarlar kastedilmemiştir. Allah'ı hatırlamak, etrafta olup bitenlere ibret nazarıyla bakmak olarak düşünülmüştür. Yine ardından gelen ayetlerde kişinin mal biriktirme duygusuyla cimri davranması, çocuklarına iyi bir gelecek sunmak için birikim üstüne birikim yapması ve Allah yolunda infaktan geri kalmasının çok hatalı olduğuna değinilmiştir.

Şimşek, ayette mal ve çocukların özellikle zikredilmesini, genellikle insanlardan bir kısmının mal ve çocuklarının hatırı için iman gerektirdiği sorumluluklarından yüz çevirmelerinden kaynaklandığını söylemiştir. İnsanı Allah'ın emir ve yasaklarını yerine getirmekten alıkoyan ve Allah'ı anmaktan gaflete düşüren her şey, bu ayette kastedilmiştir. Bunlara takılan ve Allah'ın emirlerini yerine getirmeyen kişilerin hüsranda olduğu beyan edilmiştir¹⁵⁷.

Bu ayetteki zikirden, Allah yolunda infak etmenin kastedildiği anlaşılmıştır. Çünkü mal ve çocukların, kişiyi Allah'ın zikrinden alıkoyabileceklerine dikkat çekilmiş, hemen sonra ölüm gelip çatmadan infak etmenin gerekliliğinden söz edilmiştir. Çok mal biriktirme tutkusu, insanda cimriliği doğurmuş, o da Allah yolunda infak etmeyi engellemiştir. Aynı şekilde kişinin, çocuklarının geleceği için mal biriktirmesi, infak etmesinin önünde engel olarak değerlendirilmiştir. Ama insanın eceli gelip çatığında artık hiçbir şey ertelenemez olmuştur. Bu açıdan ne o mal o kişiyi kurtarmış ne de çocukları onu felaha kavuşturabilmiştir¹⁵⁸.

İlgili ayet çerçevesinde mal ve çocuklarla ilgili muhtemel tehlikelere dikkat çekildiği görülmüştür. Buna göre geleceğini çocuklarında gören insan, onlar için biriktirme hastalığına tutulmuş ve Allah rızası için infakı unutmuştur. Yine mal ve çocuk sevgisi, bazen insanı cimrilik hastalığına yakalatmış ve onu neticede hüsrana sürüklemiştir. Dolayısıyla mal ve çocuk sevgisi, bazen Allah'ın rızasının önüne geçmiş ve kişiyi gayri meşru itikat ve fiillerle felakete sürüklemiştir. Bu bağlamda ölüm gerçeğine ve yapılan amellerin, ancak kişiye fayda sağlayacağına dikkat çekilmiştir.

¹⁵⁷ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. V, s. 244.

¹⁵⁸ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. V, s. 244.

Yazır, mal ve çocukların, Allah’a yaklaşmak için yapılan itaatten insanı alıkoymaması gerektiğine vurgu yapmıştır. Yine mal ve çocukların Allah için ona layık güzel ameller düşündürmeye alıştıran itaatten alıkoymaması gerektiğini beyan etmiştir. Bir kimse mal ve evlat ile uğraşarak, Allah düşüncesinden gaflet ederse hüsrana düşeceğini beyan etmiştir. Böyle yapan kişi çok zarara uğramış, dünyayı ahirete tercih etmiş ve sonunda sonsuzluğun izzetinden mahrum kalmıştır. Zira mal ve evlat gider, dünya ve hayat gider, kişiye Allah yanında sadece zillet ve hüsrandan başka bir şey kalmaz. Çünkü Kur’an’da “...*Mal ve oğullar, dünya hayatının süsüdür. Baki kalacak güzel işler ise, Rabbinin katında sevapça ve umutça daha hayırlıdır*”¹⁵⁹ denilmiştir¹⁶⁰.

Neticede asıl maksat, müminlerin mal ve evlatla oylanmalarının önüne geçilmesidir. Mal ve evladın, Allah’ı anmaktan alıkoyması nehyedilmiştir. Dolayısıyla müminler, mal ve evlada bağlanmasınlar, aksi takdirde bu, onları Allah’ı anmaktan alıkoyar. Bu yasaklamada kinayeli bir yöntem esas alınmıştır. Bu yöntem açık bir ifadeden daha vurgulu kabul edilmiştir.

Kur’an hangi gerekçeyle olursa olsun çocukların öldürülmesini haram kılmıştır. Bu fiili yapanların ciddi sıkıntıya uğrayacaklarını bildirmiştir. Bu bağlamda ilgili ayette şöyle buyrulmuştur.

(قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ قَتَلُوا أَوْلَادَهُمْ سَفَهًا بِغَيْرِ عِلْمٍ وَحَرَّمُوا مَا رَزَقَهُمُ اللَّهُ افْتِرَاءً عَلَى اللَّهِ ۖ قَدْ ضَلُّوا وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ)

Ayete müfessir, “*Herhangi bir bilgiye dayanmaksızın akılsızlık ederek çocuklarını öldürenler ve Allah’a iftira ederek Allah’ın kendilerine rızık olarak verdiğini yasaklayanlar var ya; işte onlar kesinlikle hüsrana uğramışlardır ve doğru yolu bulamamışlardır*”¹⁶¹ manasını uygun bulmuştur. Müfessir cahiliye döneminde birtakım gerekçelere dayanılarak kız çocuklarının öldürüldüğünü haber vermiştir. Bu gerekçelerden bazıları fakirlik korkusu, rızık endişesi, ilerde utanılacak bir iş yapar diye namus korkusu olmuştur. Bu saçma gerekçelerden dolayı çocuklarını öldürenlerin bilgisiz ve cahil birer ahmak oldukları belirtilmiştir. Onlar bunu yaparken kendi kafalarına göre helal haram ayrımı yapmışlar,

¹⁵⁹ Kehf, 18/46.

¹⁶⁰ Yazır, **Hak Dini**, c. VII, s. 5012.

¹⁶¹ En’âm, 6/140.

dolayısıyla Allah’a iftira etmişlerdir. Bunlar hem çocuklarını öldürdükleri hemde Allah’a iftira ettikleri için hüsrana uğramışlardır¹⁶².

Kur’an, müşriklerin kızlara bakış açılarını yermiş ve bunun çok kötü bir düşünce olduğunu beyan etmiştir. Bu bağlamda gelen bir ayette şöyle buyrulmuştur:

(وَيَجْعَلُونَ لِلَّهِ الْبَنَاتِ سُبْحَانَهُ وَلَهُمْ مَا يَشْتَهُونَ) (وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُم بِالْأُنثَىٰ ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ) (يَتَوَارَىٰ مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُوءِ مَا بُشِّرَ بِهِ أَيُمْسِكُهُ عَلَىٰ هُونٍ أَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ أَلَا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ) (وَيَجْعَلُونَ لِلَّهِ مَا يَكْرَهُونَ تَصِفُ أَلْسِنَتُهُمُ الْكَذِبَ إِنَّ لَهُمُ الْحُسْنَىٰ لَا جَرَمَ أَنَّهُمْ فِي الْغَارِ وَأَنَّهُمْ مُّفْرَطُونَ)

Müfessir bu ayette şu meali uygun bulmuştur, “Üstelik bir de Allah’a kızlar nispet ederken, oysa Allah bundan münezzehtir, kendilerine ise arzularına uygun olanları yakıştırıyorlar. Öyle ki onlardan biri kızla müjdelendiğinde öfkeden yüzü simsiyah kesilir. Verilen müjdenin kötü etkisiyle halktan gizlenir. Zillet içerisinde onu tutsun mu yoksa onu toprağa mı gömsün! Dikkat edin, ne kötü hüküm veriyorlar. Hoşlanmadıkları şeyleri Allah’a yakıştırıyorlar. Üstelik bir de dilleri, en güzel akıbetin kendilerinin olduğu yalanını uyduruyor. Şurası kesindir ki onlar içindir ateş ve onlar en önde oraya sürülürler”¹⁶³.

Şimşek, cahiliye toplumunun büyük bir kısmının, meleklerin Allah’ın kızları olduğuna inandıklarını dile getirmiştir. Ardından bu toplumunda bir adamın kız çocuğu olduğunda kendini aşağılanmış gibi hissettiği, bu yüzden öfkeden kudurduğu dile getirilmiştir. Hatta bazılarının kızlarını diri diri toprağa gömdükleri aktarılmış ve bu durumun inançları ile tezat oluşturduğu açıklanmıştır. Yani kızlar Allah’ın ise onları değersiz görmemeleri, aksine üstün görmeleri gerektiği anlatılmıştır¹⁶⁴.

Müfessir, diğer canlıları da hesaba katarak hayatın erkek ve dişi üzere kurulu olduğunu ve birinin diğerine üstün olmadığını açıklamaya çalışmıştır. Ayrıca ikisinden birinin olmayışının, neslin yok olması anlamına geldiğini ve bu gerçekten hareketle, bu tür batıl inançların kaynağında ahirete inanmama hastalığının olduğunu belirtmiştir¹⁶⁵.

Kur’an aile kurmak için evlenen iki bireyin, farklı biçimlerde bebek sahibi olduklarından söz etmiştir. Allah kimin sadece kız veya erkek çocuğu kimini ise akım

¹⁶² Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. II, s. 167.

¹⁶³ Nahl, 16/57-59,62.

¹⁶⁴ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. III, s. 159.

¹⁶⁵ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. III, s. 159.

bırakacağından söz etmiştir. Aynı şekilde bazı ailelere hem kız hem erkek çocuğu bağışlayacağı anlatılmıştır. İlgili ayete Kur'an'da şöyle yer verilmiştir:

(لِلّٰهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ يَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ إِنَاثًا وَيَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ الذَّكَوْرَ) (أَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَانًا وَإِنَاثًا وَيَجْعَلُ مَنْ يَشَاءُ عَقِيْمًا إِنَّهُ عَلِيْمٌ قَدِيْرٌ)

Ayetin mealini yazar şöyle vermiştir: “Göklerin ve yerin egemenliği Allah’ındır. O, dilediğini yaratır; dilediğine kız, dilediğine erkek çocuk bağışlar. Yahut onlara erkekli ve kızlı olmak üzere ikizler verir, dilediğini de kısır bırakır. O, her şeyi bilen, her şeye gücü yetendir”¹⁶⁶.

Çocuk evliliğin en güzel meyvesi kabul edilmiştir. Fakat bazı aileler, bu nimete sahip olamamıştır. Çünkü bu kulların elinde olan bir şey değildir. Allah bazılarına hiç çocuk vermemiş bazılarına sadece kız, bazılarına sadece erkek, diğer bazılarına ise hem kız hem erkek çocuk vermiştir. Bu bağlamda gerek Araplar arasında gerekse diğer milletlerde erkek çocukla övünme ve kız çocuğuyla kınanma anlayışı çok yaygınlaşmıştır. Çocuklar erkek olsun, kız olsun Allah’ın lütfu olarak görülmüş ve bu konuda kimse kınanma ve övünme hakkına sahip olmamıştır. Bunun dışındaki değerlendirmelerin cahiliye inançlarını yansıttığı vurgulanmıştır.

Kur'an'da bazı elçilerin, çocuk sahibi olmak için dua ettiklerinden söz edilmiştir. Aslında tüm ebeveynlerin, salih evlada sahip olmaları için dua ettiklerinin söylediğinden dem vurulmuştur. Nitekim bu ayetlerinden birine Kur'an'da şöyle yer verilmiştir:

(هٰذَاكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهُ قَالَ رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً إِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ)

İlgili ayete yazar, “İşte orada Zekeriyya Rabbine dua etti: Rabbim! Katından bana temiz bir soy bağışla. Şüphesiz, sen duaları işitensin dedi”¹⁶⁷ mealini uygun görmüştür.

Şimşek, ayette Meryem’in mabetteki işleriyle üslenenin Hz. Zekeriyya olduğunu belirtmiştir. Meryem’e olağanüstü bir yolla yiyecek geldiğini gören Hz. Zekeriyya yaşlanmış olmasına rağmen çocuk sahibi olmak için ümitlenmiştir. Bu açıdan duasında “Rabim katından bana temiz bir soy bağışla. Şüphesiz, sen duaları işitensin” demiştir. Bu ayetlerden anlaşıyor ki, Zekeriyya çok yaşlanmıştır ve hanımı da artık çocuğu olmayacak bir kadın haline gelmiştir. Bunlara rağmen Allah, lütuf ve ihsan sahibidir. Buna yürekten

¹⁶⁶ Şûra, 42/49-50.

¹⁶⁷ Âl-i İmran, 3/38.

inanan Zekeriya Allah'tan temiz ve salih bir soy istemiştir¹⁶⁸. Zekeriyya'nın bu duasında Allah'tan bir şey isteneceğinde hayırlı ve temiz olanını istemek gerektiği anlatılmıştır. Bu durumun mal ve evlat için geçerli olduğu beyan edilmiştir.

İnkâr edenlere, mallarının ve evlatlarının fayda vermeyeceğini beyan eden Kur'an, evlatların ve malların ahirette inkarcıları koruyamayacağını anlatmıştır. Nitekim ilgili ayete Kur'an'da şöyle yer verilmiştir:

(إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ مِّنَ اللَّهِ شَيْئاً وَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ)

Ayete müfessir şu meali vermiştir: “İnkâr edenlerin ne malları ne de evlatları Allah'a karşı onları koruyabilecektir. İşte onlar cehennemliklerdir ve orada ebedi kalacaklardır”¹⁶⁹. Allah'a inanmayanların en büyük dayanakları maddi güçleri ve çocuk çokluğu olduğu Kur'an'da anlatılmıştır. Bu anlayış içinde olmalarından dolayı hatalı bir şekilde malı ve çocuğu çok olanların cezalandırılmayacağı gibi bir inanca saplanmışlardır. Ayette durumun böyle olmayacağı ahirette mal ve evladın hiçbir fayda sağlamayacağı dile getirilmiştir.

Kur'an, kafirlerin malları ve çocuklarının çokluğuyla övünmesinin boş ve anlamsız olduğunu belirtmiştir. Müminlerden başka, elçilerinde bu duruma gıpta etmemeleri gerektiği anlatılmıştır. Bunlar, dünya da verilecek azabın gerekçesi olarak sunulmuştur. Nitekim ilgili ayette Allah şöyle buyurmuştur:

(وَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَأَوْلَادُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الدُّنْيَا وَتَرْهَقَ أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ)

Müfessir ayete “O halde onların malları da seni imrendirmesin çocukları da. Allah bunlarla ancak dünya hayatında onlara azap vermeyi ve canlarının da inkârcılar olarak çıkmasını murad ediyor”¹⁷⁰ mealini vermiştir. Şimşek, bu ayette mal ve çocukları yüzünden azabı hak eden kafirlerin bulunduğunu beyan etmiştir. Kafirlerin mal ve çocuklarının imrenilecek bir durum olmadığını açıklayan müfessir, müminlerin Hz. Nebinin şahsında uyarıldığını ifade etmiştir. Mal ve oğulların dünya hayatına ait ve geçici olduğu açıklanmıştır. Aslında önemli olanın, ebedi ahiret hayatı olduğuna temas edilmiştir¹⁷¹.

¹⁶⁸ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 348.

¹⁶⁹ Âl-i İmran, 3/116.

¹⁷⁰ Tevbe, 9/85.

¹⁷¹ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. II, s. 485.

Kur'an'da müşrik Arapların erkek çocuklarla ilgili yanlış düşüncelerine sert eleştiriler yapılmıştır. Bu manada erkek çocuklarını kendilerine ayırmalarının çok yanlış olduğuna temas etmiştir. Ayrıca kız çocuklarının Allah'a nispet edilmesinin ise çok saçma olduğu anlatılmıştır. Kur'an'da bu duruma şu ayetle temas edilmiştir:

(أَفَأَصْفِيكُمْ رَبُّكُمْ بِالْبَنِينَ وَاتَّخَذَ مِنَ الْمَلَائِكَةِ إِنَاثًا إِنَّكُمْ تَقُولُونَ قَوْلًا عَظِيمًا)

Müfessir ayete “*Rabbiniz erkek çocuklarını sizin için ayırdı da kendisi meleklerden kız çocukları mı edindi? Kuşkusuz siz, büyük bir iddiada bulunuyorsunuz*”¹⁷² şeklinde meal vermiştir. Şimşek, İslâm öncesinde Arapların, kız çocuklarını kendilerine münasip görmemelerini, buna mukabil onları Allah'a izafe etmelerinin bir çelişki olduğunu belirtmiştir. Kur'an'da bu çelişkilerin anlatılması ve yanlış olduğuna dair hüccet ve delillerin sunulmasının onlara bir yarar sağlamadığı, dahası Kur'an'dan uzaklaşmalarına sebep olduğuna dikkat çekilmiştir. O halde niçin, bu anlamaz ve söz dinlemez topluluğa bu tür anlatımların devam ettiğini sorgulamıştır. Müfessir buna şöyle cevap vermiştir; Her şeyden önce bu dünya hayatı imtihan yurdudur. Kişilerin kalitelerinin ortaya çıkması için imtihanda yapılması gereken şeyler vardır. İmtihan sonunda ortaya çıkarılan, onların potansiyel durumlarıdır. O halde bunun belgelenmesine ihtiyaç vardır. Çünkü yüce Allah, ahirette insanları yargılarken, potansiyel durumlarına göre değil, belge ve kanıtlara göre yargılar. Böyle olmasaydı insanların bu dünya hayatı sürecinden geçmelerine ihtiyaç olmazdı”¹⁷³. Bu açıklamayla müşriklerin, kız çocuklarını Allah'a nispet etmelerinin yanlışlığı ortaya çıkarılmıştır.

2. 4. 4. 1. Ebeveynin Çocuklara Karşı Görevleri

Kur'an, anne-babanın çocuklara karşı görevleri olduğunu beyan etmiştir. Zira toplumun temelini aile olduğunu bildirmiş, gelecek nesli oluşturan çocukların, iyi yetiştirilmesini emretmiştir. Bunu ebeveynin çocuğa karşı görevleri arasında saymıştır. Kur'an'da bu manada pek çok ayete yer verilmiştir. Hatta bu bağlamda Lokman'ın öğütlerine de yer verilmiştir. Bu öğütlerin yer aldığı sureye Lokman suresi denilmiştir. İlgili ayetlerde şöyle buyrulmuştur:

¹⁷² İsrâ, 17/40.

¹⁷³ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 218.

(وَإِذْ قَالَ لُقْمَانُ لِابْنِهِ وَهُوَ يَعِظُهُ يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ) (يَا بُنَيَّ إِنَّهَا إِنْ تَكُ مِنْقَالًا حَبَّةً مِنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّمَاوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ) (يَا بُنَيَّ أَقِمِ الصَّلَاةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَاصْبِرْ عَلَى مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ) (وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ) (وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاعْضَضْ مِنْ صَوْتِكَ إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ)

Bu ayetlere müfessir şöyle meal vermiştir: “*Hani Lokman öğüt vererek oğluna demişti ki: Yavrucuğum, Allah’a ortak koşma; şüphesiz ki Allah’a ortak koşmak büyük bir zulümdür. Yavrucuğum! Yapılan bu iş bir hardal tanesi ağırlığında da olsa, bir kaya içinde veya göklerde yahut yerde bulunsa bile Allah onu getirir. Şüphesiz Allah, en ince şeyleri bilir, her şeyden haberdardır. Yavrucuğum! Namazı dosdoğru kıl, iyiliği emret, kötülükten sakındır ve başına gelene sabret; çünkü bunlar, mutlaka yapılması gereken şeylerdir. İnsanlara suratını ekşitme ve böbürlenerek yürüme; çünkü Allah böbürlenip övüneni sevmez. Yürüyüşünde doğal ol, sesini de kıs. Şüphesiz seslerin en çirkini eşeklerin sesidir*”¹⁷⁴.

Müfessir, çoğunluğun görüşüne göre Lokman’ın hikmet ehli bir kişi olarak anıldığını ifade etmiştir. Onun, oğluna verdiği öğütlerin başında Allah’a ortak koşmamak ve hiç kimseye zulmetmemek gibi hususlardan bahsedilmiştir. Kur’an, bu öğüt üzerinden tüm zamanları ve özellikle Mekke toplumunu uyarmıştır. Lokman, zulmün en büyüğü olan şirkten uzak olması için oğluna bazı hususlarda öğütler vermiştir. Nitekim ayette “*Yavrucuğum! Namazı dosdoğru kıl, iyiliği emret, kötülükten sakındır ve başına gelene sabret; çünkü bunlar, mutlaka yapılması gereken şeylerdir*”¹⁷⁵ denilmiştir.

Müfessir, Lokman’ın önceki ayetlerdeki öğütlerinin inançla ilgili olduğunu, bu iki ayetteki öğütlerinin ise, namazın dosdoğru kılınması, iyiliklerin emredilmesi ve kötülüklerden sakındırılması gibi ibadetlerle ilgili olduğunu söylemiştir. Ancak iyiliği emretmek, kötülüklerden sakındırmak ve böyle bir misyonu üstlenmek, insanın başına çoğu kere bazı problemler açabilmiştir. Onun için davetçinin, bu görevi ifa ederken usul ve erkâna riayet etmesi, tatlı ve özendirici bir dil ve cezbedici hareketler sergilemesi

¹⁷⁴ Lokman, 31/13,16-19.

¹⁷⁵ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. IV, s. 143.

gerektiğine işaret edilmiştir. İnsanlara karşı böbürlenmemesi, yaptıkları hata sebebiyle onları küçük görmemesi, surat asmaması, sabırsızlık göstermemesi ve güler yüzlü olması gerektiği beyan edilmiştir¹⁷⁶.

Kur'an, örnek ailenin nasıl olacağına ve aile bireylerinin, geleceği düşünerek yapacaklarına dair bazı örnekler sunmuştur. Bu örnekler içerisinde Hz. İbrahim'in ailesini ve geleceğini düşünerek yaptığı dualar zikredilmiştir. Bu ayetlerden bir pasaja Kur'an'da şu şekilde yer verilmiştir:

(وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا الْبَلَدَ آمِنًا وَاجْنُبْنِي وَبَنِيَّ أَنْ نَعْبُدَ الْأَصْنَامَ) (رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ دُرِّيِّ بَوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلَاةَ فَاجْعَلْ أَفْنِدَةً مِّنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِّنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ) (الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَهَبَ لِي عَلَى الْكِبَرِ إِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ إِنَّ رَبِّي لَسَمِيعُ الدُّعَاءِ) (رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَمِنْ دُرِّيِّ رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءَ)

Bu ayetlere müfessir, “*Hani bir zamanlar İbrahim şöyle demişti: Rabbim! Şu şehri güvenli kıl. Beni de oğullarımı da putlara tapmaktan uzak tut. Ey Rabbimiz! Züriyetimden bir kısmını Beyt-i Haram’ın yanında ekin ekilmeyen bir vadiye yerleştirdim. Rabbimiz! Namazı hakkıyla kılsınlar diye. Dolayısıyla insanların kalplerini onlara meyilli kıl ve onları çeşitli ürünlerle rızıklandır ki onlar da şükretsinsinler. Yaşlılığında bana İsmail’i ve İshak’ı armağan eden Allah’a şükürler olsun. Şüphesiz, Rabbim duaları işitendir. Rabbim! Beni, namazlarını aksatmadan kılanlardan eyle, soyumdan gelenleri de. Rabbimiz! Duamı kabul et*”¹⁷⁷ şeklinde meal vermiştir.

İslâm’da imanla ilgili beş husus aziz bilinmiş ve koruma altına alınmıştır. Bunların dinin, canın, malın, aklın ve neslin korunması olduğu rivayetlerde yer almıştır. Esasında emniyet, dini bir görev olarak emredilmiştir. Bu açıdan Hz. İbrahim, yaptığı dua, önce bulunduğu şehrin güvenliğinden başlamış ardından hem kendisinin hem de soyundan gelenlerin şirke düşmemeleri için Allah’a niyazda bulunmuştur. Çünkü emniyetin olmadığı yerlerde kargaşanın hâkim olacağını düşünmüştür. Bu ortamda kişilerin dinini yaşamasının, hiçbir zaman mümkün olmayacağına kanaat getirmiştir. Hz. İbrahim’in, duasının

¹⁷⁶ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. IV, s. 145.

¹⁷⁷ İbrahim, 14/35, 37, 39-40.

kapsamıyla ilgili müfessirler, farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bir kısmı Hz. İbrahim'in duasının sadece kendi çocukları için olduğunu ve buna bağlı olarak gelecekteki torunlarını kapsamadığını, düşünmüştür. Bir kısmı ise Hz. İbrahim'in soyundan gelen torunlarının kapsamına aldığını ve bunların puta tapmamasına delalet ettiğini açıklamıştır¹⁷⁸.

Yine burada Hz. İbrahim, aile içi sıkıntılardan dolayı İsmail ve Hacer'i kurak bir yer olan Mekke vadisine yerleştirdiğini duasına ilave etmiştir. Hz. İbrahim'in duasıyla bu yer çok güzel bir mekâna dönüşmüştür. Bazı müfessirler, Bakara suresindeki bir ayeti¹⁷⁹ dayanak almış ve Hz. İbrahim'in soyunun bir kısmının, bu duanın kapsamına girebileceğini söylemiştir¹⁸⁰.

Kur'an, evlilikle ilgili olaylarda ve daha sonrasında ortaya çıkan meselelerde çeşitli açıklamalar yapmıştır. Buna bağlı olarak çocuğun emzirilmesi konusunun açıklığa kavuşturulmasını istemiştir. Çocuk babaya ait olduğundan, annenin onu emzirmesi veya süt anneye verilmesi konusunda kesin bazı açıklamalar yapmıştır. Nitekim ilgili ayete Kur'an'da şöyle yer verilmiştir:

(وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُنَمَّ الرِّضَاعَةَ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَا لَا تُضَارَّ وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا وَلَا مَوْلُودٌ لَهُ بِوَلَدِهِ وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذَلِكَ فَإِنْ أَرَادَا فِصَالًا عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا وَإِنْ أَرَدْتُمْ أَنْ تَسْتَرْضِعُوا أَوْلَادَكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِذَا سَلَّمْتُمْ مَا آتَيْتُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ)

Müfessir ayete şöyle meal vermiştir: “Emzirmeyi tamamlamak isteyenler için anneler, çocuklarını iki tam yıl emzirirler. Onların (annelerin) yiyeceği, giyeceği, örfe uygun olarak babaya aittir. Hiçbir kimseye gücünün üstünde bir yük ve sorumluluk teklif edilmez. Hiçbir anne ve hiçbir baba çocuğu sebebiyle zarara uğratılmasın (Baba ölmüşse) mirasçı da aynı şeyle sorumludur. Eğer (anne ve baba) kendi aralarında danışıp anlaşarak (iki yıl dolmadan) çocuğu süttten kesmek isterlerse, onlara günah yoktur. Eğer çocuklarınızı (bir sütanneye) emzirtmek isterseniz, örfe uygun olarak vereceğiniz ücreti güzelce

¹⁷⁸ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. III, s. 105.

¹⁷⁹ Ayet için bkz. Bakara, 2/124.

¹⁸⁰ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. III, s. 106.

ödediğiniz takdirde size bir günah yoktur. Allah’a karşı gelmekten sakının ve bilin ki, Allah, yapmakta olduklarınızı hakkıyla görendir”¹⁸¹.

Bu ayette boşanmış eşlerin süt emme çağındaki çocuklarına karşı sorumluluklarına değinilmiştir. Boşanmış çiftlerin, iki yıl müddetle çocuklarının süt hakkının tamamlanmasını isteme hakkına sahip olduklarını beyan edilmiştir. Buna göre annenin bebeğini emzirmesi gerektiği, babanın bu süre içinde kadının geçimini sağlamak zorunda olduğu ve maddi imkânlarına göre anneye verilecek miktarın belirleneceği açıklanmıştır. Ayette ifade edildiği gibi bu durumda olan eşlerin, çocuklarını karşı taraf için bir koruma kalkanı ve yine karşı tarafı zora sokmak için silah olarak kullanılmamasına işaret edilmiştir. Bu açıdan annenin çocuğunu emzirmekten kaçınmamasını ve emzirme bedelini kocasının maddi gücünü aşacak miktarda istememesini emretmiştir. Anneye karşı babanın da nasıl olsa kendi çocuğunu emziriyor diye gerekenden daha az bir miktar vermemesi yahut çocuğu anneden mahrum bırakmaması ilkesi benimsenmiştir. Bu konuda önemli olanın çocuğun gelişim durumu olduğu ifade edilmiştir. Yani ebeveynler çocuğun gelişimine bakarak süt emme süresini iki yıldan daha aza indirebilecekleri ifade edilmiştir.

Anne, kendi çocuğunu istemez, onu emzirmekten kaçınırsa ya da başkasıyla evlenecek durumda olursa bu durumda babanın, çocuğu sütanneyle verebileceği beyan edilmiştir. Elbette sütanneyle süt emzirme bedelini babanın ödemesi gerektiği açıklanmıştır. Ödenen bu bedel, çocuğun daha iyi korunup kollanmasına, daha iyi bakılmasına vesile olacağı düşünülmüştür. Babası ölen çocuklara karşı bu görevin, mirasçılar tarafından yerine getirilmesi gerektiği hatırlatılmıştır¹⁸². Müfessir, anne ve babanın öncelikle çocuğu düşünmesi ve onun faydasına kararlar alması gerektiğini belirtmiştir. Bu ayette çocuğun biyolojik ve psikolojik gelişimine öncelik verildiğini, sağlıklı nesillerin oluşması için gerekli hususlara dikkat edildiğini ve sorumlulukların yerine getirilmesi gerektiğini beyan etmiştir.

Kur’an, insanın sadece kendi ailesini değil, aynı zamanda fûrunun da aileye dahil olduğunu dile getirmiştir. İlgili ayete Kur’an’da şöyle değinilmiştir:

¹⁸¹ Bakara, 2/233.

¹⁸² Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 252.

(وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلَتْنَاهُمْ مِنْ عَمَلِهِمْ مِنْ شَيْءٍ كُلُّ امْرِئٍ بِمَا كَسَبَ رَهِينٌ)

Müfessir ayete “İman edip zürriyetleri de iman etmede kendilerinin peşinde gitmiş olanların zürriyetlerini de kendilerine kattık. Amellerinden hiçbir şeyi eksiltmedik. Her kişi, kendi kazandığına bağlıdır/rehindir”¹⁸³ mealini uygun görmüştür.

Müfessir, bu ayette geçen “zürriyetlerinin” kelimesinin iman etmiş fakat amelleri babalarının düzeyinde olmayan çocukları işaret ettiği görüşünü aktarmıştır. Zira cennet ehlinin, akrabaları ile beraber cennette olacakları ifade edilmiştir. Buna göre babalarının sevinmesi için, kendi amellerinden hiçbir şey eksilmeksizin, zürriyetlerinin de kendi seviyelerine yükseltileceğine işaret edilmiştir. Zürriyetlerinin amelleri daha üst düzeyde ise babalarının sevabının yükseltileceği beyan edilmiştir. Bu manada Şimşek, bu kelimeye yüklenen anlamlarla ilgili olarak müfessirlerin görüşlerine tefsirinde yer vermiştir. Ona göre bu ifadeden kastın hem buluğ çağına ermiş hem de buluğ çağına ermemiş çocuklar olduğunu belirtmiştir¹⁸⁴.

İbn Abbas’tan nakledilen bir görüşe göre ise babalarla sahabilerin, zürriyetlerle tabiilerin kastedildiği beyan edilmiştir. Şimşek, İbn Kesir’in görüşünü aktarmış, çocukların amellerinin, babaların amellerinin düzeyine yükseltilmesinin adalete aykırı olmadığına vurgu yapmıştır. Çünkü bunun, Allah’ın hem babalara ve hem de zürriyetlere yaptığı bir lütuf olduğuna temas edilmiştir. Şayet babaların amel düzeyi çocukların eksik amel düzeyine indirilmiş olsaydı, adaletsizlikten söz edilebileceğine vurgu yapılmıştır. Oysa burada hiç kimsenin amelinde bir eksiltmeye gidilmemiş ve hiç kimse başkasının işlediği suçtan dolayı sorgulanmamıştır¹⁸⁵.

Yazır, evlatları kendi fiilleri olmaksızın sırf baba ve dedelerinin yaptıklarıyla evlatların kendilerini kurtaramayacaklarını ifade etmiştir. Ancak imanlı olarak çalıştıkları takdirde atalarının feyzinden faydalanacaklarını ve daha kolay bir şekilde yükselebileceklerini vurgulamıştır. İşte Allah, bir taraftan müminlerin evlatlarını atalarına uymak suretiyle yükselmeye sevk ettiğini, diğer taraftan soyluluğuna güvenerek tembellik

¹⁸³ Tûr, 52/21.

¹⁸⁴ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. V, s. 69-70.

¹⁸⁵ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. V, s. 70.

etmemeleri için ayetin sonunda “...Herkes kendi kazandığına bağlıdır” denildiğini belirtmiştir. Şu hâlde bu ayette, “İnsana çalışmasından başka bir şey yoktur”¹⁸⁶ ayetinin anlamını ortadan kaldıran herhangi bir mana bulunduğunu zannetmenin doğru olmadığını belirtmiştir¹⁸⁷. Bu açıklamalardan şu sonuca ulaşılmıştır. Evlatlar, iman bakımından babalarını seviyesine ulaşabilmiş değildir.

Çocuklarıyla iletişimde ebeveynlerin bazı hususlara dikkat etmeleri gerektiği belirtilmiştir. Ebeveynin, gücünün yetmediği şeyleri çocuklardan istememeleri, şahsiyetlerini geliştirmelerine engel olmamaları, ebeveynin çocuklarıyla eşleri arasına girmemeleri, yeteneklerine uygun meslek seçimine engel olmamaları gerektiği belirtilmiştir. Kur’an’da böylece önemli bir sosyal probleme dair bazı çözümler yapılmıştır¹⁸⁸. Müfessir, ayetin yorumunda çok ince ve bir o kadar da elzem bir konuya dikkat çekmiş ve Müslümanların boş bıraktığı alanda Hristiyan misyonerlerin hemen saldırıya geçtiğini belirtmiştir. Başta kendi ailesi olmak üzere Müslümanın, etrafındaki insanlara iyilik ve şefkatle davranmazsa ve kimsenin haliyle hâllenmez ise bu boşluğun misyonerler tarafından doldurulacağına işaret etmiştir. Misyonerler, maddi imkânları ve özellikle cinselliği kullanarak fakir ve kimsesiz kişileri ağlarına düşürdükleri beyan edilmiştir. Şimşek, bu yaklaşımlarıyla güncel problemlerin çözümüne yönelik adımlar atılması için sorumluluk taşıyan sivil toplum örgütlerini ve devlet erkânını göreve çağırmıştır¹⁸⁹.

2. 4. 4. 2. Çocukların Anne Babaya Karşı Görevleri

Kur’an, ebeveynlerin çocuklarına karşı bazı görev ve sorumluluklarından söz etmiştir. Bu görev ve sorumluluklar, Kur’an’ın çeşitli sure ve ayetlerinde dile getirilmiştir. Bu ayetlerden birinin metnine şu şekilde değinilmiştir:

(وَإِذَا أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَآئِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْكُمْ وَأَنتُمْ مُّعْرِضُونَ)

¹⁸⁶ Bkz. Necm, 53/39.

¹⁸⁷ Yazır, **Hak Dini**, c. VII s. 4554.

¹⁸⁸ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 507.

¹⁸⁹ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 507.

Müfessir ayete “(Hatırlayın), bir zaman, İsrail oğullarından, Allah’tan başkasına kulluk etmeyeceksiniz. Anne-babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara iyilik edecek, güzel söz söyleyecek, namazı kılacak ve zekâtı vereceksiniz diye kesin söz almıştık. Sonra pek azınız dışında yüz çevirerek çekip gittiniz”¹⁹⁰ şeklinde meal vermiştir.

Bozulmamış ve tahrif edilmemiş vahye dayalı dinlerde inanç ve ahlak kuralları bir bütünlük içinde açıklanmıştır. Bu ayette bahsedilen ve ben-i İsrail’den alınan sözler, aslında ilahi dinlerin ortak noktaları olarak değerlendirilmiştir. Burada üzerinde durulacak konu, çocukların anne-babalarına iyilik etmeleri ve onlara güzel söz söylemelerine dair onlardan alınan sözlerdir. Çocukların, anne babaya hoş davranmak ve onlara güzel söz söylemek gibi ödev ve sorumlulukları olduğu anlatılmıştır. Şimşek, Yahudilere yapılan tavsiyelerin bir benzerinin başka bir surede¹⁹¹ Müslümanlara yapıldığını belirtmiştir. Bu ayetin, o tavsiyelerin delili olduğuna işaret etmiştir. Zira o ayette, sadece Allaha ibadet edilmesi, hiçbir şeyin ortak tutulmaması emredilmiştir. Yine o ayette ebeveyne, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın ve uzak komşuya, yalnız arkadaş, yolcuya, köleye, cariyeye, hizmetçiye ve diğerlerine iyi davranılması emredilmiştir. Müfessirin, bir ayeti tefsir ederken, bir başka ayetteki açıklamadan yararlandığı görülmüştür. Bu manada ahlakî, ibadî, itikadî konularda ilahi dinlerin birbirine benzediği ve ortak noktalarının bulunduğu tanık olunmuştur.

Müslümanın sahip olması gereken iki temel özelliğe bu ayette temas edilmiştir. Bunlardan birinin tevhit inancı, diğerinin ise insanlara iyilikte bulunma olduğu anlaşılmıştır. Allah’a ortak koşma yasağının ardından ayette anne babaya iyilikle muamele etmenin emredilmesi, bu konunun ne kadar hassas ve önemli olduğunu göstermiştir. Yine başka bir surede¹⁹² meseleye aynı sıralama ile yer verilmiştir. Bu ayette Allah’a kulluk edilmesinden sonra anne babaya iyilik edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Zaten Allah’a inanan, emirlerine kulak veren kimseler, elbette başta en yakınları olmak üzere etraflarındaki kişilere de iyilik ve güzellikle muamelede bulunmaktan asla uzak kalmayacaklarına işaret edilmiştir. En başta kendi anne-babasına yumuşak davranmayan kişinin başkalarına iyilik ve güzellikle davranmasını beklemenin başka bir bekleyiş olacağı

¹⁹⁰ Bakara, 2/83.

¹⁹¹ Ayet için bkz. Nisâ, 4/36.

¹⁹² Ayet için bkz. İsrâ, 17/23.

belirtilmiştir¹⁹³. Kişinin en yakını olan anne babasına karşı takınması gereken tavır Kur'an'da şu ayetle ifade edilmiştir:

(وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا وَحَمَلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَبَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَةً قَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَصْلِحْ لِي فِي دُرِّيَّتَيَّ إِنِّي تُبْتُ إِلَيْكَ وَإِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ) (أُولَٰئِكَ الَّذِينَ تَتَّقُلْ عَنْهُمْ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَتَتَجَاوَزُ عَنْ سَيِّئَاتِهِمْ فِي أَصْحَابِ الْجَنَّةِ وَعَدَ الصَّادِقُ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ) (وَالَّذِي قَالَ لَوَالِدَيْهِ أَفْ لَكُمْمَا اتَّعَدَانِي أَنْ أُخْرَجَ وَقَدْ خَلْتُ الْقُرُونُ مِنْ قَبْلِي وَهُمَا يَسْتَعْجِلَانِ اللَّهَ وَيْلَكَ آمِنْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَيَقُولُ مَا هَٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ)

Ayete müfessir şöyle meal vermiştir, “İnsana, anne babasına iyi davranmasını emrettik. Annesi, onu karnında zahmetle taşımış ve zahmetle doğurmuştur. Onun anne karnında taşınması ve süten kesilmesi otuz aydır. Nihayet güçlü çağına erişip kırk yaşına gelince demiştir: ‘Rabbim! Beni, bana ve anne-babama verdiğin nimete şükretmeye ve razı olacağın salih bir amel işlemeye yönelt. Zürriyetim için de iyiliğini sürdür. Ben sana döndüm ve elbette ki ben Müslümanlardanım.’ İşte yaptıklarının en güzellerini kabul edeceğimiz ve işlemiş oldukları kötülükleri bağışlayacağımız bu kimseler cennetlikler arasındadır. Bu, kendilerine verilen doğru bir sözdür. Anne-babasına: ‘Of size, benden önce nice nesiller gelip geçtiği halde beni yeniden dirilmekle mi tehdit ediyorsunuz?’ diyen kimseye anne ve babası Allah’tan yardım dileyerek: ‘Yazıklar olsun sana, iman et. Şüphesiz Allah’ın vaadi haktır’ dediklerinde o, şöyle diyor: Bu, evvelkilerin masallarından başka bir şey değildir”¹⁹⁴.

Ayette anne babaya iyi davranılması emredildikten sonra annenin çocuğunu büyütünceye kadar çektiği birtakım sıkıntılardan söz etmiştir. Şimşek, anne hakkının, baba hakkından önce zikredilmesinin nedenini izah etmiş, annenin doğum öncesi ve sonrası çekmiş olduğu sıkıntılara işaret etmiştir. Bu açıdan ayette anne hakkının vurgulanmasını, çocuğun annesinin çektiği sıkıntılı dönemleri anlayacak yaşta olmamasına ve çocuğun yetişmesinde annesinin sıkıntılarının daha fazla olmasına sebep göstermiştir¹⁹⁵.

¹⁹³ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 507.

¹⁹⁴ Ahkâf, 46/15-17.

¹⁹⁵ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. IV, s. 526.

Şimşek, süt emzirmekle akrabalığın oluşmasını belirleyen sürenin, aynı zamanda süt emzirme süresini de belirlediğini beyan etmiştir. Buna göre hamilelikle beraber otuz ay olan bu süreden, hamilelik süresi çıktıktan sonra, süt yoluyla akraba olunmayacağı hükmüne varılmıştır. Müfessir, ayetlerde geçen ‘salih evlat ile asi evladın’ tavırları ve sözlerini mukayeseli olarak ele almıştır. Buna göre salih evlat, “*Ey Rabbim! Bana, anne ve babama verdiğin nimete şükretmeye ve razı olacağın salih bir amel işlemeye beni yönelt*” diye dua etmiştir. Böylece salih evlat, hayırlı zürriyete sahip olabilmek için sürekli olarak Allah’a dua edeceğine dikkat çekmiştir. Zira bu evlat, yönünü ve özünü Allah’a çevirmiş ve Müslümanlığını her şeyin önünde tutmuştur. Salih evlat rüştüne erdiğinde, küçüklüğünde anne ve babasının kendisini besleyip büyütmeleri, onu eğitmeleri ve hayata hazırlamalarının Allah’ın verdiği nimetler sayesinde olduğunu bileceğine ve bu sebepten dolayı Allah’a şükretme konusunda çok duyarlı olacağına vurgu yapılmıştır. Bu açıdan salih evladın Allah’ın verdiği nimetleri hatırlayacağı ve onlara şükredeceği anlatılmıştır. O, ayrıca hayırlı ve güzel amelleri, Allah’ın kabul edeceğine ve cennetle mükâfatlandıracağı inancına sahip olacağı açıklanmıştır¹⁹⁶.

Müfessir buna mukabil, asi evladın ebeveynine “...*Of size, benden önce nice nesiller gelip geçtiği halde beni yeniden dirilmekle tehdit mi ediyorsunuz?*” diyeceği ve asilik edeceği vurgulanmıştır. Böyle asi bir evlada karşı ebeveynin Allah’tan yardım dileyeceğini, evladına iman etmeyi telkin edeceğini ve Allah’ın vaadinin hak olduğunu hatırlatacağı beyan edilmiştir. Asi evladın nasihat dinlemeyeceği ve isyanını sürdüreceği ve ebeveynin anlattığı hakikatlere evvelkilerin masalları diyeceği dile getirilmiştir¹⁹⁷.

Anne baba henüz çocuk doğmadan birtakım sorumluluklar içerisine girmiştir. Hatta Allah’ın izniyle çocuk sahibi olmaya karar vermek, bu sorumluluğun en baştan üstlenilmesi olduğu ifade edilmiştir. Çocuklar, anne babalara Allah’ın bir emaneti ise şüphesiz bu emaneti en güzel şekilde muhafaza etmek ve Allah’ın istediği gibi yetiştirmeye çalışmak ebeveynlerin görevlerinden sayılmıştır. Her anne babanın çocuğunun dünya hayatında mutlu, sağlıklı, başarılı olmasını temenni edeceği ve bu uğurda pek çok çaba sarf edeceği anlatılmıştır. Fakat burada önemli olanın çocuklara sadece geçici dünya saadeti sunmak

¹⁹⁶ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. IV, s. 526-527.

¹⁹⁷ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. IV, s. 526.

olmadığını, aksine onları ahiret hayatına hazırlamak gerektiğine vurgu yapılmıştır. Anne babaların çocuklarını doğru yola davet edecekleri fakat asi evlatların bu nasihatlere karşı çıkacakları hatırlatılmıştır.

Kur'an, kıyamet gününde ebeveynlerle çocuklar arasında bir kaçışın olacağını bildirmiştir. Bunun ne olacağı çok anlaşılır gibi değilse de Allah, bundan söz etmiştir. Nitekim ilgili ayette şöyle denilmiştir:

(يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ)

Müfessir bu ayete “O gün(kıyamet) geldiğinde kişinin kaçtığı gün kardeşinden, annesinden ve babasından, eşinden ve oğullarından O gün herkesin başından aşan işi vardır”¹⁹⁸ mealini uygun bulmuştur. Bu ayette dünya hayatının geçici olduğu ve baki olan hayatın ise ahiret yurdu olduğu anlatılmıştır. Zira Kur'an, kişiden hayatını bu gerçek üzerine inşa etmesini talep etmiş ve bu yolda karşısına çıkan engelleri bir şekilde aşmasını istemiştir. Evlat olarak bireyin anne babasına karşı yerine getirmesi gereken sorumluluklarının varlığı hatırlatılmıştır. Fakat burada anne babanın, evladına neyi tavsiye ettiğinin çok önemli olduğunun altı çizilmiştir. Eğer anne baba, evlatlarını bilinçli ya da bilinçsiz olarak Allah yolundan alıkoyacak şeylere yönlendiriyorlarsa, burada onlara bir şekilde çocuğun dur demesi ve söylediklerini yapmaması gerektiği anlatılmıştır. Çünkü ayette o korkunç gün geldiğinde kimse kimsenin umurunda olmayacağı herkesin kendi hesabının derdine düşeceği anlatılmıştır¹⁹⁹. Dolayısıyla sırf anne-baba istiyor diye Allah'ın emirlerine ters düşen fiillerin yapmasının kişiyi hüsrana götüreceği dile getirilmiştir.

Kur'an, çocukların anne babalarına karşı görevlerinden söz etmiştir. Bu konuda Kur'an'da evlatlara ebeveynlerine karşı rahmet ve şefkatin emredildiği ayetler mevcuttur. İlgili ayetin metnine şu şekilde yer verilmiştir:

(وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبُلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أَفْ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا)

¹⁹⁸ Abese, 80/34-37.

¹⁹⁹ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. V, s. 393.

Müfessir ayete “*Ve Rabbin, kendisinden başkasına kulluk etmemenizi ve anaya babaya iyilikte bulunmayı emretti. Senin yanında onlardan biri veya ikisi ihtiyarlık çağına ulaşırsa, onlara ‘of!’ bile deme, onları azarlama, bilakis onlara güzel söz söyle. Onlara merhamet ederek alçak gönüllük kanadını indir ve de ki: ‘Rabbim, ben küçükken onlar beni nasıl büyüttülerse sen de onlara öyle merhamet et’*”²⁰⁰ mealini uygun görmüştür.

Allah’a kulluktan sonra ana-babaya iyi davranılmasının ayette emredilmesi, emrin önemini pekiştirmiştir. Çünkü dünyaya gelmek ve Allah’a kulluk edebilme lütfuna kavuşmak, Allah’ın yaratması ve anne babamız vesilesiyle olmuştur. Bu noktada anne baba, daha doğumdan itibaren maddi manevi birçok sıkıntı içerisine girmiştir. Dolayısıyla evladın, kendisi için hiçbir fedakârlıktan kaçınmamış ve karşılık olarak sadece sevgi saygı bekleyen anne babasına karşı merhametli ve vicdanlı davranması gerektiği beyan edilmiştir. Ne yazık ki bu durum, çağlar ilerledikçe deformasyona uğramıştır. Kişi, bazen kendini dünya hayatının koşuşturmalarına ve meşgalelerine kaptırmıştır. Böylece kendisini küçücük, savunmasız bir bebekken titizlikle, şefkat ve merhametle yetiştirmeye çalışan anne babasını ihmal ettiği olmuştur. Bundan dolayı ayette, kişiye çocukluk dönemi hatırlatılmış ve ebeveynine iyi davranma konusunda elinden gelen gayreti göstermesi istenmiştir²⁰¹.

Kendisine bunca yıl, o kadar iyilik yapmış olan anne babasına karşı merhametli olmayan kimsenin, başkasına merhametli davranmasının beklenmemesi gerektiği hatırlatılmıştır. Zaman zaman gerek yaş gerek anlayış farkı gibi sebeplerle çocukla anne baba arasında bazı uyuşmazlıkların olması gündeme gelmiştir. Buna rağmen Müslümanın, değil anne babasına kızıp bağırarak, öf bile diyemeyeceği vurgulanmıştır. Bilakis Müslümanın, her halükârda anne babasına saygı göstermesi ve onların gönlünü alacak tatlı güzel sözler söylemesi gerektiği hatırlatılmıştır. Anne ve babanın gıyaplarında da saygıda kusur edilmemesi ve onlar için hayır duasında bulunulması gerektiği bildirilmiştir. Yani zahirde hizmet ve taltif edilirken batında nefret edici duygular beslenilmemesi gerektiği

²⁰⁰ İsrâ, 17/23-24.

²⁰¹ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. III, s. 212.

hatırlatılmıştır. Kur'an'ın bu yaklaşımı ile toplumun çekirdeğini oluşturan aile bağlarına ayetlerde büyük önem verildiği görülmüştür.

Kur'an'da çocukların anne babaları aleyhine dahi olsa adaletten ayrılmaması gerektiği beyan edilmiştir. Adaletle çok önem veren Kur'an en çok ve en hızlı olarak, adaletten sapılacağı yerde önemli bir vurgu yapmıştır. Nitekim Kur'an'da bu konuya şöyle temas edilmiştir:

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ وَلَوْ عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ أَوِ الْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ)

Müfessir bu ayete, “Ey iman edenler! Kendiniz, ana-babanız ve akrabalarınız aleyhine de olsa Allah rızası için hakikate şahitlik yaparak adaleti ayakta tutun...”²⁰² mealini vermiştir. Müfessir, gelip geçici olan dünya hayatını ne olursa olsun ahirete tercih etmenin kişiye telafisi olmayan zararlar getireceğine vurgu yapılmıştır. Ayette anne baba ve yakınların lehine olsa bile, kişinin asla hak yolundan ayrılmaması gerektiği ve Allah'ın istediklerini hiç bekletmeden yapması önerilmiştir. Ayetteki şahitliğin kişi tarafından aynı hassasiyetle hareket etmesi ve hakkında şahitlik yapılacak kişinin anne babası diye doğrunun karşısında yer alıp adaleti yanılmaması hususunda uyarılar yapılmıştır²⁰³.

Kur'an ebeveynlerin çocukları üzerinde hakları olduğunu vurgulamıştır. Buna mukabil bu hakların kötüye kullanılmasına asla onay vermemiştir. Ortaya çıkabilecek kimi yanlış istek ve emirlerin yerine getirilmemesi gerektiği beyan edilmiştir. Nitekim ilgili ayete Kur'an'da şöyle buyrulmuştur:

(وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا وَإِنْ جَاهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ)

Müfessir, ilgili ayete “İnsana anne-babasına iyi davranmasını tavsiye ettik. Ama hakkında bilgin olmayan bir şeyi bana ortak koşman için seni zorlarlarsa sakın onlara itaat etme. Hepinizin dönüşü banadır ve ben size yaptıklarınızı haber vereceğim”²⁰⁴ mealini uygun görmüştür. Şimşek, Müminin anne ve babasının iman etmesinin önemli bir durum

²⁰² Nisâ, 4/135.

²⁰³ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 580.

²⁰⁴ Ankebût, 29/8.

olduğuna işaret etmiştir. Anne ve babaya itaat etmek ise onlara değer verip saygı göstermek dinde emredilen bir fariza olduğuna işaret etmiştir. Bunun aynı zamanda insan fıtratının gereği olduğu anlaşılmıştır. Kur'an anne-babaya iyi davranmaya büyük önem vermiştir. Ancak kişinin anne-babası dahi olsa, Allah'a ortak koşması konusunda yapacakları baskılara asla uymaması gerektiğine temas edilmiştir. Ebeveynin diğer günahlara davet etmesi konusunda da durumun bundan farklı olamadığı açıklanmıştır. Bunun dışında inanmış kişinin, anne babasına iyi davranması ve güzel söz söylemesi gerektiği bildirilmiřtir²⁰⁵.

Her anne baba, evladının iyi bir geleceğe sahip olmasını ve mutlu olmasını istemiştir. Onlar, bu yolda pek çok mücadeleye girişmiş ve evladına bazı yönlendirmelerde bulunmuştur. Bu durumun inanç konusunda hiçbir ayrıcalığından bahsedilmemiştir. Anne baba, evlatlarının kendi yollarından gitmelerini inandıkları şeye çocuklarının da inanmasını arzu etmişlerdir. Aslında anne-babanın inanç konusunda baskı yapmaya hakları olmadığına temas edilmiştir. İman etmiş bir anne-babanın, inanmayan çocuklarına baskı yaparak onları imana zorlamaya haklarından söz edilmemiştir. İnanç seçimi, tamamen insana bırakılmıştır. Ne anne-baba, çocuklarının farklı bir inancı seçmelerinden sorumlu tutulmuş, ne de çocuklar anne ve babalarının inancından mesul olmuştur. Çocuklardan iman eden ve yararlı şeyler yapanların iyiler sınıfına dâhil olacağından söz edilmiştir. Bunlar, insanın inanç seçme özgürlüğünün ne denli önemli olduğunu beyan eden açıklamalar olarak grlmřtir²⁰⁶.

Kur'an'da infak edecek çocukların, ana-babalarına infakta bulunabileceklerine temas edilmiştir. Zira infakta bulunmak Kur'an'da emredilen hususlardan sayılmıştır. Bu ayetlerden birinde şöyle buyrulmuştur:

(يَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلْ مَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ خَيْرٍ فَلِلَّهِ الدِّينُ وَالْأَقْرَبِينَ وَلِالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ)

²⁰⁵ şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. IV, s. 86.

²⁰⁶ şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. IV, s. 86.

Bu ayete müfessir “Sana neyi infak edeceklerini soruyorlar. De ki: Malınızdan neyi infak ederseniz anne-baba, akrabalar, yetimler, yoksullar ve yolcular için harcayın. Her ne iyilik yaparsanız kuşkusuz, Allah onu bilmektedir”²⁰⁷ mealini vermiştir.

Müfessir, infakı, kulun Allah’ın rızasını kazanmak için kazandıklarından maddi manevi yardımda bulunması olduğunu söylemiştir. Allah Kur’an’da diğer maddi ibadetlerde açıklama ve sınırlama yaptığı gibi infak konusunda yapmamış ve neyden ne kadar infak edileceği konusunu kullarının takdirine bırakmıştır. Bu ayette kişinin kazandıklarından başta anne-babası olmak üzere Allah’ın rızasını kazanmak için harcaması emredilmiştir. Yazar, infakın aslında toplumsal bir görev olduğunu beyan etmiştir. Kişi bu toplumsal görevi yerine getirirken cemiyetin yapı taşı olan aileden başlaması gerektiği ifade edilmiştir. Çünkü bir toplumda aile bağları ne kadar sağlam ise o toplumun o kadar güçlü olacağı vurgulanmıştır. Aile denildiğinde elbette en başta anne-baba anlaşılmıştır. Ayetin sonundaki her ne iyilik yapılırsa Allah’ın bildiğinden bahsedilmesi, yapılan işte önce Allah’ın rızasını kazanma gayreti, sonra anne babaya evlatlık görevini yerine getirme bilincinde olması gerektiği ifade edilmiştir²⁰⁸.

Kur’an çocukların ebeveynlerine istiğfar edeceğinden bahsetmiştir. Bu, eski ümmetlerde de geçerli bir kural kabul edilmiştir. Yalnız, müşrik olarak ölenlere dua edilmesi veya affedilmeleri için yalvarılması reddedilmiştir. Nitekim kuranda şöyle denilmiştir:

(وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَنْ مَوْعِدَةٍ وَعَدَهَا إِيَّاهُ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِلَّهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ)

Hiz. İbrahim’in babasına duasından söz eden bu ayete müfessir, “İbrahim’in babasının bağışlanması için dua etmesi ise sadece kendisine verdiği bir sözden dolayı idi. Fakat onun bir Allah düşmanı olduğu kendisine belli olunca ondan uzaklaştı. Zaten İbrahim çok ince ruhlu, çok yumuşak huylu biriydi”²⁰⁹ mealini vermiştir.

²⁰⁷ Bakara, 2/215.

²⁰⁸ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 234.

²⁰⁹ Tevbe, 9/114.

Şimşek, Kurtubî (ö. 671/1273) ve İbn Kesîr (ö.774/1373) in nüzul sebebini alarak aktardıkları bir rivayete yer vermiştir. Rivayette şu hususa yer verilmiştir “Müşrik olarak ölmüş olan baba ve dedesinin bağışlanması için dua eden birine, dua ettiği atasının müşrik olarak öldükleri hatırlatıldığında Hz. İbrahim’in, babasına dua ettiğini söylemesi üzerine bu ayetin indiği belirtilmiştir. Böylece müminlere şirk üzere öldüğü kesin olan kimselerin bağışlanması için dua etmelerinde Hz. İbrahim’i kendilerine dayanak olarak göstermelerinin doğru olmadığı anlatılmıştır”²¹⁰.

Burada söz veren kişinin Hz. İbrahim mi yoksa babası mı olduğu konusunda değişik görüşler olsa da müfessir, Hz. İbrahim’in babasının şirk üzere ölmüş olduğunu öğrendikten sonra bir daha asla dua etmediğini dile getirmiştir. Buna bağlı olarak iman üzere ölmediği kesin bilinen kimselerin bağışlanması için dua etmenin yasak olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca Hz. Nuh (as)’un oğluna yaptığı dua aynı kabilden olarak ele alınmıştır ²¹¹.

Kur’an’da evladın ebeveynine iyilik etmesi, Allah’a şirk koşturma ve sadece Allaha ibadet etme emrinden sonra tavsiye edilmiştir. Bu tür emirlerin, Kur’an’da bir hayli çok olduğu görülmüştür. Zira bu ayetlerden birine Kur’an’da şöyle yer verilmiştir:

(وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَى وَهْنٍ وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ أَنْ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَيَّ الْمَصِيرُ)
(وَإِنْ جَاهِدَاكَ عَلَىٰ أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبْهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ ثُمَّ
إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ)

Bu ayete müfessir, “*Bir de insana ana babasını tavsiye ettik. Annesi, zorluk üstüne zorlukla onu karnında taşımıştır. Sütten ayrılması da iki yıl içinde olur. (Bu yüzden şöyle dedik): ‘Benim için de şükürde bulun anan-baban içinde. Dönüş banadır.’ Bununla birlikte şayet hakkında bir bilgin bulunmayan bir şeyi bana ortak koşman için seni zorlayacak olurlarsa onlara itaat etme. Dünyada onlarla iyi geçin. Bana yönelenlerin yoluna uy. Sonra dönüşünüz banadır; (o zaman ben) size yaptıklarınızı haber vereceğim*”²¹² mealini vermiştir.

²¹⁰ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. II, s. 507.

²¹¹ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. II, s. 507.

²¹² Lokman, 31/14-15.

Müfessir, bu ayette ana-babaya şükretmekten bahsedilmesinin, ana-babanın çocukları üzerindeki haklarıyla alakalı olduğunu söylemiştir. Bu açıdan Allah’a şükürden sonra yapılması gereken en önemli görevin anne-baba hakkına riayet etmek olduğunu açıklamıştır. Kuşkusuz bir çocuğun yetişmesinde annenin yanında babanın da birtakım fedakârlıkları da bulunması gerektiği belirtilmiştir. Ancak, hamilelik döneminde çocuğun taşınması, dünyaya getirilmesi, en çok ihtiyaçlı olduğu anda yanında olunması ve zorluk üstüne zorluklar çekilerek yetiştirilmesi, özetle annenin fedakârlıklarının bu hususta zikredilmiş olması, onun hakkının ne denli öncelik arz ettiğini göstermesi yönünden önemli addedilmiştir²¹³.

Yine bu ayette evladın, anne babasına karşı sorumlulukları olduğu dile getirilmiştir. Bu bağlamda ebeveynin evladını hayra mı şerre mi çağırdığına önem verilmiştir. Dolayısıyla evladın anne babası dahi olsa söylenen şeyi hemen yapmaması Allah’ın rızasına uyuyor mu uymuyor mu diye ölçüp tartarak fiiliyata geçmesi gerektiği ifade edilmiştir. Yani anne babanın istekleri meşru değilse onlara itaat edilmeyeceği anlatılmıştır. Fakat bu onlara karşı kaba ve acımasız olacağı anlamına gelmediğini belirtmiştir. Çünkü yine ayetin devamında onlarla iyi geçinilmesi emri verilmiştir. Anne babanın meşru olmayan isteğinin yapılmaması durumunda onları kırmadan ve sebebini güzellikle anlatarak yapmama durumunun gerekçelendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir²¹⁴.

Kur’an’da küfrü tercih edenlerin asla dost edinilmemesi gerektiği hatırlatılmıştır. İmanı reddeden ve inkârı kabul edenler arasında bir kardeşlik bağı olmadığı ayette belirtilmiştir. Bu bağlamda gelen bir ayete Kur’an’da şöyle yer verilmiştir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا آبَاءَكُمْ وَإِخْوَانَكُمْ أَوْلِيَاءَ إِنِ اسْتَحَبُّوا الْكُفْرَ عَلَى الْإِيمَانِ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَاُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ (قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ)

²¹³ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. IV, s. 144.

²¹⁴ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. IV, s. 144.

Müfessir bu ayete “*Ey iman edenler! Babalarınız ve kardeşleriniz şayet küfrü imana tercih etmişlerse onları dost edinmeyiniz. Sizden her kim onları dost edinirse işte onlar zalimlerin ta kendileridir. De ki: Babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, aşiretiniz, kazandığınız mallar, kötüye gitmesinden korktuğunuz bir ticaret ve hoşunuza giden evler size Allah’tan, resulünden ve Allah yolunda cihad etmekten daha hoş görünüyorsa ise artık Allah’ın emri gelinceye kadar bekleyin. Şüphesiz, Allah fasıklar topluluğunu hidayete kavuşturmaz*”²¹⁵ mealini vermiştir.

Şimşek, İslâm’da akraba sevgisinin fitri olması nedeniyle bu sevginin asla ihmal edilmesini istemediği notunu düşmüştür. Akraları Müslüman olmasalar bile kişinin onlara karşı görev ve sorumluluklarının olduğu belirtilmiştir. Ancak müfessir, bu sevginin de bir sınırı da olduğunu ifade etmiştir. Zira kişinin akrabasına olan sevgisinin, Müslümanları terk etmeye ve kâfirlere meyletmeye neden olmaması gerektiği anımsatılmıştır. Müslümanların gizli sır ve mahremlerinin, en yakınlarına bile sızdırmaması gerektiği beyan edilmiştir. Bunun, İslâmî sorumlulukların bir gereği olduğu ifade edilmiştir²¹⁶.

Müfessir, bu ayetlerin nüzul zamanı ile ilgili rivayetlere değinmiş ve ayetin, Mekke’nin fethinden önce veya sonra nazil olmasının bu hükmü değiştirmeyeceği notunu düşmüştür. Bazı Müslümanların müşriklerle iletişime geçmelerinin ve sırdaş olmalarının, hiçbir zaman kabul edilebilir durum olmadığını açıklamış ve onlara meyletmenin Allah katındaki çirkinliğinin aşikâr olduğuna dikkat çekmiştir. Tefsirinde, Âlûsi’nin görüşüne yer veren müfessir, tek kişinin yine tek kişiyle dostluğunun ayette zikredilmesinin, iman eden kişinin inkâr eden başkalarıyla veya iman eden bir topluluğun yine inkâr eden başka bir toplulukla olan ilişkilerini de kapsadığını ifade etmiştir.

Şimşek, bu ayetin bir önceki ayetin sebebi olduğunu söylemiştir. İman eden kişinin, inkâr eden babasını, kardeşlerini ve diğer akrabalarını dost edinmesi, onların sevgilerini Allah’ın ve Resulünün sevgisi üstünde tutmasından neşet etmiştir. Böyle bir durum Müslümana asla yakışmayan bir tutum olarak görülmüştür. Çünkü akraba sevgisinin

²¹⁵ Tevbe, 9/23-24.

²¹⁶ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. II, s. 429.

içgüdüden kaynaklanan bir sevgi olduğu bildirilmiştir. Oysa iman eden kişinin, içgüdüleriyle değil imanının gerektirdiği mantık çerçevesinde tavrını ortaya koyması gerektiği ifade edilmiştir. İçgüdüden kaynaklanan sevginin, dünya hayatına ait olduğu belirtilmiştir. Dünya sevgisi ile dinin hükümleri çatıştığında iman eden kişiye yakışanın dinin hükümlerini tercih etmek olduğu ifade edilmiştir. Böylesi durumlarda kan bağıının değil, din bağıının öne geçmesi gerektiğine dikkat çekilmiştir²¹⁷. Şimşek, insanda fıtrattan gelen sevginin, Allah ve Nebiye olan sevgiyle çelişmeyeceğini vurgulanmıştır. Önemli olan, bütün sevgilerin, Allah ve Nebi sevgisinden neşet ettiğinin hatırdan tutulmasıdır. Kişiye Allah'ı ve Resulünü unutturan bir sevgi, işte mümine yakışmayan ve haram olan sevgi bu sevgidir.

2. 4. 4. 3. Kardeşlik, Süt Kardeşliği, Evlat Edinme

Bu başlıkta Sait Şimşek'in kardeşlikle ilgili ayetlere yaptığı tefsirler üzerinde durulmuştur. Zira Kur'an'da bu bağlama düşen bazı ayeteler inzal edilmiştir. Yine aynı şekilde müfessirin, süt kardeşlik ve evlat edinmeyle ilgili hususlardaki görüş ve açıklamaları derlenmeye çalışılmıştır. Aslında Kur'an'ın önem verip gündemine aldığı bir konunun, onu anlayıp anlatmaya gayret eden müfessir ve muhataplar açısından çok önemli olduğu gösterilmeye çalışılmıştır.

Kardeşlik konusunda ilkin, Hz. Âdem'in iki oğlunun kıssası dikkatlere sunulmuştur. Zira bu, bir bakıma kardeşler arası ilk çatışma olma özelliğini tarih boyunca korumuştur. Diğer taraftan bu olay, tarih boyunca bütün kardeşler arasında her zaman gerçekleşebilecek bir olay olduğu dikkatlere sunulmuştur. İlgili ayetlerde şöyle denilmiştir:

(وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ آدَمَ بِالْحَقِّ إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقُبِّلَ مِنْ أَحَدِهِمَا وَلَمْ يُنْقَبَلْ مِنَ الْآخَرِ قَالَ لَأَقْتُلَنَّكَ قَالَ إِنَّمَا يَنْقَبِلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ) (لَنْ بَسَطْتُ إِلَيَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِي مَا أَنَا بِبَاسِطٍ يَدِيَ إِلَيْكَ لَأَقْتُلَنَّكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ) (إِنِّي أُرِيدُ أَنْ تَبُوءَ بِإِثْمِي وَإِثْمِكَ فَتَكُونَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ وَذَلِكَ جَزَاءُ الظَّالِمِينَ) (فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ أَخِيهِ فَقَتَلَهُ فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ) (فَبَعَثَ اللَّهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْأَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ يُورِي سَوْأَةَ أَخِيهِ قَالَ يَا وَيْلَتَا أَعَجَزْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هَذَا الْغُرَابِ فَأُوَارِي سَوْأَةَ أَخِي فَأَصْبَحَ مِنَ النَّادِمِينَ)

²¹⁷ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. II, s. 430.

Yazar bu ayete, “Onlara Âdem’in iki oğlunun haberini gerçeği üzere anlat. Hani kurban sunduklarında birinden kabul edilmiş, diğerinden ise kabul edilmemişti de (kabul edilmeyen): ‘Seni öldürecekim’ demişti. (Diğeri ise) şöyle cevap vermişti: ‘Allah sadece muttakilerden kabul eder’ Beni öldürmeye kalkışsan bile ben seni öldürmeye çalışmam. Ben, âlemlerin Rabbi Allah’tan korkarım. İsterim ki benim günahımı da kendi günahını da yüklenip ateş ehlinden olasın. Çünkü zalimlerin cezası budur. Nihayet nefsi, kardeşini öldürmeye kendisini teşvik etti ve onu öldürdü. Böylece hüsrana uğrayanlardan oldu. Kardeşinin cesedini nasıl gizleyeceğini ona göstermek üzere Allah toprağı eşeleyen bir karga gönderdi. (Bunu gören katil) ‘Eyvah! Şu karga gibi de olamadım ki kardeşimin cesedini gömebileyim’ dedi. Artık o, pişmanlığa düşenlerden olmuştu”²¹⁸ mealini vermiştir.

Şimşek, müfessirlerin çoğunluğunun görüşünü dikkate almış ve ayette sözü edilen iki oğulun, Hz. Âdem’in bizzat kendi oğulları olduğunu açıklamıştır. Yine o, meleklerin dile getirdiği insanın, kan dökücü bir varlık olduğunu bunlar arasında ortaya çıkan durumla tespit etmiştir. Kur’an ve Tevrat’tan hareket ederek, iki kardeşin Allah’a kurban ettiğini, Habil’in kurbanının kabul edilmesine karşılık Kabil’in kurbanının kabul edilmediği, haset ve kıskançlık yüzünden hiçbir suçu olmadığı halde Kabil’in Habil’i öldürdüğüünün anlaşıldığından söz etmiştir. Kurbanların kabul edilip edilmediğini kardeşlerin nasıl anladıklarını, Kur’an açıkça anlatmamıştır. Fakat ayetin anlatım üslubundan onların bu sonucu gayet iyi bildikleri anlaşılmıştır²¹⁹.

Kıssanın bazı parçalarını inceleyen müfessir, kardeşin diğerine karşı bir suçu olmadığına temas etmiştir. Kurbanın kabul edilmemesi tamamen kendisiyle ilişkilendirilmiştir. Çünkü o Allah’ın sadece muttakilerin kurbanlarını kabul edeceğini beyan etmiştir. Kişi, samimiyetle Allah’a yönelir ve emirlerini yerine getirirse Allah’ın, onun kurbanını kabul edeceğine vurgu yapılmıştır. Ama suçsuz birini öldürmeye kalkışrsa, aslında öldürdüğüünün günahını da taşıyacağı açıklanmıştır. Böyle davranan zalimleri, Allah’ın cezasız bırakmayacağı ve cehenneme havale edeceği anlatılmıştır.

Haberin devamında Kabil’in kardeşini öldürdüğü ve onu nasıl saklayacağını bir karganın yeri eşelemesinden çıkardığına temas edilmiştir. Buna göre olayı yaşayan kişilerin

²¹⁸ Mâide, 5/27-31.

²¹⁹ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. II, s. 39-40.

Hız. Âdem'in çocukları olduğu, cenazenin nasıl defnedileceğini bilmemelerinden rahatça anlaşılmaktadır. Bir diğerk dikkat çekici noktanın, insanın başlangıçta bir şey bilmediğı, fakat Allah'ın insana süper bir öğrenme yetisi vermiş olmasıdır. Kabil, bir karganın yol göstericiliğine muhtaç duruma düşmekten pişman olmuş ve ne kadar büyük bir suç işlemiş olduğunu anlamıştır. Fakat artık pişmanlık, hiçbir şeyin geri gelmesine olanak sağlamamıştır.

Şimşek, insanın nefesine ve şeytana uyması sonucunda nasıl da zalimleştiğini göstermesi açısından Kabil'in kardeşi Habil'i öldürmesi olayına dikkat çekmiştir. Hırs ve haset sonucu yapılan işlerin sonucu olan pişmanlığın insana hiçbir yarar sağlamadığı çok açık görölmüştür. Kabil, pişmanlık ateşiyile kavrulurken kardeşini geri getirememenin çaresizliğini iliklerine kadar hissetmiş, ne yapacağını bilemez halde dolaşırken bir kargadan ama hiç sevmediğı bir kargadan ders almak zorunda kalmıştır.

Şimşek, Habil ve Kabil olayını yorumladıktan sonra haksız yere adam öldürmenin, bütün insanları öldürmeye denk bir ceza gerektirdiğini belirtmiştir. Buna göre bir insan, sırf haset duygusuyla kardeşini öldürebiliyorsa, bu konu çok ciddi tedbirlerin alınmasını gerektirmiştir. Adalet, suç ile cezanın birbirlerine denk olmasını sağlamayı, masum olarak öldürölen bir kişinin katilin de öldürölmeyi hak ettiğı saptamasını yapmıştır. Zira bir ayette “*Bir cana kıyan, bütün insanları kıymış gibidir*”²²⁰ denilmiştir. Zira bütün insanların, Âdem'in çocukları olduğu, bu bağlamda her insanın kendi soyundan geleceklerin adeta âdemi olduğu beyan edilmiştir. Çünkü bir kişiyi öldüren, esasen onun soyundan gelecekleri de öldürmüş gibi algılanmıştır. Ayrıca bir kişiyi öldüren, başka kişileri daha kolay öldürme temayölüne girmiş olacağı ve zaten dünyada bu olayların böyle gerçekleştiğı belirtilmiştir. Bir canın yaşatılmasını sağlayan, gerçekte hem o canı hem de o candan gelecek nesilleri kurtarmış olacağına temas edilmiştir²²¹. Müfessir burada “İnsan insanın kurdudur” anlayışından hareket ederek bugün dünyayı kana bulayan ve cinayetler işleyen zalimlerin zulmetme nedenlerine ve çözüm yollarına işaret etmiştir.

Kur'an'da evlatlık konusu bir ilgi sebebiyle ele alınmıştır. Cahiliye toplumunda yer verilen adetlerin peyderpey kaldırılmasında tedrici metodunu kullanan Kur'an, en son

²²⁰ Ayet için bkz. Mâide, 5/32.

²²¹ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. II, s. 42.

hükümleri arasında evlatlık konusundaki kesin yargısını koymuştur. İlgili ayete Kur'an'da şu şekilde yer verilmiştir:

(مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِّن قَلْبَيْنِ فِيْجُوْفِهِ وَمَا جَعَلَ أَرْوَاجَكُمْ اللَّائِي تُظَاهِرُونَ مِنْهُنَّ أُمَّهَاتِكُمْ وَمَا جَعَلَ أَدْعِيَاءَكُمْ أَبْنَاءَكُمْ ذَلِكَ قَوْلُكُمْ بِأَفْوَاهِكُمْ وَاللَّهُ يَقُولُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيلَ)

Bu ayete müfessir, “...Evlatlıklarınızı da öz evlatlarınız kılmadı. Bunlar, sadece ağızlarınızda söyleyip durduğunuz sözlerdir. Allah ise gerçeği söyler ve O, doğru yolu gösterir”²²² şeklinde meal vermiştir.

Müfessir bu konunun tefsir kitaplarında yer aldığı ve ayetin, Hz. Nebinin evlatlığı Zeyd hakkında indirildiği şeklinde bilgilerin bulunduğunu belirtmiştir. Bir rivayete göre Zeyd, Muhammed'in oğlu Zeyd diye isimlendirilir olmuştur. Oysa Zeyd'in babasının adının Harise olduğu aktarılmıştır. Yaşadığımız toplumda öksüz ve kimsesiz çocukların olduğunu, bunlara sevgi göstermek için oğlum veya kızım demenin yahut onların başkasına anne ya da baba demelerinin dini açıdan bir sakıncası olmadığını ilan etmiştir. Onların öz evlat gibi olmadıklarını söylemenin dışlandıkları veya terk edildikleri anlamına gelmediğine vurgu yapılmıştır²²³.

2. 5. Evlilikle Doğan İlişkiler

Evliliğin ne olduğu, nasıl gerçekleşmesi gerektiğini ve bu konuda özen gösterilmesi gereken hususları neler olduğu daha önce açıklanmıştır. Burada evlilikle birlikte oluşan bazı hak ve ilişkiler ele alınmaya gayret edilmiştir. Şüphesiz evlilik, sadece iki kişinin birlikte yaşama isteğini ifade etmelerinden ibaret sayılmamıştır. Zira farklı aile yapılarına, çeşitli kültürlere, gelenek ve göreneklere sahip olan erkek ve kadının evliliği sadece kendilerini kapsamakla sınırlı olmadığı doğal olarak ailelerin de işin içine girdiği belirtilmiştir. Dolayısıyla burada evlilik yapılan kişinin aile ve yakınlarıyla arada bir bağ oluşmuştur. Burada gerek kan bağıyla oluşan akrabalık gerek evlilik yoluyla oluşan sıhrıyyet ilişkisi ele alınmıştır. Onlara karşı olan sorumluluklar Kur'an ayetleri ışığında açıklamaya gayret edilmiştir.

²²² Ahzap, 33/4.

²²³ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. IV, s. 173.

2. 5. 1. Akraba Hakları

Evlilik veya kan yoluyla birbirine bağı olan kimselere akraba ismi verilmiştir. Kan bağıyla meydana gelen akrabalar, baba, anne ve kardeşlerden oluşturulmuştur. Bunların devamında ebeveynin anne-babaları, kardeşleri ve bunların çocuklarından oluşmuştur. Evlilikle oluşan akrabalığın esasını karı-kocalar oluşturmuştur. Bu açıdan kadın ve erkeğin anne-babaları, yine kayın valide ve kayın pederin anne-babaları, kardeşleri, onların eş ve çocukları, anne babanın diğer kardeşleri bu akrabalık oluşumuna dâhil edilmiştir. Ayrıca İslâm'da süt emme yoluyla kazanılan akrabalıktan söz edilmiştir. Süt akrabalığı, bir kimsenin süt emme çağı olan (iki yaş aralığındayken) sütünü emdiği kadın, onun sütannesi, kocası sütbabası, evlatları da sütkardeşleri olarak tanımlanmıştır. Bunlara ilave olarak hukuki bağlarla gelişen akrabalık bağından söz edilmiştir. Buna evlat edinme denilmiştir. Fakat İslâm, evlat edinmeyi ya da baba-annesi dışında çocuğun başkasına nispetini yasaklamış edinilen evladın kişinin kendi öz evladı olmadığını beyan etmiştir.

İslâm, insani ilişkileri düzenlerken en başta aile bireyleri ve akrabaların birbirleriyle iletişimine, hak ve sorumluluklarına önem vermiştir. Allah akrabalar arasındaki ilişkilerin sağlam, sıcak, samimi ve sürekli olmasını emretmiştir. Yine o, akrabalık bağı bulunan kimselerin, birbirlerine maddi manevi anlamda destek olmalarını ısrarla tavsiye etmiştir. Bunların toplumu oluşturan unsurların başında geldiği görülmüştür. Bir toplumda aile ilişkileri ve akrabalık bağları ne kadar güçlüyse, o toplumun o kadar güçlü ve sağlam olacağı vurgulanmıştır. Şüphesiz hayata geçirilecek bir din, her zaman sağlam temellerle kurulmuş bir topluma ihtiyaç duymuştur. Burada Allah'ın bu konuyla alakalı emir ve tavsiyelerine ve bunların açıklamalarına odaklanılmıştır.

Kur'an'da akraba konusunda verilen emir ve tavsiyelerden birine şu ayetle temas edilmiştir:

(وَأَتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَلَا تَبْذُرْ ثَبِيرًا)

Ayet yakınlara ve yoksullara haklarının verilmesini Müslümana tavsiye etmiştir. Bu ayeti müfessir, “*Akrabaya, yoksula ve yolda kalmışa da hakkını ver. Saçıp savurma*”²²⁴ mealıyla tercüme etmiştir. Bu ayette anne baba zikredilmemiş, dolayısıyla burada zülkurbâdan kasıt, anne baba dışında kalan akrabalar olduğu görüşü benimsenmiştir.

²²⁴ İsrâ, 17/26.

Akrabaların birbirleri üzerinde manevi hakları olduğu gibi aynı şekilde yakınlık derecelerine göre maddi olarak da bazı hakları olduğuna vurgu yapılmıştır. Yine akrabalarından sonra bir kimsenin malı üzerinde yoksul ve yolda kalmışların haklarından da ayette söz edilmiştir. Haddizatında toplumumuzda bulunan yoksul ve yolda kalmışlara yardım eli uzatmak, zaten sosyal bir sorumluluk ve toplumsal bir görev kabul edilmiştir. Kişi ihtiyaç sahiplerine yardım etmeye en yakınından başlamalı, bu bağlamda anne-babadan sonra gelen yakın akrabaların bu listenin başında yer aldığı ifade edilmiştir²²⁵.

Bir kimse, kazandığı mal üzerinde tek başına tasarruf sahibi olduğu kabul edilmemiştir. Aksine Allah ona bu mal üzerinden kimi sorumluluklar yüklemiştir. Zira ben kazandım nasıl istersem öyle harcarım anlayışının, Müslümana yakışmayacağı bildirilmiştir. Zorunlu harcamalar hariç malı sarf ederken, toplumdaki ihtiyaç sahipleri düşünülmeli, onlara bir pay ayrılmalıdır. Kişi bunu yaparken tevazuyla yapmalı, karşıdaki kişiyi minnet altında bırakacak davranıştan uzak durmalıdır. Bunu yapmak, zaten durumu iyi olan kimseye Allah'ın yüklediği bir görevdir. Allah, kullara böyle bir sorumluluk yüklemiştir²²⁶.

Kur'an'da hangi mallardan, kimlere, nasıl infak edileceği anlatılmıştır. Sahabe, bazen bunu bir soru olarak Hz. Nebiye sormuştur. Bazı ayetler, sorulan bu sualler doğrultusunda nazil olmuştur. Kur'an'da bu manda indirilen ayetin metnine şöyle yer verilmiştir:

(يَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلْ مَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ خَيْرٍ فَلِلَّوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ)

Müfessir ayeti, “Sana neyi infak edeceklerini soruyorlar. De ki: Malınızdan neyi infak ederseniz anne-baba, akrabalar, yetimler, yoksullar ve yolcular için harcadınız. Her ne iyilik yaparsanız kuşkusuz, Allah onu bilmektedir”²²⁷.

Allah, toplumda bazı dengeleri korumak ve kişide sorumluluk bilincini canlı tutmak adına kullara bazı tavsiyelerde bulunmuştur. Bu bağlamda kişinin toplumda ifa edeceği görevlerden birinin de infak etmek olduğu ve yaşanan bazı durumların bu infaka olan ihtiyacı daha da arttırdığı beyan edilmiştir. Bu ayette Allah'ın tavsiye ettiği infak

²²⁵ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. III, s. 212-213.

²²⁶ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. III, s. 213.

²²⁷ Bakara, 2/215.

sorumluluğunu yerine getirmek için sahabeler, Hz. Nebiye neleri infak edebileceklerini sormuştur. Fakat bu konuda Müslümanlara bir sınırlandırma getirilmemiştir. Çünkü infakın neden, nasıl ve ne kadar yapılacağı kişinin maddi durumu ve içinden gelen miktara bağlı kılınmıştır. Neticede bunun, bir gönül işi olduğu ve kişi istemediği takdirde infaka zorlanamayacağı hatırlatılmıştır. Dünya hayatında kişinin karşılaştığı çetin imtihanlardan birinin mal ile olan imtihanı olduğu anımsatılmıştır. Bazıları mal yokluğuyla imtihan olurken, diğerleri malın çokluğuyla imtihan edilmiştir. Burada önemli olan bir diğer husus anne-babaya ve akrabalara infakta bulunmanın şartının, onların ille de fakir olması olmadığına temas edilmiştir. Anne-baba ve akrabaların dışında kalanların ise fakir veya yolcu olanlarına infak edilmesi tavsiye edilmiştir²²⁸. Ayetin sonunda yapılan her iyiliği Allah'ın bildiğine temastan anlaşılmıştır ki; infakta bir sınır tayin edilmemiştir. Zira temiz bir niyetle az ya da çok yapılan iyilikten yaparsak Allah'ın haberdar olduğu ve elbette mükâfatını vereceği bildirilmiştir.

Kur'an'da infak ve bağışın yakın akrabalara olmasıyla ilgili emirler yanında, davetin de ilkin yakınlarla yapılması tavsiye edilmiştir. Bu manada Kur'an'da şöyle denilmiştir:

(وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ)

Yazar ayete, “*En yakın akrabalarını uyar*”²²⁹ manasını uygun bulmuştur. Müfessir bu ayette Hz. Nebiye yapılan hitabın, bir kimsenin resulle kan bağına sahip olmanın, onlara hiçbir ayrıcalık getirmeyeceğine, herkesin ahirette eşit bir şekilde hesaba çekileceğine işaret ettiğini söylemiştir. Zira herkesin ancak yaptığıının karşılığını alacağını, dolayısıyla Hz. Nebinin yakın akrabalarının kurtulacağını sanmamaları gerektiğine dikkat çekilmiştir. Akrabalar, birbirlerine karşı sorumluluk bilincini kuşandıkları, aralarındaki bu münasebeti en güzel şekilde değerlendirdiklerinde ancak Allah'ın rızasına kavuşabilecekleri vurgulanmıştır.

Burada Hz. Nebi üzerinden Müslümanlara bir gönderme yapılmıştır. Bu anlamda Rabbimizin kullarına yüklediği iyiliği emretmek kötülükten men etmek görevinin yapılmasında dikkat edilmesi gereken hususlar belirtilmiştir. Davetin diğer insanlar

²²⁸ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 234.

²²⁹ Suarâ, 26/214.

üzerinde etkili olması için öncelikle davetçinin yakın akrabalarının iman etmelerinin ve iyi şeyler yapmalarının stratejik açıdan önemli olduğu görülmüştür. Yakın akrabalarının kendisine inanmadığı ve çağırdığı yoldan gitmediği bir davetçinin, diğer insanlar üzerinde etkili olmasının çok zor olduğu beyan edilmiştir. Ayrıca kişinin, haksız yere yakın akrabalarını savunma gibi bir yanlışlığın içine girmemesi, sırf akrabalık bağları var diye onların yaptığı yanlışlıkları görmezden gelmemesi tavsiye edilmiştir. Onların işledikleri günahlardan, davetçi kendinin beri olduğunu muhataplarına kesin bir dille söylemelidir. Hz. Nebiye hitaben “Şayet ona karşı gelirlerse kendisinin onların istediği günahlardan beri olduğunu hatırlatması istenmiştir²³⁰.”

Kur’an akrabalara iyi bakılmasını, gözetilmesini ve haklarının verilmesini emretmiştir. Bu durumun dikkate alınmamasının, aile ve toplumda yaralar açacağına temas edilmiştir. Nitekim ilgili ayetlerden birin de şöyle denilmiştir:

(وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا)

Müfessir bu ayete, “Allah’tan korkun ve akrabalık bağlarınızı gözetin. Şüphesiz, Allah sizi sürekli gözetleyicidir”²³¹ mealini uygun görmüştür.

Ayette insanların tek bir nefisten yaratıldığı gerçeğiyle söze başlanmış ve bu gerçeğe dayanarak insanlar arasında genel olarak ortak bağlardan ve akrabalık ilişkilerinden bahsetmiştir. Şimşek bu ayetle ilgili olarak müfessirlerin bu ifadeyle yakın akrabaların kastedildiğini söylediklerini oysa ayetin, bütün insanlara hitap etmekte olduğunu söylemiştir. Bütün insanların tek bir nefisten yaratıldığını ifade etmekle söze başladığına göre burada kastedilenin bütün insanlar arasındaki akrabalık olması gerektiğinin altını çizmiştir. Bütün insanlar, akrabalık bağıyla birbirlerine bağlı olsalar bile yakın akrabalık bağının çok daha güçlü olduğunu ifade etmiştir²³².

Kur’an, insanların işlerinde haktan, uygulamalarında adaletten ayrılmamaları gerektiğini birçok ayette vurgulamıştır. Bu bağlamdaki bir ayete Kur’an’da şöyle yer verilmiştir:

(وَإِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ وَبِعَهْدِ اللَّهِ أَوْفُوا ذَلِكُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ)

²³⁰ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. III, s. 572.

²³¹ Nisâ, 4/1.

²³² Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 469.

Müfessir bu ayete, “*Yakın akraba bile olsa âdil olun. Allah’a verdiğiniz sözü tam olarak yerine getirin. Öğüt alırsınız diye Allah sizlere bunları ferman buyurdu*”²³³ mealini uygun bulmuştur.

Kur’an, indiği dönemdeki uygulamalardan bazısını tamamen ortadan kaldırmış, bazısına yeni şeyler eklemiş ve bazı uygulamaları aynı olduğu gibi yürürlükte bırakmıştır. Söz konusu ayetin indiği dönemde Arap müşrikleri arasında “Zalim de olsa, mazlum da olsa kardeşine yardım et” anlayışı egemen olmuştur. Hz. Nebi, bu anlayışı “Zalim kardeşine yardım etmek, onun zulmüne engel olmaktır” şeklinde düzeltmiştir. Kendisi ve yakın akrabaları söz konusu olduğunda insanın, her zaman olaylara nesnel yaklaşamayacağı ve tam adaleti sağlayamayacağı tespitine yer verilmiştir. Allah akrabalar söz konusu olduğunda her konuda adil olmak gerektiğini, sırf akraba diye taraflı davranmanın yasak olduğunu bildirmiştir. Bu sebeple bu ayette yakın akraba vurgusu yapılmış, hangi durum söz konusu olursa olsun akraba lehine konuşmanın veya tarafını tutmanın ve zorunlu bir görevmiş gibi algılanmanın yanlışlığı ortaya konulmuştur. Şimşek, buradaki taraf tutma olayını, etnik milliyetçilikle bağdaştırmış bu anlayışa bağlı akımların, cahiliye Araplarının anlayışına benzediğini söylemiştir. Özellikle ülkelerin dış politikalarına böylesi anlayışların egemen olmasının çok yanlış olduğunu ifade etmiştir²³⁴.

Kur’an’da adaletin ayakta tutulmasından bahsedilmiştir. Zira adaletten uzak düşülmesinin, bir toplum için en tehlikeli şey olduğu hatırlatılmıştır. Bu mana da kişinin yakınları aleyhine şahitlik etmekten kaçınmasının, adaleti kökünden yıkacağına işaret edilmiştir. Bu manada Kur’an’da şöyle denilmiştir:

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ وَلَوْ عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ أَوِ الْوَالِدِينَ وَالْأَقْرَبِينَ إِن يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقِيرًا فَاللَّهُ أَوْلَىٰ بِهِمَا فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوَىٰ أَنْ تَعْدِلُوا وَإِنْ تَلُوتُوا أَوْ تَعْرِضُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا)

Yazar bu ayete, “*Ey iman edenler! Kendiniz, ana-babanız ve akrabalarınız aleyhine de olsa Allah rızası için hakikate şahitlik yaparak adaleti ayakta tutun. Söz konusu şahıs zengin de olsa fakir de olsa Allah’ın hakkı her birinden önce gelir. Öyleyse boş*

²³³ En’âm, 6/152.

²³⁴ Bkz. Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. II, s. 238-239.

arzularınıza uyarak adaletten uzaklaşmayasınız. Şayet eğip büker yahut yüz çevirirseniz bilesiniz ki Allah, yaptıklarınızdan haberdardır”²³⁵ mealini uygun bulmuştur.

İslâm’ın oluşturmaya çalıştığı toplumun önemli özelliklerinden biri adaletin hâkim olduğu bir toplumun kurulması olduğu dikkatlere sunulmuştur. Kişinin kendisi ve yakınları söz konusu olduğunda adaletin sağlamanın çok güç olduğuna işaret edilmiştir. Bir başkası hakkında bile adaleti sağlamak, her zaman kolay olmamıştır. İşte bundan dolayı قَوَّامِينَ ifadesi kullanılarak bu konuda yapılabileceklerin en iyisinin yapılması için çaba sarf etmek gerektiği belirtilmiştir. Bu emir, tek tek her Müslümana verilmiştir. Toplumda sadece adaleti sağlamakla görevlendirilen hâkimler, yöneticiler adaleti sağlamakla yükümlü tutulmamıştır. Çünkü toplumları çürümeye götüren en tehlikeli hastalığın, adaletin zıddı olan zulüm olduğu vurgulanmıştır. Şahitlik yaparken ve hüküm verirken, Allah’ı ve hesap gününü asla hatırdan çıkarmamak Müslüman’ın şiarı sayılmıştır²³⁶.

Müfessire göre ayette “kendiniz, ana-babanız ve akrabalarınız aleyhine de olsa” kaydına özellikle yer verilmiştir. O halde iman eden kişinin, bu gibi konularda tavrını tekrar tekrar gözden geçirmesinin bir sorumluluk duygusu gereği olduğu anımsatılmıştır. Bu ayette bir de şahitlik konusunda da tavsiyelerde bulunulmuş ve şahitlik yapılan kişinin yapanın yakınlarından olmasa bile adaleti sağlamanın zorluğuna vurgu yapılmıştır. Zira hakkında şahitlik yapılan kişinin zengin olabileceği ve şahitlik yapanın kendisinden beklentilerini karşılayabileceğine işaret edilmiştir. Yahut kişinin fakir olabileceği ve şahitlik yapanın, merhamet duygularıyla fakirden yana tavır takınabileceğine temas edilmiştir. Kişinin bu hususları gözetmektense Allah’ın emirlerini gözetmesinin çok daha öncelikli olacağı beyan edilmiştir²³⁷. Şimşek, ayete yaptığı bu izahlarıyla adaletin önemini vurgulamıştır.

Kur’an’da yakınlarımız olan akrabalarından inkârcı olanların dost edinilmemesi gerektiği açıklanmıştır. Bu manada hiçbir şeyin Allah uğrunda cihattan önemli olamayacağı vurgulanmıştır. Bu açıdan Kur’an’da bu tür ayetlere de yer verilmiştir. Nitekim ilgili ayetlerden birine Kur’an’da şöyle yer verilmiştir:

²³⁵ Nisâ, 4/135.

²³⁶ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 580.

²³⁷ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 580.

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا آبَاءَكُمْ وَإِخْوَانَكُمْ أَوْلِيَاءَ إِنِ اسْتَحَبُّوا الْكُفْرَ عَلَى الْإِيمَانِ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ) (قُلْ إِن كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ)

Müfessir ayete şu meali uygun bulmuştur: “Ey iman edenler! Babalarınız ve kardeşleriniz şayet küfrü imana tercih etmişlerse onları dost edinmeyiniz. Sizden her kim onları dost edinirse işte onlar zalimlerin ta kendileridir. De ki: ‘Babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, aşiretiniz, kazandığınız mallar, kötüye gitmesinden korktuğunuz bir ticaret ve hoşunuza giden evler size Allah’tan, resulünden ve Allah yolunda cihad etmekten daha hoş görünüyor ise artık Allah’ın emri gelinceye kadar bekleyin.’ Şüphesiz, Allah fasıklar topluluğunu hidayete kavuşturmaz”²³⁸.

Kur’an insanın kendi yakınlarıyla olan ilişkilerini düzenlemek adına birtakım tavsiyelerde bulunmuş ve bazı kısıtlamalar getirmiştir. Şüphesiz Allah, diğer ilişkilerde olduğu gibi akrabalara karşı olan ilişkilerde de ölçülü olmayı istemiş, akraba sevgisinin fitrata yerleştirildiğini belirtmiştir. İslâm insanda fitri olarak bulunan akraba sevgisinin terk edilmesini istememiş, akrabalar farklı bir dinden olsa dahi onlara karşı görev ve sorumlulukların olduğunu belirtmiştir. Fakat akrabaların iman bağlamındaki durumları ayette belirtildiği gibiyse durumun değişebileceği hatırlatılmıştır. Burada akrabaya karşı duyulan sevgi ve ilgi kişiyi Müslümanları terk etmeye ve kâfirlere meyletmeye götürmemesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Yine Müslümanlar adına tehlike oluşturabilecek bir durumu yahut bir bilgiyi, en yakın akraba olan anne-babaya bile olsa Müslümanların karşısında yer alan biriyle paylaşmaması öğütlenmiştir²³⁹.

Şimşek, bu ayetlerin nüzul zamanı ile ilgili rivayetlere değinmiş, Mekke’nin fethinden önce veya sonra nazil olmasının bu hükmü değiştirmeyeceğini ifade etmiştir. Bazı Müslümanların müşriklerle iletişime geçmelerinin ya da sırdaş olmalarının hiçbir zaman kabul edilebilir durum olmadığını vurgulamış ve onlara meyletmenin, Allah katındaki çirkinliğin aşikâr olduğuna da dikkat çekmiştir. Şimşek, fitri olan akraba sevginin, Allah ve Hz. Nebinin sevgisiyle çelişmeyeceğini açıklamıştır. Önemli olanın

²³⁸ Tevbe, 9/23-24.

²³⁹ Bkz. Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. II, s. 429-430.

bütün sevgilerin, Allah ve Resul sevgisinden neşet etmesi olduğunu söylemiştir. İman eden kişi, inkâr eden babasını veya kardeşlerini ya da diğer akrabalarını dost ediniyorsa bu, onların sevgilerini Allah ve Resulünün sevgisi üstünde tutmasından kaynaklanmıştır. Böyle bir durumun Müslümana asla yakışmayacağı ifade edilmiştir. Çünkü akraba sevgisinin, içgüdüden kaynaklanan bir sevgi olduğu anımsatılmıştır. Oysa iman eden kişinin içgüdüleriyle değil, imanının gerektirdiği mantık çerçevesinde tavrını belirlemesi gerektiği anlatılmıştır. İçgüdüden kaynaklanan sevginin, dünya hayatıyla alakalı olduğuna vurgu yapılmıştır. Dünya sevgisi ile dinin hükümleri çatıştığında iman eden kişiye yaraşanın, dinin hükümlerini tercih etmek olduğu hükmüne varılmıştır. Böylesi durumlarda kan bağıнын değil, din bağıнын öncelenmesi gerektiğine işaret edilmiştir²⁴⁰.

2. 5. 2. Miras, Mirasın Şartları ve Mirasçılar

Sözlükte “kök, temel; birinin diğerinden devraldığı eski durum, bakiye” anlamlarındaki irs virâse kökünden türeyen miras kelimesi, “bir şeyin bir kişi veya topluluktan diğerine geçmesi, başkasından kalan, tevarüs edilen şey” anlamında kullanılmıştır. Fıkıh literatüründe ise ölen bir kimsenin mal varlığının akıbetini düzenleyen kuralların bütünü olarak tanımlanmıştır²⁴¹. Bu kurallar ölen kişinin vârislerine kalan mallar, haklar ve borçlar olarak belirlenmiştir. Miras, Kur’an’da ayrıntılı bir şekilde anlatılan başlıca konular arasında yer almıştır. Kur’an’da anlatıldığı şekliyle miras konusu, insanların gerçeğine ulaşamadıkları bazı durumlar sebebiyle geçmişten günümüze kimi tartışılan konularından sayılmıştır.

Kur’an miras konusuna çok az surede ancak yoğun bir şekilde temas etmiştir. Zira miras, ölen yakının geride bıraktığı, maddi manevi varlıklar olarak kabul edilmiştir. Geride kalan bu varlıklar, vefat edenin geride bıraktığı vârisleri arasında paylaşılması Kur’an’da hüküm altına alınmıştır. Nitekim ilgili ayetlerden birinde şöyle denilmiştir:

لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ
نَصِيبًا مَّفْرُوضًا (وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُو الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينُ فَارْزُقُوهُمْ مِنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا) وَلْيَخْشَ
الَّذِينَ لَوْ تَرَكَوا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعَافًا خَافُوا عَلَيْهِمْ فَلْيَتَّقُوا اللَّهَ وَلْيَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا)

²⁴⁰ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. II, s. 431.

²⁴¹ Hamza Aktan, **Miras, DİA**, TDV Yay. İstanbul, 2005, c. XXX, s.143.

Müfessir ayete, “Erkeklere ana babanın ve akrabaların bıraktıklarından bir pay vardır. Kadınlara da ana babanın ve akrabaların bıraktıklarından bir pay vardır. Az da olsa çok da olsa, bırakılarda bir pay vardır. Yakınlar, yetimler ve yoksullar miras taksiminde hazır bulunurlarsa onları da ondan rızıklandırın ve onlara güzel bir söz söyleyin. Şu kimseler ki; şayet kendi çocuklarını bakıma muhtaç bir halde geride bıraksalardı, onlar için endişe ederlerdi; bunlar (başkalarının yetimleri için de) endişe duysunlar ve Allah’tan korkup doğru, düzgün söz söylesinler”²⁴² mealini vermiştir.

Ayette erkeklerin mirasta hakları belirtildikten sonra kadınların da mirasta payı olduğuna dikkat çekilmiştir. Yine ayette mirasın az olması ya da yaşının büyük veya küçük olması mal üzerindeki hakkından vazgeçmesinin nedeni olamayacağı hatırlatılmıştır. Miras bölüştürülürken mirasta hakkı olmayan akrabalara, yetimlere ve yoksullara belirlenmiş hakları olmasa da mirasçıların gönül hoşnutluğu ile onlara bir pay ayırması, onların gönüllerini alma ve haset etme duygularını giderme açısından önemli görülmüştür. Bu bugün kamu yararı adına alınan intikal vergisine benzetilmiştir²⁴³.

Şimşek, bu son ayet üzerine zikredilen farklı görüşlerden, İbn Abbas’a isnat edilene temas etmiştir. Ona göre ölmek üzere olan kişi vasiyetini yaptığında orada hazır bulunanların kastedildiğine işaret etmiştir. Bu açıdan vasiyet eden kimse, yanında bulunanlara aldanarak, arkasında bıraktığı korumasız çocukların ihmal edilecek şekilde vasiyet etmesi için zorlamalarının yanlışlığına vurgu yapılmıştır. Ayette vasiyet edenin yanında bulunan şahitlerin de bu adam gibi arkalarında korumasız çocuklar bırakabileceklerini düşünmeleri istenmiştir. Bu bağlamda adamın arkasında bırakacağı malları, şuraya buraya vasiyet etmesi için yönlendirmemeleri tavsiye edilmiştir. Gerçekten ölüm korkusuyla kişi, kimi zaman çocuklarını ihmal ederek vasiyette bulunabilmiştir. Yanında bulunanların da bunu teşvik edici olmaları halinde çocukların hepten ihmal edileceği bildirilmiştir. Bu durum hem öleni hem de kalanı hoşnut etmez. Müfessir, burada bir de mirasın taksimi esnasında orada hazır bulunup yetim ve yoksullara bir şeyler verilmesini engelleyenlere hitap edildiğini açıklamıştır. Bir gün kendi çocuklarının da yetim ve yoksul kalabilecekleri onlara hatırlatılmış, o yetim ve yoksullara bir şeyler

²⁴² Nisâ, 4/7-9.

²⁴³ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 476.

verilmesine engel olmamaları tavsiye edilmiştir. Müfessir bu yorumunda Muhammed Abduh'un görüşüne yer vermiştir. Sonuç olarak bu konuda öne sürülen farklı görüşlerin hepsinin kabul edilebilir olduğunu söylemiştir. Çünkü ayette herkese, bir gün kendi çocuklarının da yetim kalabilecekleri hatırlatılmış, yetimlere ve yoksul kimselere iyi davranılması öğütlenmiştir²⁴⁴.

Bazı hadis rivayetlerinde yetim malını yemenin hem dünyevi hem de uhrevi zararının olduğu hatırlatılmıştır. Bu ayette beyan edildiği gibi dünyadaki bu zararın insanın kendi evlatlarına bile ulaşabileceği vurgulanmıştır. Sonraki ayette beyan edilen cehennem azabına kişinin maruz kalacağına işaret edilmiştir. Ayetin, normal olmayan vasiyetleri ve infakları yasakladığı da beyan edilmiştir. Yani genç ve zayıf çocuklara sahip olanların bütün mallarını vakfetmemeleri ve hepsini infak etmemelerini emretmiştir²⁴⁵.

Müfessir bu ayet ışığında birtakım çıkarımlarda bulunmuştur. Buna göre İslâm'da mirastaki pay, savaş gücüne göre değil, "...*Kadınların da bir payı vardır...*" hükmüne göre belirlenmiştir. Miras payının değiştirilemediği vurgulanmıştır. Asıl olanın mirasın adilce bölüştürülmesi olduğu miktarının çok önemli olmadığı söylenmiştir. Mirasın gizlice değil, başkalarının hazır bulunduğu bir ortamda bölüştürülmesine vurgu yapılmıştır. Miras, taksim edilirken, hazır bulunanların da doğal beklentilerine teveccüh gösterilmesi, tatlı dil kullanılması, doğacak hasedin engellenmesi, ailevi bağların güçlendirilmesi ve empati yapılması çok önemli görülmüştür. Miras taksiminde fitne ateşini yakanın, o ateşin dumanıyla kendi gözlerinin bozulacağı anlatılmıştır. Başkalarının yetimlerine zulmedilmesi ve yapılan zulme sessiz kalınması durumunda kendi yetimlerine, başkalarının zulmedeceği anımsatılmıştır. İyiliğe ve kötülüğe ulaşmada nesiller arasında belli bir ilişki vardır. Babanın yaptığı kötülük veya iyiliğin çocuklarını da etkileyeceği bildirilmiştir. Çocukların babalarını iyi işlerinden faydalanacaklarına temas edilmiştir. Giyecek ve yiyeceğin yanı sıra yetimlerin, sevgi, duygu ve yol göstermeye çok muhtaç oldukları belirtilmiştir. Yetimlerin malına ihanet edilmesi ve onlara şiddet gösterilmesi yasaklanmış, bu bağlamada terbiyelerine ihtimam gösterilmesi İslâmî sorumluluklar kapsamında addedilmiştir.

²⁴⁴ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 477.

²⁴⁵ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 477.

Kur'an'da miras paylarının ne olduğu belirlenmiştir. Burada ölenin durumu, geride kalanların erkek veya kadın, tek veya çok olmalarına göre oranlar belirlenmiştir. İlgili ayetlere Kur'an'da şöyle yer verilmiştir:

(يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ فَإِنْ كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ وَإِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ أَبَوَاهُ فَلِأُمِّهِ الثُّلُثُ فَإِنْ كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ فَلِأُمِّهِ السُّدُسُ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعًا فَرِيضَةٌ مِنَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا) (وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمُ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكَنَّ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكَنَّ إِنْ لَمْ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي الثُّلُثِ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ غَيْرِ مُضَارٍّ وَصِيَّةً مِنْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا تَرَكَنَّ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ وَإِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَالَةً أَوْ امْرَأَةٌ وَلَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتُ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ فَإِنْ كَانُوا لِلَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ)

Müfessir ayetlere şöyle meal vermiştir: “Çocuklarınız hakkında Allah size şunu tavsiye ediyor: Erkeğe iki dişinin payı kadarı vardır. Tamamı kadın olup ikiden fazla iseler, bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Tek kadın ise yarısı onundur. Ölenin çocuğu varsa anne ve babasının her birine bıraktığının altıda biri vardır. Çocuğu olmayıp anne ve baba da mirasçı iseler üçte bir annenindir. Ancak erkek kardeşleri varsa altıda bir annenindir. Bütün bunlar, ölenin yaptığı bir vasiyet yerine getirildikten ve şayet bir borcu varsa ödendikten sonradır. Babalarınız mı çocuklarınız mı, bunlardan hangisinin size fayda bakımından daha yakın olduğunu bilemezsiniz. Tüm bunlar, Allah tarafından belirlenmiş birer fariza olarak (tayin edilmiştir). Şüphesiz, Allah her şeyi bilen ve her şeyi yerli yerince yapandır. Hanımlarınızın çocukları yoksa bıraktıklarının yarısı sizindir. Şayet çocukları varsa bıraktıklarının dörtte biri sizindir. Bütün bunlar, ölen hanımların yaptığı bir vasiyet yerine getirildikten ve eğer varsa bir borcu, ödendikten sonradır. Şayet sizin çocuklarınız yoksa bıraktığınız mirasın dörtte biri onlarındır. Şayet çocuklarınız varsa bıraktığının sekizde biri onlarındır. Bütün bunlar, yaptığınız bir vasiyet yerine getirildikten ve eğer varsa bir borcunuz, ödendikten sonradır. Bir erkek ya da kadına kelâle yoluyla mirasçı olunuyor da o kimsenin (geride) bıraktığı anne-babası ve çocukları olmayıp bir erkek veya kız kardeşi bulunuyorsa onlardan her birine altıda bir vardır. Eğer kardeşler ikiden çoksa, üçte birde ortaklırlar. Bütün bunlar, yapılan bir vasiyetin yerine getirilmesinden ve eğer varsa bir borcu, ödendikten sonradır. Bu, haksızlık yapılmadan yerine getirilmelidir. Tüm

bunlar, Allah tarafından bir tavsiye, bir buyruk olarak (tayin edilmiştir). Allah bilendir ve yumuşak davranandır’’²⁴⁶.

Kur’an bütünlüğünde en çok ayrıntıya girilen konuların aile meseleleri ve miras olduğu tespit edilmiştir. Bu konularda yapılan tavsiyeler, bugün yapıp yapmamada serbest olunan tavsiyeler değil, aksine mutlaka yerine getirilmesi gereken emirler olarak değerlendirilmiştir. Bu ayetleri, İslâm’ın kurduğu sistemi göz ardı ederek yorumlamak, karşımıza bir takım kadın erkek başlıklı problemlerin çıkmasına zemin hazırlamıştır. Ayette mirasçıların her birinin payları ve farklı durumlarda kimin ne kadar alacağı açık bir şekilde belirlenmiştir.

İslâm’ın kendi sistemi içinden meseleye bakılmadan yapılan genel değerlendirmeler çokça tartışılan, bir erkeğe iki kadın payının verilmesi meselesini ortaya çıkarmıştır. Müfessirin yorumlarına dayanarak ayette açıkça anlatılan kadına bir pay, erkeğe iki payın verilmesinin nedenleri şöyle açıklanmıştır: İslâm’da kadına hiçbir mali sorumluluk yüklenmemiştir. Zira sorumluluk tamamen erkeğe tedvi edilmiştir. Ailenin iâşe ve ibatesinden erkekler sorumlu tutulmuştur. Evli değilse, kadının geçimi babasına, erkek kardeşlerine veya erkek çocuklarına bırakılmıştır. Evli ise kocasına ait kılınmıştır. Kadının barınması, beslenmesi, giyimi, sağlık giderleri, tamamen erkeklere yüklenmiştir. Kadın, kocasından mehir alma hakkına evlenirken kavuşmuştur. Kadın, İslâm’da mirastan mahrum edilmemiş ve belli bir payla taltif edilmiştir. Mirastan aldığı mal üzerinde kadının ne kocası ne babası ve ne de başka bir akrabasının herhangi bir hakkı yoktur. Erkek mirastan elde ettiği imkânlarla kendisinin, eşinin ve çocuklarının geçimini sağlamıştır. Bu duruma göre annesinin ve kız kardeşlerinin maişetinden sorumlu tutulmuştur. Buna karşı, kadının böyle bir sorumluluğu ve mesuliyetinin varlığı onaylanmamıştır. Bir kayırma ve eşitsizlik söz edilecekse bu kadının lehine olan bir şey olarak değerlendirilmiştir. Müfessir, son olarak ayette sözü edilen kelâle ifadesinin baba ve oğul dışında olan akrabalar olduğunu söylemiştir. O, kelâlenin ölen ve geride baba ya da oğul bırakmayan kimseler için kullanıldığını ifade etmiştir²⁴⁷.

²⁴⁶ Nisâ, 4/11-12.

²⁴⁷ Bkz. Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 480-481.

Bu konu, daha çok laik düzende yetişmiş, batılı eğitim almış ve kadın-erkek eşitliğini savunan paradoksta bir sorun olarak algılanmıştır. Bugün Arap topluluklarında böyle bir tartışmanın zemininden söz edilmemiştir. Bunu sorun olarak gören zihniyet, olsa olsa Kur'an'ın tamamına inanmayan veya ona doğru olanların yanında bunun yanlış olduğunu söyleyen kişilerden başkası değildir. Kur'an'a inanmayanın bunu sorun etmesi, sorunludur. İnananın sorun etmesi ise daha büyük bir sorundur.

Kur'an, miras konusunda erkeklerin çok hırslı olabileceklerini, bu açıdan kadınların miras paylarını da alacaklarını ya da gasp edeceklerini belirtmiştir. Bu bağlamda Kur'an'da şöyle buyrulmuştur:

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرِهًا وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ لِيَنْتَهَبُوا بِبَعْضِ مَا آتَيْنَهُنَّ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيَّنَةٍ وَعَاثِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا)

Müfessir, bu ayete, “Ey iman edenler, kadınlara zorla mirasçı olmanız size helal değildir. Ve açık bir şekilde hayasızlık yapmadıkları sürece onlara verdiklerinizin bir kısmını ellerinden almak için onları sıkıştırmayın onlara iyi davranın. Şayet onlardan hoşlanmıyorsanız olabilir ki hoşlanmadığınız bir şeyde Allah birçok hayır kılmıştır”²⁴⁸ manasını uygun görmüştür.

Müfessir bu ayette geçen, kadına mirasçı olma durumunun iki şekilde olabileceğini belirtmiştir. Birincisinin kadının mal varlığına, ikincisinin onun bizzat kendisine mirasçı olması olduğunu söylemiştir. Burada erkek kadından hoşlanmasa yahut kadın güzel olmasa da onunla evlenebilir ve kadın öldüğünde malına mirasçı olabilir görüşü ifade edilmiştir. Kadının bizzat kendisine mirasçı olunmasıyla ilgili olarak şu husus beyan edilmiştir. Cahiliye döneminde ölen kişinin akrabalarından biri kocası ölüp dul kalan kadının üzerine elbisesini attığı ve böylelikle o kadın üzerinde hak sahibi olduğu dile getirilmiştir. Bu durumda o adam onunla ya kendisinin evlendiği veya başkasıyla evlendirdiği aktarılmıştır. Bu durumda adam güzel olan kadınla evlenir, güzel değilse elinin altında tutmak için evlendirmeye yanaşmaz böylece kadın ölünce malına mirasçı olduğu beyan edilmiştir. Kadın, kendisine verilen mehri kocasının yakınlarına bağışlaması durumunda evlenmesine

²⁴⁸ Nisâ, 4/19.

izin verildiği de olmuştur. İşte ayet, bu cahili adetleri ortadan kaldırmak için nazil olmuştur²⁴⁹.

Ayetin değindiği bir diğer önemli konu, karısını boşamak isteyen kişinin, verdiği mehri geri alabilmek için ona kötü muamelede bulunduğu, onu sıkıştırdığı ve hile yoluna başvurduğu rivayet edilmiştir. Bunlar tamamen yasaklanmış ve haram kabul edilmiştir. Böyle yapmak şöyle dursun aslında kocanın beraber olduğu hayat eşine saygı göstermesi gerektiği hatırlatılmıştır. Ayrıldıktan sonra karısına iyilikte bulunmaya devam etmesi gerektiği bildirilmiştir. Kadın ahlak dışı davranışlar yaptığı takdirde karısına verdiği mehir üzerinde erkeğin hak sahibi olacağı vurgulanmıştır²⁵⁰.

Kutsal kitabımızda kadınların, erkeklere fazla mal verilmesinden dolayı içlerinde bir kızgınlık olmaması gerektiği hatırlatılmıştır. Bu bağlamda o dönemde aykırı seslerin çıktığı ya da yapılan taksimata kimi itirazların yükseltildiği düşünülmüştür. Bu durumu açıklamak üzere Kur'an'da şöyle buyrulmuştur:

(وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبْنَ وَاسْأَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا) (وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِي مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلَ الَّذِينَ عَقَدْتُمْ أَيْمَانَكُمْ فَآتُوهُمْ نَصِيبَهُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا)

Müfessir bu ayete, “Allah'ın sizi, birbirinizden üstün kıldığı şeylere göz dikmeyin. Erkeklerin de kazandıklarından nasipleri var, kadınların da kazandıklarından nasipleri var. Allah'tan lütfunu isteyin; şüphesiz Allah her şeyi bilmektedir. Ey insanlar her biriniz için; anne-baba ve akrabaların bıraktıkları mallara mirasçı olacak yakınlar belirlemiştir. Kendileriyle ahitleştığınız kimselere de paylarını verin. Şüphesiz ki Allah her şeye şahittir”²⁵¹.

Şimşek, kadın ve erkeğin hak ve sorumluluklarından bahseden bu ayette bazı inceliklere işaret edildiğine temas etmiştir. Bu açıdan yaratılıştan kadın ile erkeğin kendilerine has özelliklerinin olduğuna ve ancak sevap işleme kastıyla kadınların cihada katılmak istemelerinin doğru olmadığına işaret edilmiştir. Bu ayetin anılan olay üzerine indirildiği rivayet edilmiştir. Fakat ayetin bağlamı dikkate alındığında kadınların erkeklerden daha az miras almalarıyla ilgili bir olayla ilgili olmasının daha daha doğru

²⁴⁹ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 487.

²⁵⁰ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 489.

²⁵¹ Nisâ, 4/32-33.

olduğu ifade edilmiştir. Mirasta erkeklerin kadınlardan daha fazla pay almasına, kadınların haset etmemesi gerektiği ayette belirtilmiştir. Yine ayette tarafların birbirlerinin haklarına göz dikmeme durumunun, sadece kadın ve erkek arasındaki ayrımla sınırlı olmadığı, hasede konu olabilecek tüm hususları kapsadığı hatırlatılmıştır. Kadının erkeğe, erkeğin kadına haset etmesinin yakışık almayacağına değinilmiştir. Hem kadın hem erkek kendilerine biçilen hak ve sorumlulukları imtihan bilinciyle üstlenmeleri gerektiği anlatılmıştır. Bu alanda Allah'ın rızasını kazandıran amelleri işlemeye teşvik edilmişlerdir²⁵².

Ayetteki ifadeden anlaşılacağı üzere, mirasçı olmanın iki şekilde gerçekleşeceğine işaret edilmiştir. İlk mirasın anne baba ve akrabalık yolu ile intikal edeceği, ikinci mirasın ise akrabalık bağı ile değil ahitleşmeler sonucu ortaya çıkacağı anlatılmıştır. Örneğin evlilik veya nikâh akdi bunlardan sayılmıştır²⁵³.

Kur'an, miras konusunda olası bazı durumlar için açıklamalar yapmış, sorulan soruları cevaplamıştır. Zira daha önce nazil olan ayetlerde kelâlenin mirası hakkında bir bilgi inzal edilmemiştir. Bu konudaki ayete Kur'an'da şöyle yer verilmiştir:

(يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ إِنِ امْرُؤٌ هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ وَهُوَ يَرِثُهَا إِنِ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ فَإِنِ كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ وَإِنِ كَانُوا إِخْوَةً رِجَالًا وَنِسَاءً فَلِلَّذَكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ أَن تَضِلُّوا وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ)

Şimşek hoca bu ayete, “Senden fetva isterler. De ki: ‘Allah, babası ve çocuğu olmayan kimsenin mirası hakkındaki hükmü şöyle açıklıyor: Eğer çocuğu olmayan bir kimse ölür de onun bir kız kardeşi bulunursa, bıraktığının yarısı bunundur. Kız kardeş ölüp çocuğu olmazsa erkek kardeş de ona vâris olur. Kız kardeşler iki tane olursa (erkek kardeşlerinin) bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer erkekli kadınlı daha fazla kardeş mevcut ise erkeğin hakkı, iki kadın payı kadardır.’ Şaşırmamanız için Allah size açıklama yapıyor. Allah her şeyi bilmektedir”²⁵⁴ mealini uygun bulmuştur. Müfessir, fetva kelimesini açıklayarak ayeti tefsire girmiş, fetvanın dini bir alanda herhangi bir konunun açıklanması olduğunu ifade etmiştir. Ayette açıklanan konunun kelâlenin mirası olduğuna temas etmiştir. Şimşek, müfessirlerin çoğunluğunun görüşüne uymuş ve kelâlenin geride anne-

²⁵² Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 498.

²⁵³ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 499.

²⁵⁴ Nisâ, 176.

baba ve çocuk bırakmayarak ölen kimse olduğunu açıklamıştır. Ayet, böyle bir kimsenin bırakmış olduğu mirasın nasıl paylaşılacağını açıkça beyan etmiştir²⁵⁵.

Şimşek, bu ayet hakkında görüşünü belirttikten sonra ayetin yer aldığı sureyle ilgili toplarlama mahiyetinde bilgiler sunmuş ve bazı temel ilkelerin altını kalın çizgilerle çizmiştir. Sure, aile ilişkilerinin ardında kimi toplumsal ilişkilere geçiş yapmış İslâm toplumuna yapılan saldırıları ve bunlara nasıl cevap verilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Çünkü toplumda maddi alanlar kadar manevi alanların da korunması gerektiği hatırlatılmıştır. Daha sonra müfessir, günümüzdeki kültür emperyalizmine değinmiştir. Bu sömürü emperyalizmine yine kültürle karşılık verilebileceğini, diğer yöntemlerin çok etkili olamayacağını ifade etmiştir. Aydınlar düşen görevin, düşmanın silahıyla silahlanmak olduğunu, bir Müslüman olarak kendimizi en iyi şekilde yetiştirmemiz ve kültürel anlamda çağın gerisinde kalmamamız gerektiğine parmak basmıştır²⁵⁶.

2. 5. 3 Vasiyet ve Vâris Durumları

Kur'an, vasiyetin caiz olduğunu beyan etmiş ve vasiyette bulunmayı tavsiye etmiştir. Tarihteki vasiyet örneklerinden bazılarını kimi ayetlerde temas etmiştir. Esasında vasiyet; bir kimsenin ölümünden sonra yapılmasını istediği ve yerine getirilmesi için yazdığı ya da sözlü olarak beyan ettiği şeyler için kullanılan bir kavramdır. Bir başka ifadeyle vasiyet, kişi öldükten sonra malvarlığının ne olacağına ilişkin istek, beklenti ve muameleleri belirtildiği vesikaya denilmiştir. Bu manada Kur'an'da yer alan ayetin metni şöyledir:

(كُتِبَ عَلَيْكُمُ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِن تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةُ لِلْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ)
(فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَمَا سَمِعَهُ فَإِنَّمَا إِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ) (فَمَنْ خَافَ مِنْ مَوْصٍ جَنَفًا أَوْ إِثْمًا فَأَصْلَحَ بَيْنَهُمْ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ)

Bu ayete müfessir şu meali uygun görmüştür, “Sizden birinize ölüm gelip çatdığı zaman, eğer geride bir hayır (mal) bırakmışsa, anaya, babaya ve yakın akrabaya meşru bir tarzda vasiyette bulunması Allah’a karşı gelmekten sakınanlar üzerinde bir hak olarak size farz kılındı. Her kim işittikten sonra vasiyeti değiştirirse, günahı ancak onu değiştirenlerin

²⁵⁵ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 605.

²⁵⁶ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 605.

boynunadır. Şüphesiz Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir. Vasiyet edenin hataya meyletmesinden ve günaha girmesinden korkan bir kimse, (tarafların) aralarını düzeltirse ona hiçbir günah yoktur. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir’’²⁵⁷.

Müfessir vasiyet ayetlerinin miras ayetlerinden önce indirildiğini belirtmiştir. İslâm’dan önce Araplarda mirasın sadece erkek akrabalar arasında paylaşıldığını, kadınlara mirastan pay verilmediğini belirtmiştir. Bu bağlamda ayette geçen anne-baba kaydıyla kadın akrabalara vasiyette bulunulması gerektiğinin altı çizilmiştir. Ona göre müfessirlerin bazıları, vasiyet etmenin aslında bir tavsiye olduğunu söylemiştir. Müfessirlerin çoğunluğu ise vasiyetin farz olduğuna kail olmuştur. Şimşek, ayette geçen borç ve üzerinize yazıldı ifadelerine dayanarak çoğunluğun görüşünü benimsediğini açıklamıştır. Bunların yanında, miras ayetleri gelmeden önce kişinin malının tamamında vasiyette bulunduğunu aktarmıştır. Miras ayetiyle paylar belirlendikten sonra kişinin geride bıraktığı malın, sadece üçte biri üzerine vasiyette bulunma hakkı kaldığını belirtmiştir. Yine kişi bu üçte birlik malvarlığını mirasçı olmayan akrabalarına vasiyet edebileceği aktarılmıştır. Şimşek, kişinin anne babası gibi normal durumlarda kendisine mirasçı olan akrabalarının, bazı durumlarda mirastan pay alamadıklarını belirtmiş bu ayetlerin sadece mirastan pay alan akrabalara vasiyetin yapılıp yapılamayacağıyla ilgili olduğu değerlendirmesinde bulunmuştur. Ayette geçen örfe uygun ifadesinin aslında kişinin mirasçı durumunda olan akrabalarına da vasiyette bulunabileceğini gösterdiğine işaret edilmiştir. Vasiyete tanık olanlar vasiyette bulunanın örfe uygun hareket etmediğinde yani mirasçılara bir haksızlık yaptığına tanık olduklarında olaya müdahale etmeleri gerektiği belirtilmiştir. Diğer şahitlik durumlarında olduğu gibi vasiyete tanık olanların, bildikleri şeyi gizlememeleri gerektiği anımsatılmıştır²⁵⁸.

Müfessirler, bu ayetin nesh edilip edilmediğinde farklı görüşler beyan etmiştir. Şimşek, bu konuda çoğunluğun aksine ayetin nesh edilmediğini söyleyenlerin tarafını tutmuştur. Bunu şöylece gerekçelendirmiştir. Nesh teorisinde nesheden ayet ile neshedilen ayet arasında tam bir çelişkinin olması gerektiğini belirtmiştir. Eğer vasiyetle ilgili bu ayetler neshedilmişse tümüyle neshedilmiş olduğu söylenmiştir. Hâlbuki bu ayet,

²⁵⁷ Bakara, 2/180-182.

²⁵⁸ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 204.

neshedilmemiş ancak bu ayetteki mücmel olan durum miras ayeti ile tebyin edilmiştir. Netice olarak Kur'an'da mensuh, yani hükmü kaldırılmış ayetlerin varlığını kabul edenlere göre bile her iki ayet arasında bir uzlaşma sağlanmıştır. Bu durumda ayetler arasında nesih söz konusu edilmemiştir. Vasiyet ayeti ile miras ayetleri arasında bir çelişkiden söz edilmemiştir. Ayrıca miras ayetleriyle birlikte vasiyet ayetinde her zaman uygulama alanı bulmuştur. Bu sebeple ayetler arasında nesih olmadığı görüşünü tercih etmiştir²⁵⁹.

Vasiyetle ilgili talimatlara Kur'an'da yer verilmiştir. Böylece vasiyet hususu kesin çizgilerle belirlenmiş ve kapalı bir alan bırakmamaya azami gayret gösterilmiştir. Bu bağlamda yer alan bir ayetin metni şöyledir:

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ أَوْ آخَرَانِ مِنْ غَيْرِكُمْ إِنْ أَنْتُمْ صَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَأَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةُ الْمَوْتِ تَحْبِسُونَهُمَا مِنْ بَعْدِ الصَّلَاةِ فَيُقْسِمَانِ بِاللَّهِ إِنِ ارْتَبْتُمْ لَا نَشْتَرِي بِهِ ثَمَنًا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَى وَلَا نَكُنْ مِنْ شُهَدَاءِ اللَّهِ إِنَّا إِذَا لَمِنَ الْأَثِمِينَ) (فَإِنْ عَثَرَ عَلَى أَنَّهُمَا اسْتَحَقَّا إِثْمًا فَأَخْرَانِ يَقُومَانِ مَقَامَهُمَا مِنَ الَّذِينَ اسْتَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْأُولَيَانِ فَيُقْسِمَانِ بِاللَّهِ لَشَهَادَتُنَا أَحَقُّ مِنْ شَهَادَتِهِمَا وَمَا اعْتَدَيْنَا إِنَّا إِذَا لَمِنَ الظَّالِمِينَ) (ذَلِكَ أَدْنَى أَنْ يَأْتُوا بِالشَّهَادَةِ عَلَى وَجْهِهَا أَوْ يَخَافُوا أَنْ تُرَدَّ أَيْمَانٌ بَعْدَ أَيْمَانِهِمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاسْمَعُوا وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ)

Bu ayete müfessir “Ey iman edenler! Birinize ölüm gelip çatınca vasiyet esnasında içinizden iki adalet sahibi kişi aranızda şahitlik etsin. Yahut seferde iken başınıza ölüm musibeti gelmişse sizden olmayan, başka iki kişi (şahit olsun). Eğer şüpheye düşerseniz o iki şahidi namazdan sonra alıkor, ‘Bu vasiyet karşılığında hiçbir şeyi satın almayacağız, akraba (menfaatine) de olsa; Allah (için yaptığımız) şahitliği gizlemeyeceğiz, (aksini yaparsak) bu takdirde biz elbette günahkârlardan oluruz.’ Diye Allah üzerine yemin ettirirsiniz. Fakat sonradan bu ikisinin bir günah işledikleri anlaşılacak olursa ölmüş kişiye daha yakın hak sahibi iki kişi önceki iki kişinin yerlerine geçer ve Şahitliğimiz o ikisinin şahitliğinden daha doğrudur; biz hakikatten ayrılmadık, değilse zalimlerden oluruz diye Allah’a yemin ederler. Bu (usul), şahitliği gerektiği şekilde yapmaya yahut yeminlerinden sonra, yeminlerin (mirasçılar tarafından) reddedilmesinden korkmalarına (çekinmelerine) çare olarak) daha uygundur. Allah’tan korkun ve (O’nu) dinleyin. Allah, yoldan çıkmışlar topluluğuna rehberlik etmez”²⁶⁰ mealini uygun bulmuştur.

²⁵⁹ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 205.

²⁶⁰ Mâide, 5/106-108.

Müfessir, ayetlerle ilgili bazı açıklamalar yapmıştır. O, bu ayetler de vasiyetin önemini, ölümünün yaklaştığını hisseden kişinin âdil iki şahit huzurunda vasiyet yapması gerektiğini, iki adil şahidin bulunamayacağı durumlarda Müslüman olmayan iki kişinin şahit olacağını vasiyet edenin akrabaları isterlerse vasiyet konusunda şahitlik yapanlara yemin ettirebileceklerini dile getirmiştir. Yine şahitler konusunda endişe varsa akraba olanlardan iki kişinin, kendi şahitliklerinin daha doğru olduğu konusunda yemin etmeye davet edilebileceklerini, şahitlik yapabilecekleri ve şahitliğinin geçerli olacağını, somut delillerin, şahitlikten daha güçlü bir delil olduğunu beyan etmiştir. Yine burada şahitliğin namazdan sonraya ertelenen, şahitlik yapanların doğruyu söylemeleri konusunda daha etkili olması bakımından önem arz ettiğini ifade etmiştir. Namazdan sonra ibaresinin, gayr-i Müslim şahitler açısından dini ayinlerinden sonrasını kapsayabileceğini ve İslâm'ın insanların haklarına ne kadar önem verdiğini dile getirmiştir²⁶¹.

2. 6. Boşanma [Talak]

İslâm, aile kurumunun sağlam kurulmasına ve kişiye hem dünyada hem ahirette ebedi saadet sunması dolayısıyla evliliğin devamına ve aile birliğine çok önem vermiştir. Fakat hayatta bazı şeylerin istenildiği gibi gitmeyeceği bu dünya hayatının bir imtihan yeri olduğunun unutulmaması gerektiği konu edilmiştir. Bu bağlamda evliliğin devam etmesi esas alınmış olsa bile bazı durumlarda evliliğe devam etmemenin, kişiler için daha hayırlı olabileceğine vurgu yapılmıştır. Allah, bu açıdan boşamayı helal kılmış, fakat iş buraya gelmeden yapılması gerekenleri kullarına açıkça bildirmiştir.

Kur'an'da boşanma konusu, çok yoğun olarak ele alınmıştır. Bunun maddi ve manevi birçok boyutu olması sebebiyle kapalılığın bırakılmamasına azamı özen gösterilmiştir. Kur'an'da boşanmaya temas eden bir ayete şöyle yer verilmiştir:

(يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيَّنَةٍ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ لَا تَدْرِي لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا) (فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهِدُوا ذَوِي عَدْلٍ مِنْكُمْ وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ ذَلِكَ يُوَظُّ بِهِ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا) (وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا) (وَاللَّائِي يَنْسَنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَائِكُمْ إِنْ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَاثَةُ أَشْهُرٍ

²⁶¹ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. II, s. 114-115.

وَاللَّائِي لَمْ يَحْضَنْ وَأُولَاتِ الْأَحْمَالِ أَجْلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا) (ذَلِكَ أَمْرُ اللَّهِ أَنْزَلَهُ إِلَيْكُمْ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُعْظِمْ لَهُ أَجْرًا) (أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وَجْدِكُمْ وَلَا تُضَارُوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ وَإِنْ كُنَّ أُولَاتِ حَمْلٍ فَأَنْفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّى يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَآتُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ وَأَتَمِرُوا بِهِنَّكُمْ بِمَعْرُوفٍ وَإِنْ تَعَاسَرْتُمْ فَسْتَزْضِعْ لَهُ أُخْرَى) (لِيُنْفِقَ ذُو سَعَةٍ مِنْ سَعَتِهِ وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنْفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ لَا يَكُلْفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَا آتَاهَا سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا)

Bu ayete müfessir şöyle meal vermiştir, “Ey Peygamber! Kadınları boşadığınızda iddetlerini gözeterek boşayın ve bekleme sürelerini iyice hesaplayın. Rabbiniz olan Allah’tan korkun. Açık bir hayasızlık yapmadıkları sürece ne siz onları evlerinden çıkarın ne de onlar kendileri çıksınlar. Bunlar Allah’ın sınırlarıdır. Kim Allah’ın sınırlarını aşarsa kendine haksızlık etmiş olur. Bilemezsin, belki Allah bunun ardından bir durum ortaya çıkarır. Bekleme sürelerini doldurduklarında ya onları uygun bir biçimde tutun yahut uygun bir biçimde onlardan ayrılın. Aranızdan adalet sahibi iki kişiyi de şahit tutun. Şahitliği ise Allah için dikkatlice yapın. İşte bu, Allah’a ve ahiret gününe inananlara verilen öğüttür. Kim Allah’tan korkarsa Allah ona bir çıkış yolu gösterir. Ummadığı yerden ona rızık verir. Kim Allah’a güvenirse Allah ona yeter. Şüphesiz ki Allah, emrini yerine getirendir. Allah her şey için bir ölçü koymuştur. Kadınlarınızdan iddetten kesilmiş olanların ibadetleriyle ilgili şüpheye düşerseniz bilersiniz ki onların iddetleri üç aydır. Âdet görmeyenler de böyledir. Hamile olanlara gelince, onların iddetleri doğum yapmalarıdır. Allah’tan her kim sakınırsa Allah da ona işinde bir kolaylık verir. İşte bu, Allah’ın size indirmiş olduğu emridir. Her kim de Allah’tan sakınırsa Allah onun kötülüklerini örter ve onun için büyük bir ödül hazırlar. O kadınları imkânlarınıza uygun olarak oturduğunuz yerde oturtun ve onları bezdirip (evden çıkarmak için) baskı altına almayın. Şayet hamile iseler doğum yapıncaya kadar geçimlerini sağlayın. Sonra sizin için emzirirlerse onlara ücretlerini verin ve aranızda güzellikle konuşup anlaşın. Eğer zorluk çıkar da anlaşılamazsanız o zaman başka biri emzirsin. Zengin olanlar zenginliğine göre harcasın; fakir olanlara gelince onlar da Allah ne verdiyse ona göre harcasın. Allah, kendi verdiği kadarı müstesna kimseyi gücünün üstünde bir şeyle sorumlu tutmaz. Allah pek yakında güçlüğün ardından bir kolaylık sağlayacaktır.”²⁶².

²⁶² Talak, 66/1-7.

Şimşek, bu ayetleri tefsir etmiş ve şu noktalara temas etmiştir. Boşamanın gerçekleşebilmesi, kişinin eşiyle birlikte olmadığı temizlik döneminde bir talâkla onu boşamasına bağlanmıştır. Böylece kadın bir talâkla boşanmış sayılmıştır. Ama evlilik, henüz sona ermemiştir. Bir görüşe göre boşamayı izleyen üç, diğerine göre iki âdet dönemi sona erinceye kadar kadının aynı evde oturmaya devam edeceği beyan edilmiştir. Bu süre içerisinde koca, evliliği sürdürme isteğini söz veya davranışlarıyla belirtirse yeni bir nikâh akdine ihtiyaç olmaksızın evliliğin devam ettiği görülmüştür. Boşama kararından dönme olmadığında, belirtilen süre dolunca boşama kesinlik kazanmış ve eşler birbirlerinden ayrılmış olurlar. Yeniden bir araya gelmek isterlerse yeniden nikâh kıymaları gerektiği hatırlatılmıştır. Ama erkek bir daha o kadınla evlenme imkânını da ortadan kaldıracak şekilde üç talâkın tamamını kullanmak istiyorsa üç temizlik veya diğer görüşe göre iki temizlik dönemi sonunda ikinci kez boşar ve yine aynı süre bekler. O sürenin sonunda da üçüncü kez boşar. Artık o kadın, geri dönüşü olmayacak bir şekilde kadından boşanmış olur. Tekrar evlenebilmeleri için kadının normal şartlarda başka biriyle evlenmiş ve yine normal şartlarda boşanmış olması gerektiğine temas edilmiştir. Eski kocasıyla tekrar bir araya gelebilmek için anlaşmalı bir nikâh ve boşama geçerli sayılmamıştır. İlk ayette sözü edilen *“İddetlerini gözeterek boşayın ve bekleme sürelerini iyice hesaplayın”* ifadesiyle az önce anlatılan süreç kastedilmiştir. Bu süreçte kadının evinden ayrılmayacağı beyan edilmiştir. Kocasının o süre zarfında kadını evden çıkaramayacağı hükmü verilmiştir²⁶³.

Ayetlerde boşamanın üç aşamalı uzun bir süresinden bahsedilmiştir. Bu sürenin uzun olmasında birçok hikmetler gözetilmiştir. Ayette sürenin uzun tutulmasının hikmetinin bu süre içerisinde belki bazı problemlerini çözebileceği veya hatalarını anlayıp düzeltebileceği ve böylece evliliklerini devam ettirebileceklerini açıklamıştır. Yine bu sürenin beklenmesiyle kadının hamile olup olmadığı da anlaşılmış olacaktır. İkinci ayette bekleme süreleri boyunca kadınlara iyi davranılması ve eğer kesin ayrılığa karar verilmişse de hakları gözetilerek güzel bir biçimde ayrılığın gerçekleştirilmesi arzu edilmiştir. Gerek evlilik yapılırken gerek boşanma esnasında eşlerin birbirini zora sokmaktan kaçınmaları

²⁶³ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. V, s. 259.

tavsiye edilmiştir. Çünkü her ikisinin de maddi ve manevi açılardan birçok sıkıntı içerisinde olduklarını belirtmiştir²⁶⁴.

Şimşek, bu yorumuyla öteden beri toplumda talakla ilgili yaygın olan hemen boş olur anlayışının doğru olmadığını ortaya koymuştur. Nikâh akdi nasıl iki şahit huzurunda yapılmışsa, boşamanın da adalet sahibi iki şahit huzurunda yapılması gerektiğini, fakat ehl-i sünnet âlimlerinin bunu şart koşmadıklarını belirtmiştir.

Kur'an, evlendiği halde eşine hiç dokunmayan kocaya eşini boşama yetkisi vermiştir. Fakat kocanın belirlenen mehri karısına vermesi gerektiğine ayette işaret edilmiştir. Nitekim ilgili ayete Kur'an'da şöyle yer verilmiştir:

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُونَهَا فَمَتَّعُوهُنَّ وَسَرَخُوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا)

Müfessir ayete, “Ey iman edenler! Mümin kadınları nikâhlayıp da onlara dokunmadan önce boşayacak olursanız üzerlerinde sayacağınız bir iddet hakkınız yoktur. O halde onlara boşama bedelini veriniz ve onları güzel bir şekilde salıveriniz”²⁶⁵ mealini vermiştir.

Müfessir boşanmayla ilgili bu ayette şartlara uygun olarak evliliğin gerçekleşmesinden sonra kadının eşiyle zifafa girmeden boşanması durumunda başka biriyle evlenmesi için iddet beklemesinin gerekmediğine temas edilmiştir. Bu durumda bu kadına mehrin yarısını vererek boşanabileceği ayette açıkça anlatılmıştır. Yine buradan evlendiği kadını erkeğin henüz zifafa girmeden boşayabileceği, bunda dinen bunda bir sakınca olmadığı anlaşılmıştır.

Bu ayette boşanmayla ilgili bir diğer hususa temas edilmiştir. Boşamanın üç defa olabileceğine değinilmiş bundan sonra ya iyilikle kadının tutulması ya da salıverilmesinden bahsedilmiştir. İlgili ayete Kur'an'da şöyle yer verilmiştir:

(وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ أَنْ يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللَّهُ فِي أَرْحَامِهِنَّ إِنْ كُنَّ يُؤْمِنُنَّ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذَلِكَ إِنْ أَرَادُوا إِصْلَاحًا وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ) (وَإِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ فَلْيُغْنِ أَجْلُهُنَّ فَاْمَسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ سَرَخُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا)

²⁶⁴ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. V, s. 259-260.

²⁶⁵ Ahzap, 33/49.

لِنَعْتَدُوْا وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ وَلَا تَتَّخِذُوا آيَاتِ اللّٰهِ هُزُوًا وَاذْكُرُوا اللّٰهُ عَلَيْكُمْ وَمَا أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنَ الْكِتَابِ
وَالْحِكْمَةِ يَعِظُكُمْ بِهِ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ)

Ayete müfessir “Boşanan kadınlar, üç aybaşı hali beklerler. Onlara, eğer Allah’a ve ahiret gününe inanıyorlarsa, Allah’ın rahimlerinde yarattığını gizlemeleri caiz olmaz. Kocaları arayı düzeltmek istiyorlarsa, bu süre içerisinde onları geri almaya daha fazla hak sahibidirler. Kadınların hakları, örfe uygun olarak yükümlülüklerine denktir. Ancak erkeklerin onlar üzerinde bir dereceleri vardır. Allah güçlüdür, her şeyi yerli yerince yapandır. Kadınları boşadığınızda ve onlar iddetlerini bitirdikleri vakit onları ya iyilikle tutun yahut güzellikle salın. Haklarını çiğneyerek eziyet çektirmek için onları tutmayın. Kim bunu yaparsa kendisine zulmetmiş olur. Sakın Allah’ın ayetlerini alay konusu yapmayın. Allah’ın üzerinizdeki nimetini, öğüt vermek için size indirdiği kitabı ve hikmeti hatırlayın. Allah’tan korkun. Bilin ki Allah, her şeyi bilir”²⁶⁶ mealini uygun bulmuştur.

Şimşek ayette geçen, فُرُوءَ kelimesinin kadının hayız dönemini mi yoksa temizlik dönemini mi anlattığı konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Müfessir, Taberi’nin görüşünü nakletmiş ve bu kelimeyi temizlik dönemi olarak ele almıştır. Kur’an’ın bütününden ve çeşitli kaynaklardan da öğrenildiğine göre cahiliye Araplarında kadının bir değerinin olmadığı anlaşılmaktadır. Bu durum evlenme ve boşanma konusunda da kendini göstermiştir. O dönemde erkek, kadının rızasına bakmadan istediği kadar kadınla evlendiği, istediği kadar boşadığı ve boşamanın üstünden ne kadar geçerse geçsin tekrar aldığı, bazen de ne tam olarak boşadığı ne de onunla evlilik hayatı yaşadığı gibi hususlarla karşılaşmıştır. Allah, bunun önüne geçerek ve kadının şerefli bir varlık olduğunu göstererek bu konularda bazı sınırlar çizmiştir. Bu sınırlandırmalar ayetlerde açıkça belirtilerek sürenin, üç temizlik döneminin bitmesiyle sona erdiği ifade edilmiştir. Yani boşamanın üzerinden üç aybaşı hali geçtikten sonra kadının istediği kişiyle evlenebileceği açıklanmıştır. Boşayan kocanın bu durumda onun üzerinde hak iddia edemeyeceği söylenmiştir. İslâm, her konuda olduğu gibi bu konuda da kadının haklarıyla sorumlulukları arasında bir denge kurmuştur²⁶⁷.

²⁶⁶ Bakara, 2/228, 231.

²⁶⁷ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 248.

Burada dikkat edilmesi gereken bir diğer husus boşanan kadının hamile olup olmadığının tespit edilmesi olmuştur. Eşinin dönmesi ve boşanmaktan vazgeçmesi için boşanmış kadının, hamile olmamasına rağmen gebe olduğunu söylemesi kınanmıştır. Aynı şekilde boşanmış bir kadının, hamileliği kocasından gizlemesi de tenkit edilmiştir. Bu iki durumdan hiçbirini yani boşanmış kadının yapmaması gerektiği bildirilmiştir. Çünkü hamile kadınların hamilelikleri sona erip doğum gerçekleşinceye kadar süreceği ayetlerde açıklanmıştır.

Şimşek, koca zarar vermeyi düşünmeden tam bir samimiyet içerisinde boşanmış olduğu eşine iddet tamamlanmadan dönmek ve barışmak isterse öncelikle kocanın hak sahibi olduğunu belirtmiştir. Kadın, hâkime başvurarak boşanma talebinde bulunabilirse de İslâm boşama hakkını erkeğe vermiştir. Bu sebeple erkeklerin kadınlar üzerinde bir derece üstünlüklerinden bahsedilmiştir. Burada üstünlüğün, fazilet yönünden değil, boşama yetkisinden doğduğu anımsatılmıştır. Koca, boşadığı eşinin iddeti tamamlanıncaya kadar yediğinden yedirmek ve giydiğinden giydirmek gibi bir yükümlülük altında tutulmuştur²⁶⁸.

Kur'an evlilik ve miras konusunda, el sürülmemiş kadınların mehirleri konusunda bazı açıklamalar yapmıştır. Bu bağlamda temas edilmemiş ya da mehri belirlenmemiş kadınların boşanması sorun oluşturmamıştır. Lakin yine de bunların gönüllerini alacak şekilde bir mehrin ödenmesinin iyi olacağı açıklanmıştır. İlgili ayette şöyle buyrulmuştur:

(لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِن طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمْسُوهُنَّ أَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً وَمَتَّعُوهُنَّ عَلَى الْمَوْسَعِ قَدَرُهُ وَعَلَى الْمُقْتَرِ قَدَرُهُ مَتَاعًا بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ) (وَإِن طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ إِلَّا أَنْ يَعْفُونَ أَوْ يَعْفُوَ الَّذِي بِيَدِهِ عُقْدَةُ النِّكَاحِ وَأَنْ تَعْفُوا أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى وَلَا تَنْسُوا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ)

Müfessir bu ayete, *“Kendilerine henüz el sürmediğiniz yahut mehrini belirlemediğiniz kadınları boşamanızdan dolayı size hiçbir sorumluluk yoktur. Yine de zengin olanınız durumuna göre, fakir olanız da durumuna göre örfe uygun olarak o kadınlara bir şeyler verin. Bu iyi davrananlar üzerine bir borçtur. Ama eğer mehirlerini belirlediğiniz halde onlara el sürmeden önce boşarsanız, kendilerinin veya nikâh akdini elinde bulunduran kimsenin bağışlaması durumu hariç, belirlediğinizin yarısı onlarındır. Erkekler olarak size düşenden vazgeçerseniz, bu takvaya daha uygundur. Birbirinize karşı*

²⁶⁸ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 249.

iyi davranmayı unutmayın. Şüphesiz Allah, yaptıklarınızı görür”²⁶⁹ mealini uygun bulmuştur.

Ayette mehir belirlemeden yapılan nikâhın geçerli olduğu açıklanmıştır. Yine evlenilen ancak henüz zifafa girilmeyen kadını boşamanın caiz olduğu belirtilmiştir. Fakat mehir belirlenmiş olduğu halde yine zifaf gerçekleşmeden boşama olacaksa burada kadına belirlenen mehrin yarısının verilmesi uygun bulunmuştur. Ayette geçen ‘*nikah akdini elinde bulunduranlar*’ ifadesinden kastın kadının kendisi mi yoksa velisi mi olduğu konusundaki farklı görüşlere temas edilmiştir. Hanefilerin ve İmam Şafii’nin de ilgili ifadeden kastın kadının kendisi olduğu görüşünü benimsediklerini belirtmiştir²⁷⁰.

2. 6. 1. Ric’î Boşama

İslâm evlenmeyi helal ve doğru kıldığı gibi, evliliğin yıkılmasına da cevaz vermiştir. Kur’an bu bağlamda boşanmadan söz etmiştir. Hadislerde meşru boşamanın nasıl gerçekleşeceği açıklanmıştır. Bu anlamda Kur’an’da iki boşama türünden yani ric’î ve bâin talaktan söz edilmiştir.

Kur’an’da ric’î boşama, bir boşama türü olarak belirlenmiştir. Bu boşamada koca, eşini bir talakla ve temizlik müddetinde boşamış ve daha sonra bu kararından vazgeçmiş eşine geri dönmüştür. Burada yeniden bir evlilik akdi ve mehir belirlemeye gerek olmamıştır. Nitekim bir ayette bu anlamda şöyle buyrulmuştur:

(الطَّلَاقُ مَرَّتَانٍ فَإِمْسَاكَ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٍ بِإِحْسَانٍ وَلَا يَحِلُّ لَكُمُ أَنْ تَأْخُذُوا بِمَا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا إِلَّا أَنْ يَخَافَا أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ)

Müfessir ayete, “Boşama iki defadır. Sonra ya iyilikle tutmak yahut güzellikle salmaktır. Onlara verdiğinizden bir şey almanız da size helal değildir. Ancak o ikisinin, Allah’ın emirlerini yerine getirmekten endişe etmeleri halinde durum başkadır. Eşlerin Allah’ın emirlerini yerine getirmeleri hususunda endişeniz olacak olursa, kadının, fidyeye

²⁶⁹ Bakara, 2/236-237.

²⁷⁰ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I s. 255.

vermesinde ikisi için de bir sakınca yoktur. İşte bunlar Allah'ın sınırlarıdır; bunları sakın aşmayın. Her kim Allah'ın sınırlarını aşarsa, işte onlar zalimlerdir”²⁷¹ mealini vermiştir.

Cahiliye dönemindeki boşanmalarda bir sınır belirlenmemiştir. Erkekler, kadınlarını istediği kadar boşama ve istediği zaman karısına geri dönme hakkını ellerinde bulundurmıştır. Bu ayetle o malum duruma kısıtlama getirilmiş ve geri dönüşü olan boşama iki defayla sınırlandırılmıştır. Yani kocanın eşini en fazla iki defa boşayabileceği, belirlenen müddet içerisinde sadece iki defa hanımına geri dönebileceği ve tekrar nikâha gerek duymadan evliliklerini devam ettirebilecekleri açıklanmıştır. Fakat kadın bekleme süresini doldurduktan sonra koca yeniden karısına dönmek isterse burada tekrar nikâhın gerekli olduğu ve kadının rızasının alınmasının da şart olduğu beyan edilmiştir.

Yine bu ayette Allah, insanlara bu konuda net olmaları gerektiğini, bu işin şakası olmadığını ve alaya alınmayacağını ifade etmiştir. Yani bu durumda koca hanımını ya gönlünü hoş ederek güzellikle geri alabileceği, yanında tutabileceği ya da haklarını ödeyerek kadını tamamen boşayabileceği ve salıverebileceği bildirilmiştir. Bu şekilde taraflar arasında boşama gerçekleşikten sonra eşlerin, birbirlerini karalama çabasına girmemeleri gerektiği hatırlatılmıştır. Allah'ın Kur'an'da beyan ettiği boşama şeklinin böyle olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında bir defada üç talakla boşamanın ya da bir temizlik döneminde üç talakla boşamanın geçerli olup olmadığı tartışılmıştır. Bu konuda çoğunluğun görüşü dinin önerdiği bu şekle uymasa da boşamanın gerçekleşeceği şekilde olmuştur²⁷².

Kur'an ric'î boşamanın nasıl olacağını ayetlerde beyan etmiştir. Müfessir, bu ayetlere bazen geniş anlamda açıklamalar getirmiştir. Bu ayetlerden birine Kur'an'da şöyle yer verilmiştir:

(وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ إِذَا تَرَاضَوْا بَيْنَهُمْ بِالْمَعْرُوفِ ذَلِكَ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَمْ أَزْكَى لَكُمْ وَأَطْهَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ)

²⁷¹ Bakara, 2/229.

²⁷² Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 249.

Müfessir bu ayete, “Kadınları boşadıktan sonra onlar iddetlerini bitirir ve ardından iyilik üzere anlaşarak kendilerini kocalarına nikâhlamak isterlerse onlara engel olmayın. İçinizde Allah’a ve ahiret gününe iman etmiş olanlara böyle öğüt verilmektedir. Bu, sizin için daha hayırlı ve daha temizdir. Allah bilir, siz bilmezsiniz”²⁷³ mealini vermiştir.

Ayette dönüşlü boşanmadan söz edilmiş ve kadının velisine hitap edilmiştir. Dönüşlü talakla boşanmış bir kadın, iddeti bittikten sonra, kişiyle ilgili olarak serbest bırakılmıştır. Bu kadın ister eşine geri döner, isterse başka biriyle evlenebilir. Yani ric’î talakla boşanan kadın, eski kocasıyla anlaşıp tekrar bir araya gelmek isterse velisinin buna engel olmaması gerektiği hatırlatılmıştır²⁷⁴.

2. 6. 2. Bâin Boşama

Kur’an’da boşanmanın iki defa olduğuna işaret edilmiştir. Bunun ardından artık, iki erişkin kişi olan karı-kocanın bir arada bulunması, asla caiz görülmemiştir. Bu kadın veya erkek, asla bir daha birbirleriyle evlenebilecek konumda olmamışlardır. Bu konuda Kur’an’da bir ayette şöyle buyrulmuştur:

(الطَّلَاقُ مَرَّتَانِ فَإِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَانٍ وَلَا يَحِلُّ لَكُمُ أَنْ تَأْخُذُوا مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا إِلَّا أَنْ يَخَافَا أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ)

Müfessir ayete, “Boşama iki defadır. Sonra ya iyilikle tutmak yahut güzellikle salmaktır. Onlara verdiğinizden bir şey almanız da size helal değildir. Ancak o ikisinin, Allah’ın emirlerini yerine getirmekten endişe etmeleri halinde durum başkadır. Eşlerin Allah’ın emirlerini yerine getirmeleri hususunda endişeniz olacak olursa, kadının, fidyeye vermesinde ikisi için de bir sakınca yoktur. İşte bunla Allah’ın sınırlarıdır; bunları sakın aşmayın. Her kim Allah’ı sınırlarını aşarsa, işte onlar zalimlerdir”²⁷⁵ mealini vermiştir.

Ayette geçen iki defa ifadesiyle ric’î talakın kastedildiği daha önce açıklanmıştır. Burada ayrıca iki defadan sonraki boşama söz konusu edilmiştir. Yani karısını üçüncü kez

²⁷³ Bakara, 2/232.

²⁷⁴ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 250.

²⁷⁵ Bakara, 2/229.

boşayan adamın artık geri dönüşünün olmayacağı anlatılmıştır. Koca, üçüncü defa boşadığı hanımıyla hiçbir şartta tekrar birleşmeyeceği açıklanmıştır. Fakat ulema, kadının başka biriyle gerçek manada evlilik gerçekleştirmesi, yine gerçek manada o evliliği bitirmiş olması gibi bir durumda yeniden eski kocasına dönebileceğinden söz etmiştir. Yani eski eşine dönmek için anlaşmalı bir evliliğin yapılması ve yine anlaşmalı bir boşanmanın yapılması, İslâm'da asla kabul edilmemiştir²⁷⁶. Daha sonra gelen ayette bu husus açık bir şekilde şöyle ifade edilmiştir:

(فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَتَرَاجَعَا إِنْ ظَنَّا أَنْ يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ)

Müfessir bu ayete “Şayet erkek kadını boşarsa, kadın başka biriyle evlenmeden kendisine helal olmaz. Şayet o da kadını boşarsa, Allah’ın sınırlarını koruyabileceklerini düşünüyorlarsa, ilk kocasıyla tekrar evlenmelerinde ikisi için de bir sakınca yoktur. İşte bunlar Allah’ın sınırlarıdır. Bilen bir topluluğa onları açıklıyor”²⁷⁷ mealini vermiştir.

Müfessir ayette ifade edilen boşamanın, geri dönüşü ancak belirli şartlara bağlı bir boşama olduğunu belirtmiştir. Bu şart, boşamanın hafife alınmaması gerektiğinin bir göstergesi sayılmıştır. Buna göre hanımını tam olarak boşadığında yani ikiden sonrası olan boşamada tekrar hanımıyla evlenebilmesi için kadının başka biriyle gerçekten evlenmiş olması gerektiği hatırlatılmıştır. Bu kadını, evlendiği adamında, boşamış olması gerekir ki koca tekrar eski karısıyla evlenme arzusuna ulaşabilsin²⁷⁸ mealini vermiştir.

2. 7. Nafaka

Nafaka, insanın hayatını devam ettirebilmesi için gerekli olan şeylere denilmiştir. Bunların yiyecek, giyecek ve barınma olduğu belirtilmiştir. Mutfak masrafları, ev kirası, giyim malzemeleri ve ev eşyası gibi masrafları bundan sayılmıştır. Bu masrafların, kişiye, zamana, örf ve âdete göre değişiklik arz edeceği beyan edilmiştir. Burada boşama yoluyla kişinin üzerine düşen bir görev olarak ayetlerde geçen nafaka meselesi ele alınmıştır. Bu konuda Kur’an’da bir ayete şöyle yer verilmiştir:

²⁷⁶ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 249.

²⁷⁷ Bakara, 2/230.

²⁷⁸ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s. 250.

(وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا وَصِيَّةً لِأَزْوَاجِهِمْ مَتَاعًا إِلَى الْحَوْلِ غَيْرَ إِخْرَاجٍ فَإِنْ خَرَجْنَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ مِنْ مَعْرُوفٍ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ) (وَالْمُطَلَّقاتِ مَتَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ)

Müfessir bu ayete, “*Vefat edip de ardında eşler bırakanlar, eşlerinin evlerinden çıkarılmayarak bir yıl geçimlerinin sağlanmasını vasiyet etsinler. Şayet bu dul eşlerin kendileri çıkarlarsa, bundan dolayı size bir sorumluluk yoktur. Allah güçlüdür, her şeyi yerli yerince yapandır. Boşanmış kadınlara da örfe uygun olarak geçimlerini sağlama hakkı vardır ki bunun sağlanması muttakiler üzerine bir borçtur*”²⁷⁹ mealini vermiştir.

Şimşek, yukarıdaki ayetten bazı sonuçlar çıkarmıştır. “Ölmek üzere olan kocalar, geride bıraktıkları eşlerinin bir yıl evden çıkarılmamaları ve geçimlerinin bir yıl süreyle sağlanması için vasiyet etmek mecburiyetinde olmuştur. Şimşek, müfessirlerin genelinin, bu ayetin “*Vefat edip de geriye eşler bırakanların bu eşleri, dört ay on gün beklerler.*”²⁸⁰ ayetiyle neshedildiğini söylediklerine temas etmiştir. Ancak burada bir neshten söz edilebilmesi için iki ayetin aynı şeyi konu edinmesi hükümlerinin taban tabana zıt olması gibi şartın olması gerektiğini belirtmiştir. Fakat söz konusu ayetlerde durumun böyle olmadığını beyan eden Şimşek, bu ayetler arasında neshten söz edilemeyeceğini belirtmiştir. Burada müfessir, çoğunluğa muhalif bir görüşü benimsemiştir. Nesheden ayet olarak zikredilen ayet, kadının zorunlu olarak bekleyeceği süreyi ifade etmiştir. Bu ayette ise ölmek üzere olan kocanın, kadın evde kalmak istediği takdirde bir yıla kadar kalma konusunda vasiyet etmesi gerektiğine temas edilmiştir²⁸¹.

Bir sonraki ayette, giyim ve nafaka gibi, boşanmış kadının yararlanacağı şeylerin verilmesi gerektiği anlatılmıştır. Boşanmış kadına verilmesi gereken maddi faideliklere ise Kur’an mut’a adını vermiştir. Kendisiyle zifafa girilmemiş ve mehir miktarı belirlenmiş kadın hariç, diğer boşanmış kadınların tamamının bu ayetin kapsamına girdiği konusunda âlimler arasında ittifak olduğu hatırlatılmıştır. Kendisiyle zifafa girilmemiş fakat mehri belirlenmiş kadına mut’a verilip verilmeyeceği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Az sayıda âlim, mehri belirlenmemiş ve kendisiyle zifafa girilmemiş kadının bu statüde

²⁷⁹ Bakara, 2/240-241.

²⁸⁰ Ayet için bkz. Bakara, 2/234.

²⁸¹ Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s.258.

değerlendirilmesine taraftar olmuştur. Âlimlerin çoğunluğu ayette geçen “*Bu, iyi davrananlar üzerine bir borçtur*” ifadesine dayanarak imkânlar ölçüsünde boşanmış kadını mut’alandırmanın farz olduğu kanaatini ileri sürmüşlerdir. Mut’alandırmanın muttakiler üzerine bir borç olduğu ayette geçen, “*Boşanmış kadınlara örfe uygun maddî bir yararlandırmadır*” ifadesiyle sabit olmuştur. Allah’ın azabından korkan kocaların boşanmış kadınlara muta vermeleri gerektiği açıklanmıştır²⁸².

²⁸² Şimşek, **Hayat Kaynağı**, c. I, s.258.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Tezime konu olan “Hayat Kaynağı Kur’an Tefsiri” adlı tefsirin yazarı Sait Şimşek, insanlığa en son vahyedilen bir hayat ve hidayet rehberi olan Kur’an’ın günümüz toplumsal kültürel ya da psikolojik her türlü sorun ve tikanıklıklara bir çözüm getireceğini ve bireyin sağlıklı bir yaşam tarzı oluşturmada tükenmez bir kaynak oluşturduğunu ifade etmiştir. Eserinde günümüz Müslümanlarının çok yönlü problemlerine dikkat çeken Şimşek, yaşanan bütün sorunların Kur’an’ı sağlıklı bir şekilde anlamamak ve Allah’ın ipine sımsıkı sarılmamaktan kaynaklandığı düşüncesindedir. Bu sebeple o, bir ayeti tefsir ederken günümüz Müslümanlarının sıkıntılarını göz önünde bulundurarak güncel sorunlarla ilişkilendirerek tefsir etmiştir. Şöyle ki Kur’an’da kadının yaratılışı, çok eşlilik, mirasta kadının payı, aile içi anlaşmazlıkların çözümü gibi birçok temel meselede özgün görüşler ve çözüm önerileri sunmuştur.

Kur’an’da kadının yaratılışı ve erkeğe göre konumunu ele alan müfessir, insanların tek bir nefisten yaratıldığını ve bu nefisten kastın Hz. Âdem olduğunu ifade etmiş ve Hz. Havva’nın Hz. Adem’den yaratılmasının bir üstünlük meselesi olmadığını belirterek kadının ve erkeğin aynı özden yaratıldığını ve günlük hayatta erkekle kadının birbirlerini tamamladığını vurgulamıştır.

Müfessir, evlilik ve aile hayatında kadının erkek karşısındaki konumuna ve erkeğin aile reisliği rolüne de değinmiş ve aile hayatını bireylerin güven duyduğu ve huzura erdiği bir kurum olarak nitelendirmiştir. Bu bağlamda, huzura ermiş bir bireyin hem dünya hem de ahiret saadetine kavuşacağını vurgulamıştır. Şimşek, erkeğin aile içi hakimiyetinin mutlak olmadığını altını çizmiştir. Erkeğin aile reisi olması, erkeğin kadından faziletçe üstün kılınmadığına ve kadının üzerinde kayıtsız hakimiyetinin olmadığına dikkat

çekmiştir. Şimşek, eşlere verilen bu rollerin kadın ve erkeğin fitratları gereği olduğunun altını çizerek verilen yetkilerin üstlenilen sorumluluklarla orantılı olduğunu ifade etmiştir. Yine aile reisliği rolünü bazı kadınların erkekten daha iyi yapabileceğini de belirtmiştir.

Çok eşlilik meselesinde de müfessir, İslam'ın erkeğe tanıdığı çok eşliliği, erkeğin eşler arasında adil davranması şartına bağladığını belirterek bu şartı sağlayamayan erkeğin birden fazla evlilik yapamayacağını ifade etmiştir. Hatta erkek tek eşi olduğu halde ona adil davranmıyor ve eşinin temel haklarına saygı göstermiyorsa, erkeğin o evliliği sürdürmeye hakkının olmadığını da belirtmiştir.

Şimşek, yine tartışmalı konulardan olan kadının mirastaki payı hususunda, kadının mehir almasına ve aile hayatında ekonomik sorumluluğunun olmadığından yola çıkarak kadının maddi yönden daha avantajlı olduğunu belirtmiş ve kadının mirastaki payının haklar ve sorumluluklar dahilinde değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu konuda yapılan yanlışların İslam'dan değil, insanların Kur'an'ın niyetini idrak edemeyip yanlış uygulamalarda bulunmasından kaynaklandığını ifade etmiştir.

Tez çalışmamda Kur'an ayetleri ışığında ve müfessir Şimşek'in yorumları doğrultusunda aile hayatının başlangıcını gelişimini ve aile kurumu içerisinde dikkat edilmesi gereken şeyleri ifade etmeye gayret ettim inşallah çalışmam amacına ulaşmıştır.

KAYNAKÇA

- AKTAN Hamza; (2005), “Miras”, **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, c. XXX., ss. 143-145.
- ATAR Fahrettin; (2007), “Nikâh” **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, c. XXXIII., ss. 112-117.
- AYDIN Mehmet Akif; (1989), “Aile”, **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, c. II., ss. 196-200.
- ERİN Abdul Vehap; (2013), **Prof. Dr. M. Sait Şimşek’in Tefsirindeki Metodu**, Dicle Üni. Sosyal Bilimler Ens. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır.
- FAKİHİ Ali Naki ve EBU CA’FERÎ Mehdi; (2017), **Müslüman Âlimlerin Görüşleri**, Çev. Nurcan ALTUN, el Mustafa Yayınları, İstanbul, c. I-III.
- KARATAŞ Ali, “Mehmet Sait Şimşek’in Hayat Kaynağı Kur’an Tefsiri Üzerine Bir İnceleme” **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, S. 2, c. XII. ss.121-152.
- RAMAZANÎ, Rıza; (2009), **Ahlak ve İlişkilerimiz**, Çev.: Cafer Bayar, Kevser Yayınları, İstanbul.
- ŞİMŞEK M. Sait; (1998), **Fatiha Suresi ve Türkçe Namaz**, Beyan Yayınları, İstanbul.
- _____; (2011), **Günümüz Tefsir Problemleri**, Kitap Dünyası Yayınları, Konya.
- _____; (2012), **Hayat Kaynağı Kur’an Tefsiri**, Beyan Yayınları, İstanbul.
- _____; (1997), “Hz. İbrahim’in Tevhit Mücadelesi”, **Şanhurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı Yayınları** No: 29, 1. Hz. İbrahim Sempozyumu, Şanhurfa.
- _____; (2005), “İlahiyat Fakültelerinde Tefsir Dersi: Problemler ve Öneriler”, Tefsir Eğitim ve Öğretiminin Problemleri Sempozyumu, Van.

- _____; (1989), “İlmi Tefsir Üzerine” **Ondokuz Mayıs Üni. İlahiyat Fak. ve Türkiye Diyanet Vakfı**, Günümüz Din Bilimleri Araştırmaları ve Problemleri Sempozyumu, Samsun.
- _____; (1990), “Keramet”, **Selçuk Üni. İlahiyat Fak. Dergisi**, S.3., ss. 105-116.
- _____; (2001), “Kıraatlerin Kaynağı Problemi” Kur’an ve Tefsir Araştırmaları-IV (Kıraat İlmi ve Problemleri), İstanbul.
- _____; (2005), **Kur’an’ın Ana Konuları**, Beyan Yayınları, 3. baskı, İstanbul.
- _____; (2004), **Kur’an’ın Anlaşılmasında İki Mesele Nesh ve Müteşabih**, Ekin Yayınları, 4. baskı, İstanbul.
- _____; (2017), **Kur’an Kıssalarına Giriş**, Kitap Dünyası Yayınları, İstanbul.
- _____; (2007), “Kur’an’da Kurban ve Çeşitleri”, Diyanet İşleri Başkanlığı ve Bayrampaşa Belediyesi, İstanbul.
- _____; (1995), “Kur’an’da Nesh Problemi”, 1. Kur’an Haftası ve Kur’an Sempozyumu, Ankara.
- _____; (1986), “Kur’an’da Nesh Meselesi”, **Selçuk Üni. İlahiyat Fak. Dergisi**, S.2, ss. 235-248., Konya.
- _____; (1998), **Yaratılış Olayı**, Beyan Yayınları, İstanbul.
- _____; (2009), “Yaygın Halk Kültürünün Tefsir Üzerindeki Etkileri”, Diyanet İşleri Başkanlığı ve Bayrampaşa Belediyesi “Tefsir Eğitim ve Öğretiminin Problemleri Sempozyumu”, Ankara.
- YAZIR, M. Hamdi; (1978), **Hak Dini Kur’an Dili**, Eser Neşriyat Yayınları, İstanbul, c. I-IX.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Filiz AKAYDIN ARSLAN
Doğum Yeri ve Tarihi : NİĞDE/ÇİFTLİK / 01.06.1993
Medeni Durumu : Evli

Eğitim Durumu

Yüksek Lisans : Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslâm Bilimleri Ana Bilim Dalı – 2019
Lisans : Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
İlahiyat Bölümü – 2015
Lise : Niğde Anadolu İmam- Hatip Lisesi – 2010

İletişim

Telefon : 0(551) 264 00 29
e-posta Adresi : filiz5129@gmail.com

Tarih : 29/08/2019